ENCHIRIDION
TITVLORVM
ALIQVOT EX PANdectis Florentinis excerptorum.

1 *De verborum significatione.*

2 De diuersis regulis iuris antiqui vnà cum antiquo MARTINI COSSIAE Commentario ex veteribus Codicibus M S S. emendatissimo.

3 *De regulis Iuris ex Decretalibus & Sexto.*

4 Rubricæ vtriusque Iuris ex ordine librorum descriptæ.

5 Adiecti sunt tres Indices certissimi: vnus Rerũ & Verborum: alij duo posteriores Legum siue Capitum.

PARISIIS,
Apud SEBASTIANVM NIVELLIVM. CIϽ. IϽ. XXCVI.
Cum priuilegiis Cæsareæ & Regiæ Maiestatis.

INDEX CERTISSIMVS IN HOS TITVLOS Iuris vtriusque hoc Enchiridio comprehensos.

Numerus posterior paginam notat.

L

Officium

INDEX CAPITVM
SEV LEGVM TIT. XVI. lib. 50. Pandectarum.

Q

R

S

CAPITVM

CAPITVM TIT. XVII. LIB. L. PANDECTARVM.

INDEX.

M

N

O

TITVLVS XVI. LIB. L. PANDECTARVM.

De verborum significatione.

VLPIANVS *libro primo ad Edictum.*

VErbum hoc SI QVIS tam masculos quàm feminas complectitur.

II. PAVLVS *libro primo ad Edictum.*

VRbis appellatio muris: Romæ autem cōtinentibus ædificiis finitur, quod latius patet. Cuiusque diei maior pars est horarum septem primarum diei, non supremarum.

III. VLPIANVS *libro secundo ad Edictum*

ITinere faciendo viginti milia passuum in dies singulos peragenda, sic sunt accipienda, vt si post hanc dinumerationem minus quàm viginti milia supersint, integrum diem occupent: veluti vigintivnum milia sunt passus: Viduum eis attribuetur, quæ dinumeratio ita demum facienda erit, si de die non côueniat. Eius qui apud hostes decessit, dici hereditas non potest, qui seruus decessit.

IIII. PAVLVS *libro primo ad Edictum.*

NOminis appellatione rem significari Proculus ait.

V. IDEM *libro secundo ad Edictum.*

REi appellatio latior est quàm pecuniæ: qua etiam ea quæ extra computationem patrimonij nostri sunt: cùm pecuniæ significatio ad ea referatur, quæ in patrimonio sunt. Opere locato: conducto: his verbis Labeo significari ait id opus quod Græci ἀποτέλεσμα vocant, non ἔργον, id est ex opere facto corpus aliquod perfectum.

VI. VLPIANVS *libro tertio ad Edictum.*

NOminis & rei appellatio ad omnem cõtractum & obligationem pertinet. Verbum EX LEGIBVS sic accipiẽdum est, tam ex legum sententia quàm ex verbis.

VII. PAVLVS *libro secundo ad Edictum.*

SPonsio appellatur non solùm quæ per spõsus interrogationem fit, sed omnis stipulatio promissióque.

VIII. IDEM *libro tertio ad Edictum.*

VErbum OPORTET tã præsens quã futurum tempus significat. Actionis verbo non continetur exceptio.

IX. VLPIANVS *libro quinto ad Edictum.*

MArcellus apud Iulianum notat verbo PERISSE & scissum & fractum contineri & vi raptum.

X. IDEM *libro sexto ad Edictum.*

CReditores accipiendos esse constat eos, quibus debetur ex quacunque actione, vel persecutione, vel iure ciuili sine vlla exceptionis perpetuæ remotione, vel honorario, vel exordinario, siue pure, siue in diem, vel sub condicione. quod si natura debeatur, non sunt loco creditorum. sed si nō sit mutua pecunia, sed contractus: creditores accipiuntur.

XI. CAIVS *libro primo ad Edictum prouinciale.*

CReditorum appellatione non hi tantùm accipiuntur, qui pecuniam crediderunt: sed omnes quibus ex qualibet causa debetur.

XII. VLPIANVS *libro sexto ad Edictum.*

VT si cui ex empto, vel ex locato, vel ex alio vllo debetur: sed & si ex delicto debeatur, mihi videtur posse creditoris loco accipi, quòd si ex populari causa, ante litis contestationem rectè dicetur creditoris loco non esse, postea esse. Minus soluit, qui tardius soluit: nam & tempore minus soluitur.

XIII. IDEM *libro septimo ad Edictum.*

MVlieris appellatione etiā virgo viri potēs cōtinetur. Res abesse videntur, vt Sabinus ait & Pedius probat, etiā hæ quarū corpus manet, forma mutata est, & ideo si corruptę redditæ sint vel transfiguratæ videri abesse:

quoniam plerumque plus est in manus pretio, quàm in re. Desinere autem abesse res tunc videtur, cum sic redit in potestatem ne amittere eius possessionem possim': ob hoc quòd furto pridem subtracta est. Abest & ea res, quæ in rebus humanis non est.

XIIII. PAVLVS *libro septimo ad Edictum.*

LAbeo & Sabinus existimant, si vestimentum scissum reddatur, vel res corrupta reddita sit, veluti scyphi collisi, aut tabula rasa pictura videri rem abesse: quoniam earum rerum pretium non in substantia, sed in arte sit positum. item si dominus rem quæ furto sibi aberat, ignorans emerit: rectè dicitur res abesse, etiam si postea id ita esse scierit: quia videtur res ei abesse, cui pretium abest.

Rem amisisse videtur, qui aduersus nullum eius persequendæ actionem habet.

XV. VLPIANVS *libro decimo ad Edictum.*

BOna ciuitatis abusiue publica dicta sunt: sola enim ea publica sunt, quę populi Romani sunt.

XVI. CAIVS *libro tertio ad Edictum prouinciale.*

EVm qui vectigal populi Romani conductum habet publicanũ appellam': * nam * publica appellatio in compluribus causis ad populum Romanum respicit: ciuitates enim priuatorum loco habentur.

XVII. VLPIANVS *libro decimo ad Edictum.*

INter publica habemus non ſacra, nec religioſa, nec quæ publicis vſib⁹ deſtinata ſunt: ſed ſi qua ſunt ciuitatium velut bona: ſed peculia ſeruorum ciuitatium procul dubio publica habétur. Publica vectigalia intellegere debemus, ex quib⁹ vectigal fiſcus capit: quale eſt vectigal portus, vel venalium rerum, item ſalinarum & metallorum, & picariarum.

XVIII. PAVLVS *libro nono ad Edictum.*

MVnus tribus modis dicitur: vno donum, & inde munera dici dari, mittive. altero onus, quod cum remittatur, vacationem militiæ munerísque præſtat. inde immunitatẽ appellari. tertio officiũ: vnde munera militaria, & quoſdã milites munificos vocari. igitur municipes dici, quòd munera ciuilia capiant.

XIX. VLPIANVS *libro vndecimo ad Edictum.*

LAbeo lib. I. Prætoris vrbani definit, quòd quædam agantur, quædam gerantur, quædã cõtrahantur. Et actum quidem generale verbum eſſe, ſiue verbis, ſiue re quid agatur: vt in ſtipulatione, vel numeratione. Contractum autem vltro citróque obligationem, quod Græci συνάλλαγμα vocant: veluti emptionem, venditionem, locationem, conductionem, ſocietatem. Geſtum rem ſignificare ſine verbis factam.

XX. IDEM *libro duodecimo ad Edictum.*

VErba contraxerunt, gesserunt, non pertinent ad testandi ius.

XXI. PAVLVS *libro vndecimo ad Edictum.*

PRinceps bona concedendo videtur etiam obligationes concedere.

XXII. CAIVS *libro quarto ad Edictum prouinciale.*

PLus est in restitutione, quàm in exhibitione. nam exhibere est præsentiam corporis præbere. restituere est etiam possessorem facere, fructúsque reddere. pleráque præterea restitutionis verbo continentur.

XXIII. VLPIANVS *libro quartodecimo ad Edictum.*

REi appellatione & causæ & iura continentur.

XXIIII. CAIVS *libro sexto ad Edictum prouinciale.*

NIhil est aliud hereditas, quàm successio in vniuersum ius, quod defunctus habuit.

XXV. PAVLVS *libro vicensimoprimo ad Edictum.*

REctè dicimus eum fundum totum nostrum esse, etiam cum vsusfructus alienus est: quia vsusfructus non dominij pars, sed seruitutis sit. vt via & iter: nec falsò dici, totum

meum esse,cuius non potest vlla pars dici alterius esse. hoc & Iulianus, & est verius. Quintus Mucius ait partis appellatione rem pro indiuiso significari. nam quod pro diuiso nostrum sit, id non partem sed totum esse. Seruius non ineleganter partis appellatione vtrumque significari.

XXVI. VLPIANVS *libro sextodecimo ad Edictum.*

PArtum non esse partem rei furtiuæ Scæuola libro vndecimo quæstionum scribit.

XXVII. IDEM *libro septimodecimo ad Edictum.*

AGer est locus,qui sine villa est. Stipédiũ à stipe appellatum est, quòd per stipes, id est modica æra colligatur. Idem hoc etiam tributum appellari Pomponius ait. & sanè appellatur ab intributione tributum: vel ex eo quòd militibus tribuatur.

XXVIII. PAVLVS *libro vicensimo primo ad Edictum.*

ALienationis verbum etiam vsucapionem continet: vix est enim,vt non videatur alienare qui patitur vsucapi. Eum quoque alienare dicitur, qui non vtendo amisit seruitutes. Qui occasione adquirendi non vtitur,non intellegitur alienare: veluti qui hereditatem omittit, aut optionem intra certum

tempus datam non amplectitur. Oratio quæ neque coniunctionem neque disiunctionem habet, ex mente pronunciantis, vel disiuncta vel coniuncta accipitur.

XXIX. IDEM *lib. sexagesimosexto ad Edictum.*

CONiunctionem enim nonnunquam pro disiunctione accipi Labeo ait: vt in illa stipulatione, MIHI HEREDIQVE, MEO, TE HEREDEMQVE TVVM.

XXX. CAIVS *libro septimo ad Edictum prouinciale.*

SIlua cædua est, vt quidam putant, quæ in hoc habetur, vt cæderetur. Seruius eam esse, quæ succisa, rursus ex stirpibus aut radicibus renascitur. Stipula illecta est spicæ in messe deiectæ * nec dum lectæ, * quas rustici cùm vacauerint colligunt. Noualis est terra præcisa, quæ anno cessauit, quam Greci νεακὶν vocant. Integra autem est, in quam nondum dominus pascēdi gratia pecus immisit. Glans caduca est, quæ ex arbore cecidit. Pascua silua est, quæ pastui pecudum destinata est.

XXXI. VLPIANVS *libro octauodecimo ad Edictum.*

PRatum est in quo ad fructum percipiendum falce dūtaxat opus est; ex eo dictum: quod paratum sit ad fructum capiendum.

XXXII. PAVLVS *libro vicensimoquarto ad Edictum.*

MInus solutum intelligitur, etiam si nihil esset solutum.

XXXIII. VLPIANVS *libro vicensimoprimo Edictum.*

PAlam est coram pluribus.

XXXIIII. PAVLVS *libro vicensimo quarto ad Edictum.*

ACtionis verbo etiam persecutio continetur.

XXXV. IDEM *lib. XVII. ad Edictum.*

REstituere autem is intellegitur, qui simul & causam actori reddit, quam is habiturus esset, si statim iudicij accepti tempore res ei reddita fuisset: id est & vsucapionis causam, & fructuum.

XXXVI. VLPIANVS *libro vicensimo tertio ad Edictum.*

LItis nomen omnem actionem significat, siue in rem, siue in personam sit.

XXXVII. PAVLVS *libro vicensimo sexto ad Edictum.*

VErbum OPORTERE nō ad facultatem iudicis pertinet, qui potest vel pluris vel minoris condemnare, sed ad veritatem refertur.

XXXVIII. VLPIANVS *libro vicensimo quinto ad Edictum.*

OStentum Labeo definit omne contra naturam cuiusque rei genitum factúmque: duo genera autem sunt, ostentorum vnum, quotiens quid contra naturam nascitur: tribus manibus fortè aut pedibus, aut qua alia parte corporis quæ naturæ contraria est alterum, cũ quid prodigiosum videtur, quæ Græci φαντάσματα vocant.

XXXIX. PAVLVS *libro quinquagensimo tertio ad Edictum.*

SVbsignatum dicitur, quod ab aliquo subscriptum est. nam veteres subsignationis verbo pro adscriptione vti solebãt. Bona intelleguntur cuiusque, quæ deducto ære alieno supersunt. Detestari est absenti denuntiare. Incertus possessor est, quem ignoramus.

XL. VLPIA. *libro quinquagensimo sexto.*

DEtestatio est denuntiatio facta cum testatione. Serui appellatio etiam ad ancillam refertur. Familiæ appellatione liberi quoque continentur. Vnicus seruus familiæ appellatione non continetur: ne duo quidem familiam faciunt.

XLI. CAIVS *libro vicesimo primo ad Edictum prouinciale.*

ARmorum appellatio non vtique scuta, & gladios, & galeas significat: sed & fustes, & lapides.

XLII. VLPIANVS *libro quinquagesimo septimo ad Edictum.*

PRobrum & obprobriũ,id est,probra quædam natura turpia sunt, quædam ciuiliter, & quasi more ciuitatis. vt puta furtum, adulterium,natura turpe est. enimuero tutelæ dãnari, hoc non natura probrum est, sed more ciuitatis. nec enim natura probrum est, quod potest etiam in hominem idoneum incidere.

XLIII. IDEM *libro quinquagensimo octauo ad Edictum.*

VErbo VICTVS continentur quæ esui,potuíque, cultuíque corporis, quæq; ad viuendum homini necessaria sunt. vestem quoque victus habere vicem Labeo ait.

XLIIII. CAIVS *libro vicensimo secundo ad Edictum prouinciale.*

ET cetera quibus tuendi, curandíve corporis nostri gratia vtimur ea appellatione significantur.

XLV. VLPIANVS *libro quinquagensimo* octauo* ad Edictum.*

IN stratum omne vestimentum contineri, quod iniciatur Labeo ait. neque enim dubium est; quin stragula vestis sit omne palliũ περίστρωμα. In victum ergo vestem accipiemus. non stragula:in stratu omnem stragulam vestem.

XLVI. IDEM. *libro quinquagensimo ad Edictum.*

PRonũtiatum & ſtatutum idem poteſt, promiſcuè enim & pronunciaſſe & ſtatuiſſe ſolemus dicere eos qui ius habent cognoſcendi. Matrem familias accipere debemus eam, quæ nõ inhoneſtè vixit. matrẽ enim familias à ceteris feminis mores diſcernunt, atque ſeparant. proinde nihil intererit, nupta ſit an vidua: ĩgenua ſit, an libertina. nã neq; nuptię neq; natales faciunt matrem familias, ſed boni mores.

XLVII. PAVLVS *libro quinquagenſimoſexto ad Edictum.*

LIberationis verbum eandem vim habet, quam ſolutionis.

XLVIII. CAIVS *libro ad Edictum prætoris vrbani titulo, Qui neque ſequantur neque ducantur.*

SOlutum non intellegimus eum, qui licet vinculis leuatus ſit, manibus tamen tenetur: ac ne eum quidem intellegimus ſolutum, qui in publico ſine vinculis ſeruatur.

XLIX. VLPIANVS *libro quinquagenſimo nono ad Edictum.*

BOnorum appellatio aut naturalis aut ciuilis eſt: naturaliter bona ex eo dicuntur, quòd beant, hoc eſt beatos faciunt. beare eſt prodeſſe. In bonis autem noſtris computari ſciendum eſt non ſolum quæ dominij noſtri ſunt: ſed & ſi bona fide à nobis poſsideantur,

vel superficiaria sint. Aeque bonis adnumerabitur, etiam si quid est in actionibus, petitionibus, persecutionibus. nã hæc omnia in bonis esse videntur.

L. IDEM *libro sexagensimo primo ad Edictum.*

NVrus appellatio etiam ad pronurum, & vltra porrigenda est.

LI. CAIVS *libro vicensimotertio ad Edictum prouinciale.*

APpellatione parentis non tantùm pater, sed etiam auus, & proauus, & deinceps omnes superiores continentur: sed & mater, & auia, & proauia.

LII. VLPIANVS *libro sexagensimo primo ad Edictum.*

PAtroni appellatione & patrona continetur.

LIII. PAVLVS *libro quinquagensimonono ad Edictum.*

SAepe ita comparatum est, vt coniuncta pro disiunctis accipiantur, & disiuncta pro cõiunctis, interdum soluta pro separatis. nam cùm dicitur apud veteres ADGNATORVM GENTILIVMQVE pro separatione accipitur. at cùm dicitur SVPER PECVNIAE TVTELAEVE SVAE, tutor separatim sine pecunia dari nõ potest. & cùm dicimus QVOD DEDI AVT DONAVI vtraque cõtinemus. cùm verò dicimus QVOD EVM DARE FA-

CERE OPORTET, quoduis eorum sufficit pro Vare. cum verò dicit prætor SI DONVM, MVNVS, OPERAS REDEMERIT, si omnia imposita sunt, certum est omnia redimenda esse. ex re ergo pro coniunctis habentur. si quædam imposita sunt, cetera non desiderabuntur. Item dubitatum, illa * verba * OPE, CONSILIO, quemadmodum accipienda sunt: sententiæ coniungentium, aut separantium. Sed verius est, quod & Labeo ait, separatim accipienda: quia aliud factum est eius qui ope, aliud eius qui consilio furtum facit. sic enim alij condici potest, alij non potest. & sanè post veterum auctoritatem eò peruentũ est, vt nemo ope videatur fecisse, nisi & consilium malignum habuerit: nec consilium habuisse noceat, nisi & factum secutum fuerit.

LIIII. VLPIANVS *libro sexagensimo secundo ad Edictum.*

Condicionales creditores dicuntur & hi quibus nondum competit actio, est auté competitura: vel qui spem habent vt competat.

LV. PAVLVS *lib. sextodecimo breuis Edicti.*

Creditor autem is est, qui exceptione perpetua summoueri non potest. qui autem temporalem exceptionem timet, similis est condicionali creditori.

LVI. VLPIANVS *libro sexagensimo secundo ad Edictum.*

COgnoscere instrumenta, est relegere & recognoscere. dispungere est cōferre accepta & data. Liberorum appellatione cōtinentur non tantum qui sunt in potestate: sed omnes qui sui iuris sunt, siue virilis, siue feminini sexus sunt, exve feminini sexus descendentes.

LVII. PAVLVS *libro quinquagensimo nono ad Edictum.*

CVi præcipua cura rerum incumbit, & qui magis quàm ceteri diligentiam & sollicitudinem rebus quibus præsunt debent, hi magistri appellantur. quin etiam ipsi magistratus per deriuationem à magistris cognominantur. Vnde etiam cuiuslibet disciplinæ præceptores Magistros appellari à monendo, vel monstrando. Persequi videtur & qui satis accepit.

LVIII. CAIVS *libro vicensimo quarto ad Edictum prouinciale.*

LIcet inter gesta & facta videtur quædam esse subtilis differentia: attamen καταχρηστικῶς nihil inter factum & gestum interest. Paternos libertos rectè videmur dicere nostros libertos: liberorum libertos non rectè nostros libertos dicimus.

CERE OPORTET, quoduis eorum ſufficit pro Vare. cum verò dicit prætor SI DONVM, MVNVS, OPERAS REDEMERIT, ſi omnia impoſita ſunt, certum eſt omnia redimenda eſſe. ex re ergo pro coniunctis habentur. ſi quædam impoſita ſunt, cetera non deſiderabuntur. Item dubitatum, illa * verba * OPE, CONSILIO, quemadmodum accipienda ſunt: ſententiæ coniungentium, aut ſeparantium. Sed verius eſt, quod & Labeo ait, ſeparatim accipienda: quia aliud factum eſt eius qui ope, aliud eius qui conſilio furtum facit. ſic enim alij condici poteſt, alij non poteſt. & ſanè poſt veterum auctoritatem eò peruentū eſt, vt nemo ope videatur feciſſe, niſi & conſilium malignum habuerit: nec conſilium habuiſſe noceat, niſi & factum ſecutum fuerit.

LIIII. VLPIANVS *libro ſexagenſimo ſecundo ad Edictum.*

CONdicionales creditores dicuntur & hi quibus nondum competit actio, eſt autē competitura: vel qui ſpem habent vt competat.

LV. PAVLVS *lib. ſextodecimo breuis Edicti.*

CReditor autem is eſt, qui exceptione perpetua ſummoueri non poteſt. qui autem temporalem exceptionem timet, ſimilis eſt condicionali creditori.

LVI. VLPIANVS *libro sexagensimo secundo ad Edictum.*

COgnoscere instrumenta, est relegere & recognoscere. dispungere est cōferre accepta & data. Liberorum appellatione cōtinentur non tantum qui sunt in potestate: sed omnes qui sui iuris sunt, siue virilis, siue feminini sexus sunt, exve feminini sexus descendentes.

LVII. PAVLVS *libro quinquagensimo nono ad Edictum.*

CVi præcipua cura rerum incumbit, & qui magis quàm ceteri diligentiam & sollicitudinem rebus quibus præsunt debent, hi magistri appellantur. quin etiam ipsi magistratus per deriuationem à magistris cognominantur. Vnde etiam cuiuslibet disciplinæ præceptores Magistros appellari à monendo, vel monstrando. Persequi videtur & qui satis accepit.

LVIII. CAIVS *libro vicensimo quarto ad Edictum prouinciale.*

LIcet inter gesta & facta videtur quædam esse subtilis differentia: attamen καταχρηστικῶς nihil inter factum & gestum interest. Paternos libertos rectè videmur dicere nostros libertos: liberorum libertos non rectè nostros libertos dicimus.

LIX. VLPIANVS *libro sexagensimo octauo ad Edictum.*

PORtus appellatus est conclusus locus, quo importantur merces, & inde exportãtur, eáque nihilominus statio est conclusa atque munita. inde angiportum dictum est.

LX. IDEM *libro sexagensimonono ad Edictum.*

LOcus est non fundus, sed portio aliqua fundi: fundus autem integrum aliquid est. & plerunque sine villa locum accipimus. ceterum adeo opinio nostra & constitutio locum à fundo separat, vt & modicus locus possit fundus dici, si fundi animo eum habuimus. non etiam magnitudo locum à fundo separat, sed nostra affectio. & quælibet portio fundi poterit fundus dici, si iam hoc constituerimus. necnon & fundus locus constitui potest. nam si eũ alij adiunxerimus fundo, locus fundi efficietur. Loci appellationem non solùm ad rustica, verùm ad vrbana quoque prædia pertinere Labeo scribit. sed fundus quidem suos habet fines: locus verò latere potest, quatenus determinetur, & definiatur.

LXI. PAVLVS *libro sexagensimo quinto ad Edictum.*

SAtisdationis appellatione interdum etiam repromissio continebitur, quã contentus fuit is, cui satisdatio debebatur.

LXII. CAIVS *libro vicensimo sexto ad Edictum prouinciale.*

TIgni appellatione in lege duodecim Tab. omne genus materiæ, ex qua ædificia cõstant significatur.

LXIII. VLPIANVS *libro septuagensimo primo ad Edictum.*

PENES TE amplius est, quam APVD TE. nam apud te est, quod qualiter qualiter à te teneatur: penes te est, quod quodammodo possidetur.

LXIIII. PAVLVS *libro sexagensimo septimo ad Edictum.*

INtestatus est non tantùm qui testamentum non fecit: sed etiam cuius ex testamento hereditas adita non est.

LXV. VLPIANVS *libro septuagensimo secundo ad Edictum.*

HEredis appellatio non solùm ad proximum heredem, sed & ad vlteriores refertur. nam & heredis heres, & deinceps, heredis appellatione continetur.

LXVI. IDEM *libro septuagensimo quarto ad Edictum.*

MErcis appellatio ad res mobiles tantùm pertinet,

LXVII. IDEM *libro septuagensimo sexto ad Edictum.*

ALienatum non propriè dicitur, quod adhuc in dominio venditoris manet. venditum tamē rectè dicetur. Donationis verbum simpliciter loquendo omnem donationem comprehendisse videtur, siue mortis causa, siue non mortis causa fuerit.

LXVIII. IDEM *libro septuagensimo septimo ad Edictum.*

ILla verba ARBITRATV LVCII TITII FIERI, ius significant, & in seruum non cadunt.

LXIX. IDEM *libro septuagensimo octauo ad Edictum.*

HAec verba CVI REI DOLVS MALVS AVERIT, AFVERIT generaliter comprehendunt omnem dolum, quicunque in hanc rem admissus est, de qua stipulatio est interposita.

LXX. PAVLVS *libro septuagensimotertio ad Edictum.*

SCiēdum est heredem etiam per multas successiones accipi, nam paucis speciebus heredis appellatio proximum continet, veluti in substitutione impuberis, QVISQVIS MIHI HERES ERIT, IDEM FILIO HERES ESTO: vbi heredis heres non continetur, quia incertus est. item in lege Aelia Sentia filius heres proximus potest libertum paternum vt ingratum accusare, non etiam si heredi heres extiterit. idem dicitur in operarum exactione, vt

filius heres exigere posſit, non ex ſucceſsione effectus. Verba hæc AD QVEM EA RES pertinet, ſic intelleguntur, vt qui in vniuerſum dominium vel iure ciuili vel iure prætorio ſuccedit, contineatur.

LXXI. VLPIANVS *libro ſeptuageſimo nono ad Edictum.*

ALiud eſt capere, aliud accipere. capere, cũ effectu accipitur. accipere, & ſi quis non accepit vt habeat. ideóque non videtur quis capere quod erit reſtituturus. ſicut perueniſſe propriè illud dicitur quod eſt remanſurum. Hæc verba HIS REBVS RECTE PRAESTARI, hoc ſignificant, ne quid periculum vel damnum ex ea re ſtipulator ſentiret.

LXXII. PAVLVS *libro ſeptuageſimo ſexto ad Edictum.*

APpellatione rei pars etiam continetur.

LXXIII. VLPIANVS *libro octogeſimo ad Edictum.*

HAec verba in ſtipulatione poſita EAM REM RECTE RESTITVI, fructus continent. RECTE enim verbum pro viri boni arbitrio eſt.

LXXIIII. PAVLVS *libro ſecundo ad Edictum Ædilium Curulium.*

SIgnatorius anulus ornaméti appellatione non continetur.

LXXV. IDEM *libro quinquagensimo ad Edictum.*

RЕſtituere is videtur qui id reſtituit, quod habiturus eſſet actor, ſi controuerſia ei facta non eſſet.

LXXVI. IDEM *libro quinquagenſimo primo ad Edictum.*

DEdiſſe intellegendus eſt etiam is qui permutauit, vel compenſauit.

LXXVII. IDEM *libro quadragenſimo nono ad Edictum.*

FRugem pro reditu appellari, non ſolum * quod * frumentis, aut leguminibus: verùm & * quod * ex vino, ſiluis cæduis, cretifodinis, lapidicinis capitur. Iulian⁹ ſcribit, fruges omnes eſſe quibus homo veſcatur, falſum eſſe: non enim carnem, aut aues, feráſve, aut poma fruges dici. frumentum autem id eſſe quod ariſta ſe teneat, rectè Gallum definiſſe. lupinum verò & faVam fruges potius dici: quia nõ ariſta, ſed ſiliqua continentur, quæ Seruius apud Alfenum in frumento contineri putat.

LXXVIII. PAVLVS *libro tertio ad Plautium.*

INterdum proprietatem quoque verbum poſſeſsionis ſignificat: ſicut in eo qui poſſeſsiones ſuas legaſſet, reſponſum eſt.

LXXIX. IDEM *libro ſexto ad Plautium.*

IMpenſæ neceſſariæ ſunt, quæ ſi factæ non ſint, res aut peritura, aut deterior futura ſit.

Vtiles impensas esse Fulcinius ait, quæ meliorem dotem faciant, non deteriorem esse non sinant: ex quibus reditus mulieri adquiratur. sicuti arbusti pastinatione vltra quàm necesse fuerat: item doctrinam puerorum. quorum nomine onerari mulierem ignorantem vel inuitam non oportet: ne cogatur fundo, aut mancipiis carere. in his impensis & pistrinum & horreum insulæ dotali adiectum plerũque dicemus. Voluptariæ sunt, quæ speciem duntaxat ornant, non etiam fructum augent. vt sunt viridia & aquæ salientes, incrustationes, loricationes, picturæ.

LXXX. IDEM *lib. nono ad Plautium.*

IN generali repetitione legatorum etiam datæ libertates continentur ex mente legis duodecim Tabularum.

LXXXI. IDEM *libro decimo ad Plautium.*

CVm prætor dicat, vt opus factum restituatur, etiam damnum datum actum consequi debet: nam verbo restitutionis omnis vtilitas actoris continetur.

LXXXII. IDEM *libro quartodecimo ad Plautium.*

VErbum AMPLIVS ad eum quoque pertinet, cui nihil debetur. sicuti ex contrario minus solutum videtur, etiam si nihil esset exactum.

LXXXIII. IAVOLENVS *libro quinto ex Plautio.*

PRopriè bona dici non possunt, quę plus incommodi quàm commodi habent.

LXXXIIII. PAVLVS *libro secundo ad Vitellium.*

FIlij appellatione omnes liberos intellegimus.

LXXXV. MARCELLVS *libro primo Digestorum.*

NEratius Priscus tres facere existimat collegium, & hoc magis sequendum est.

LXXXVI. CELSVS *libro quinto Digestorum.*

QVid aliud sunt iura prædiorum, quàm prædia qualiter se habentia? vt bonitas, salubritas, amplitudo.

LXXXVII. MARCELLVS *libro duodecimo Digestorum.*

VT Alfenus ait, vrbs est Roma, quæ muro cingeretur. Roma est etiam qua continēti ædificia essent. nam Romam non muro tenus existimari, ex consuetudine quotidiana posse intellegi, cum diceremꝰ Romam nos ire, etiam si extra vrbem habitaremus.

LXXXVIII. CELSVS *libro octauodecimo Digestorum.*

TAntum quisque pecuniæ relinquit quantum ex bonis eius refici potest. sic dicimꝰ, centiens aureorum habere, qui tantum in præ-

diis ceterísque similibus rebus habeat. non idẽ est in fundo alieno legato, quamquam is hereditaria pecunia parari potest, neque quisquam eum qui pecuniã numeratã habet, habere dicit quidquid ex ea parari potest.

LXXXIX. POMPONIVS *libro sexto ad Sabinum.*

BOues magis armentorum quàm iumentorum generis appellantur. Hoc sermone DVM NVPTA ERIT, primæ nuptiæ significantur. Inter edere & reddi rationes, multũ interest. nec is qui edere iussus sit reliquũ reddere debet. nam & argentarius edere rationẽ videtur, etiamsi quod reliquum sit apud eum, non soluat.

XC. VLPIANVS *libro vicensimo septimo ad Sabinum.*

QVi vti optimę maximæque sunt, ædes tradit, non hoc dicit seruitutem illis deberi: sed illud solùm, ipsas ædes liberas esse, hoc est nulli seruire.

XCI. PAVLVS *libro secundo Fideicommissorum.*

MEorum & tuorum appellatione actiones quoque contineri dicendum est.

XCII. IDEM *libro septimo Quæstionum.*

PRoximus est, quem nemo antecedit. supremus est, quem nemo sequitur.

XCIII. CELSVS *libro nonodecimo Digestorum.*

MOuentium item mobilium appellatione idem significamus. si tamen apparet, defunctum animalia duntaxat, quia se ipsa mouerent, mouentia vocasse. quod verum est.

XCIIII. IDEM *libro vicensimo Digestorum.*

VErbum reddendi quanquam significatum habet retro dandi, recipit tamen & per se dandi significationem.

XCV. MARCELLVS *libro quarto decimo Digestorum.*

POtest reliquorum appellatio & vniuersos significare.

XCVI. CELSVS *libro vicensimoquinto Digestorum.*

LItus est quousq; maximus fluctus à mari peruenit. idque Marcum Tullium aiunt cùm arbiter esset, primùm cõstituisse. Prædia dicimus aliquorum esse, non vtique communiter habentium ea: sed vel alio aliud habente.

XCVII. IDEM *libro trigensimosecundo Digestorum.*

CVm stipulamur QVANTA PECVNIA EX HEREDITATE TITII AD TE PERVENERIT: res ipsas quæ peruenerunt, non pretia earum spectare videmur.

XCVIII.

XCVIII. IDEM *libro trigensimo nono Digestorum.*

CVm bisextum Kalendis est, nihil refert, vtrum priore, an posteriore die quis natus sit: & deinceps sextum Kalendas eius natalis dies est. nam id Viduum pro vno die habetur, sed posterior dies intercalatur, nõ prior. ideo quo anno intercalatum non est, sexto Kalendas natus, cum bisextum Kalendis est, priorem diem natalem habet. Cato putat mẽsem intercalarem additicium esse, omnésque eius dies pro momento temporis obseruat, extremóque diei mensis Februarij adtribuit Quintus Mucius. mensis autem intercalaris constat ex diebus viginti octo.

XCIX. VLPIANVS *libro primo de officio consulis.*

NOtionem accipere possumus & cognitionem & iurisdictionem. Continentes prouincias accipere debemus eas, quæ Italiæ iunctæ sunt: vt puta Galliam. sed & prouinciã Siciliam magis inter continentes accipere nos oportet, quæ modico freto Italia diuiditur. Instrumentorũ appellatione quæ comprehendantur, per quàm difficile erit separare. quæ enim propriè sint instrumenta, propter quæ dilatio danda sit, inde dinoscemus, si in præsentiam personæ quæ instruere posśit, dilatio petatur. puta qui actum gesśit, licet in seruitute,

vel qui actor fuit constitutus: putem videri instrumentorum causa peti dilationem.

C. IDEM *libro secundo de officio consulis.*

SPeciosas personas accipere debemus clarissimas personas vtriusque sexus. item eorum, quæ ornamentis senatoriis vtuntur.

CI. MODESTINVS *libro nono differentiarũ.*

INter stuprum & adulterium hoc interesse quidam putant, quòd adulterium in nuptã, stuprum in viduam committitur. sed lex Iulia de adulteriis hoc verbo indifferenter vtitur. Diuortiũ inter virum & vxorem fieri dicitur: repudium verò sponsæ remitti videtur. quod & in vxoris personam non absurdè cadit. Verum est morbum esse temporalem corporis imbecillitatem: vitium verò perpetuum corporis impedimentum: veluti si talum excusit. nam & luscus, vtique vitiosus est. Seruis legatis etiam ancillas deberi quidam putant: quasi commune nomen vtrunque sexum contineat.

CII. IDEM *libro septimo Regularum.*

DErogatur legi, aut abrogatur. derogatur legi, cùm pars detrahitur. abrogatur legi, cum prorsus tollitur.

CIII. IDEM *libro octauo Regularum.*

LIcet capitalis Latinè loquentibus omnis causa existimationis videatur, tamen appellatio capitalis, mortis vel amisionis ciuitatis intellegenda est.

CIIII. IDEM *libro ſecundo Excuſationum.*

Η τῶν τέκνων προσηγορία καὶ ἐπὶ τοὺς ἐγγόνους ἐκτείνεται. Id eſt, *Naturum appellatio & ad nepotes extenditur.*

CV. IDEM *libro vndecimo Reſponſorum.*

MOdeſtinus reſpódit, his verbis LIBERTIS LIBERTABVSQVE MEIS, libertum libertæ teſtatoris non contineri.

CVI. IDEM *libro ſingulari de Præſcriptionibus.*

DImiſſoriæ litteræ dicuntur quæ vulgo Apoſtoli dicuntur. dimiſſoriæ autem dictæ, quòd cauſa ad eú qui appellatus eſt, dimittitur.

CVII. IDEM *libro tertio Pandectarum.*

ADſignare libertum, hoc eſt, teſtificari cuius ex liberis libertum eum eſſe voluit.

CVIII. IDEM *libro quarto Pandectarum.*

DEbitor intellegatur is, à quo inuito exigi pecunia poteſt.

CIX. IDEM *libro quinto Pandectarum.*

BOnæ fidei emptor eſſe videtur, qui ignorauit eam rem alienam eſſe: aut putauit eum qui vendidit, ius vendendi habere, puta procuratorem aut tutorem eſſe.

CX. IDEM *lib. VI. Pandectarum.*

SEqueſter dicitur, apud quem plures eandem rem, de qua côtrouerſia eſt, depoſuerunt: dictus ab eo, quod occurrenti, aut quaſi ſequéti

eos qui contendunt, committitur.

CXI. IAVOLENVS *libro sexto ex Caßio.*

CEnseri est constituere, & præcipere. vnde etiam dicere solemus, censeo hoc facias: & semel aliquid censuisse. inde censoris nomen videtur esse tractum.

CXII. IDEM *libro vndecimo ex Caßio.*

LItus publicum est eatenus, qua maxime fluctus exæstuat. idémque iuris est in lacu, nisi is totus priuatus est.

CXIII. IDEM *libro quartodecimo ex Caßio.*

MOrbus sonticus est, qui cuique rei nocet.

CXIIII. IDEM *libro quintodecimo ex Caßio.*

SOluendo esse nemo intellegitur, nisi qui solidum potest soluere.

CXV. IDEM *libro quarto Epistularum.*

QVæstio est, fundus à possessione vel agro vel prædio quid distet. Fundus est omne, quidquid solo tenetur. ager est, si species fundi ad vsum hominis comparatur. Possessio ab agro iuris proprietate distat. quidquid enim adprehendimus, cuius proprietas ad nos non pertinet, aut nec potest pertinere, hoc possessionem appellamus. possessio ergo vsus, ager proprietas loci est. Prædium vtriusque suprascriptæ generale nomen est. nam & ager & possessio huius appellationis species sunt.

CXVI. IDEM *libro ſeptimo Epiſtularum.*

QVISQVIS MIHI ALIVS FILII FILIVSVE HERES SIT, Labeo non videri filiā contineri: Proculus contra: mihi Labeo videtur verborum figuram ſequi, Proculus mentem teſtãtis. reſpondit, non dubito quin Labeonis ſententia vera non ſit.

CXVII. IDEM *libro nono Epiſtularum.*

NOn poteſt videri minus ſoluiſſe, is, in quem amplioris ſummæ actio non competit.

CVIII. POMPONIVS *libro ſecundo ad Quintum Mucium.*

HOſtes hi ſunt, qui nobis aut quibus nos publicè bellum decreuimus. ceteri latrones, aut prædones ſunt.

CXIX. IDEM *libro tertio ad Quintum Muciũ.*

HEreditatis appellatio ſine dubio continet etiam damnoſam hęrditatem. iuris enim nomen eſt, ſicut bonorum poſſeſsio.

CXX. IDEM *libro quinto ad Quintum Mucium.*

VErbis legis duodecim tabularum his, VTI LEGASSIT SVAE REI, ITA IVS ESTO, latiſsima poteſtas tributa videtur & heredis inſtituẽdi, & legata & libertates dãdi, tutelas quoque conſtituendi: ſed id interpretatione coanguſtatum eſt vel legum, vel auctoritate iura conſtituentium.

CXXI. IDEM *libro ſexto ad Quintum Mucium.*

VSura pecuniæ, quam percipimus in fructu non eſt: quia non ex ipſo corpore ſed ex alia cauſa eſt, id eſt noua obligatione.

CXXII. IDEM *libro octauo ad Quintũ Mucium.*

SEriuus ait, ſi ita ſcriptum ſit: FILIO, FILIISQVE MEIS HOSCE TVTORES DO, maſculis duntaxat tutores datos: quoniam ſingulari caſu hoc, filio, ad pluralem videtur tranſiſſe, continentem eundem ſexum quem ſingularis prior poſitus habuiſſet, ſed hoc facti non iuris habet quæſtionem: poteſt enim fieri, vt ſingulari caſu de filio ſenſerit, deinde plenius omnibus liberis proſpexiſſe in tutore dando voluerit. quod magis rationabile eſſe videtur.

CXXIII. IDEM *libro vicenſimo ſexto ad Quintum Mucium.*

VErbum ERIT interdum etiam præteritum, nec ſolum futurum tempus demonſtrat, quod eſt nobis neceſſarium ſcire, & cum codicilli ita confirmati teſtamento fuerint, QVOD IN CODICILLIS SCRIPTVM ERIT, vtrum ne futuri temporis demonſtratio fiat, an etiam præteriti, ſi ante ſcriptos codicillos quis relinquat. quod quidem ex voluntate ſcribentis interpretandum eſt. quemadmodum autem hoc verbum EST non ſolum præſens, ſed & præteritum tempus ſignificat: ita & hoc verbum ERIT non ſolum

futurum,sed interdum etiam præteritum tempus demonstrat. nam cum dicimus LVCIVS TITIVS SOLVTVS EST AB OBLIGATIONE: & præteritum,& præsens significamus.sicut hoc, LVCIVS TITIVS ALLIGATVS EST. & idem fit,cùm ita loquitur, TROIA CAPTA EST. non enim ad præsentis facti demonstrationem refertur is sermo,sed ad præteritum.

CXXIIII. PROCVLVS *libro secundo Epistularum.*

HAec verba ILLE AVT ILLE non solùm disiunctiua, sed etiam subdisiunctiuæ orationis sunt. disiunctiuum est, veluti cum dicimus, AVT DIES AVT NOX EST, quorum posito altero, necesse est tolli alterũ. item sublato altero,poni alterum. ita simili figuratione verbum potest esse subdisiunctiuum. Subdisiunctiui autem genera sunt duo:vnum, cum ex propositis finibus ita non potest vterque esse,vt posit neuter esse:veluti cum dicimus, AVT SEDET, AVT AMBVLAT. nam potest vtrumque simul facere. ita aliquis potest neutrum veluti is qui accumbit. Alterius generis est, cùm ex propositis finib9, ita nõ potest neuter esse, vt posit vtrumque esse, veluti cùm dicimus OMNE ANIMAL AVT FACIT, AVT PATITVR. nullum est enim quod nec faciat nec patiatur.at potest simul & facere & pati.

CXXV. IDEM *libro quinto Epistularum.*

NEpos Proculo suo salutem. ab eo qui ita dotem promisit, CVM COMMODVM ERIT, DOTIS FILIAE MEAE TIBI ERVNT AVREI CENTVM, putas ne protinus nuptiis factis dotem peti posse? quid si ita promisisset CVM POTVERO, DOTI ERVNT? quòd si aliquam vim habeat posterior obligatio, POSSIT verbum quomodo interpretaris? vtrum ære alieno deducto, an extante? Proculus: cum doté quis ita promisit, CVM POTVERO, DOTI TIBI ERVNT CENTVM: existimo ad id quod actum est, interpretationem redigendam esse. nam qui ambiguè loquitur, id loquitur, quod ex his quæ significantur, sensit. propius est tamen, vt hoc eum sensisse existimem: deducto ære alieno potero. potest etiam illa accipi significatio, cum salua dignitate mea potero. quæ interpretatio ea magis accipienda est, si ita promissum est, CVM COMMODVM ERIT, hoc est, cum sine incommodo meo potero.

CXXVI. IDEM *libro sexto Epistularum.*

SI cùm fundum tibi darem, legem ita dixi, VTI OPTIMVS MAXIMVSQVE ESSET, & adieci ius fundi deterius factum non esse per dominum: præstabitur. amplius eo præstabitur nihil: etiam si prior pars, qua scriptũ est, VTI OPTIMVS MAXIMVSQVE SIT, liberum esse significat, eoque si posterior

pars adiecta non esset, liberum præstare debere: tamen inferiore parte satis me liberatum puto, quod ad iura attinet, ne quid aliud præstare debeam, quàm ius fundi per dominum deterius factum non esse.

CXXVII. CALLISTRATVS *libro quarto de Cognitionibus.*

VEstis appellatione tam virilis quàm muliebris & scænica, etiam si tragica aut citharœdica sit continetur.

CXXVIII. VLPIANVS *libro primo ad legem Iuliam & Papiam.*

SPadonum generalis appellatio est: quo nomine tam hi qui natura spadones sunt, item thlibiæ, thlasiæ: sed & si quod aliud genus spadonum est continentur.

CXXIX. PAVLVS *libro primo ad legem Iuliam & Papiam.*

QVi mortui nascuntur, neque nati neque procreati videntur: quia nunquam liberi appellari potuerunt.

CXXX. VLPIANVS *libro secundo ad legem Iuliam & Papiam.*

LEge obuenire hereditatem non propriè quis dixerit & eam quæ ex testamento defertur: quia lege duodecim tabularum testamentariæ hereditates confirmantur.

CXXXI. IDEM *libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.*

ALiud fraus est, aliud pœna. fraus enim sine pœna esse potest, pœna sine fraude esse non potest. pœna est noxæ vindicta. fraus & ipsa noxa dicitur, & quasi pœnæ quędā præparatio. Inter multam autem & pœnam multū interest: cùm pœna generale sit nomen, omnium delictorum coercitio: multa specialis peccati, cuius animaduersio hodie pecuniaria, est. pœna autem non tātùm pecuniaria, verùm capitis & existimationis inrogari solet. & multa quidem ex arbitrio eius venit, qui multam dicit, pœna non inrogatur, nisi quæ quaque lege, vel quo alio iure specialiter huic delicto imposita est. quinimmo multa ibi dicitur, vbi specialis pœna non est imposita. Item multā is dicere potest, cui iudicatio data est. magistratus solos, & præsides prouinciarum posse multam dicere, mandatis permissum est: pœnam autem vnusquisque inrogare potest, cui huius criminis siue delicti exsecutio competit.

CXXXII. PAVLVS *libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.*

ANniculus amittitur, qui extremo anni die moritur. & consuetudo loquendi id ita esse declarat: ANTE DIEM DECIMVM KALENDARVM, POST DIEM DECIMVM KALENDARVM. neque vtro enim

ſermone vndecim dies ſignificantur. Falſum eſt eam peperiſſe, cui mortuæ filius exſectus eſt.

CXXXIII. VLPIANVS *libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.*

SI quis ſic dixerit, vt intra diem mortis eius aliquid fiat: ipſe quoque dies, quo quis mortuus eſt, numeratur.

CXXXIIII. PAVLVS *libro ſecundo ad legem Iuliam & Papiam.*

ANniculus non ſtatim vt natus eſt, ſed treceſimo ſexageſimo quinto die dicitur incipiente planè non exacto die: quia annum ciuiliter, non ad momenta temporum, ſed ad dies numeramus.

CXXXV. VLPIANVS *libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.*

QVæret aliquis, ſi portentoſum, vel monſtroſum, vel debile mulier ediderit, vel qualem viſu vel vagitu nouum, non humanæ figuræ, ſed alterius magis animalis, quàm hominis partum: an quia enixa eſt, prodeſſe ei debeat. & magis eſt, vt hæc quoque parentibus proſint. nec enim eſt quod eis imputetur, quæ qualiter potuerunt, ſtatutis obtemperauerunt. neque id quod fataliter acceſsit, matri damnum iniungere debet.

CXXXVI. IDEM *libro quinto ad legem Iuliam & Papiam.*

GEneri appellatione et neptis, et proneptis tam ex filio, quàm ex filia editorum, ceterarumque maritos contineri, manifestum est.

CXXXVII. PAVLVS *libro secundo ad legem Iuliam & Papiam.*

TEr enixa videtur etiam, quæ trigeminos pepererit.

CXXXVIII. IDEM *libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.*

HEreditatis appellatione bonorum quoque possessio continetur.

CXXXIX. VLPIANVS *libro septimo ad legem Iuliam & Papiam.*

AEdificia Romæ fieri etiam ea videntur, quæ in continentibus Romæ ædificijs fiant. Perfecisse ædificium is videtur, qui ita consummauit vt iam in vsu esse posit.

CXL. PAVLVS *libro sexto ad legem Iuliam & Papiam.*

CEpisse quis intellegitur, quamuis alij adquisiit.

CXLI. VLPIANVS *libro octauo ad legem Iuliam & Papiam.*

ETiam ea mulier cùm moreretur creditur filium habere, quæ exciso vtero edere posit. necnon etiam alio casu mulier potest habere filium, quem mortis tempore non habuit, vt puta eum, qui ab hostibus remeauit.

CXLII. PAVLVS *lib. sexto ad legē Iuliā et Papiā.*

TRiplici modo cõiunctio intellegitur: aut enim re per se coniunctio contingit, aut re & verbis, aut verbis tantum. nec dubium est, quin coniuncti sint, quos & nominum & rei complexus iungit: veluti TITIVS ET MAEVIVS EX PARTE DIMIDIA HEREDES SVNTO. vel ita TITIVS MAEVIVSQVE HEREDES SVNTO. vel TITIVS CVM MAEVIO EX PARTE DIMIDIA HEREDES SVNTO. videamus autem ne etiam si hos articulos detrahas ET, QVE, CVM, interdum tamen coniunctos accipi oporteat, veluti LVCIVS TITIVS, PVBLIVS MAEVIVS, EX PARTE DIMIDIA HEREDES SVNTO. vel ita, PVBLIVS MAEVIVS, LVCIVS TITIVS HEREDES SVNTO. SEMPRONIVS EX PARTE DIMIDIA HERES ESTO. vt Titius & Mæuius veniant in partem dimidiam, & re & verbis cõiuncti videãtur. LVCIVS TITIVS EX PARTE DIMIDIA HERES ESTO SEIVS EX PARTE, QVA LVCIVM TITIVM HEREDEM INSTITVI, HERES ESTO. SEMPRONIVS EX PARTE DIMIDIA HERES ESTO. Iulianus dubitari posse, tres semisses facti sint, an Titius in eundem semissem cum Gaio Seio institutus sit. sed eo quod Sempronius quoque ex parte dimidia scriptus est, veri similius esse in eundem semissem duos

coactos & coniunctim heredes scriptos esse.

CXLIII. VLPIANVS *libro nono ad legem Iuliam & Papiam.*

Id apud se quis habere videtur, de quo habet actionem. habetur enim quod peti potest.

CXLIIII. PAVLVS *libro decimo ad legem Iuliam & Papiam.*

Libro memorialium Massurius scribit, pellicem apud antiquos eam habitam, quæ cum vxor nõ esset, cum aliquo tamen viuebat: quam nunc vero nomine amicam paulo honestiore concubinam appellari Granius Flaccus in libro de iure Papiriano scribit, pellicem nunc vulgo vocari, quæ cum eo, cui vxor sit, corpus misceat. quosdam eam, quæ vxoris loco sine nuptiis in domo sit, quã παλλακὴν Græci vocant.

CXLV. VLPIANVS *libro decimo ad legem Iuliam & Papiam.*

Virilis appellatione interdũ etiam totam hereditatem contineri dicendum est.

CXLVI. TERENTIVS CLEMENS *libro secundo ad legem Iuliam & Papiam.*

Soceri, socrus appellatione auum quoque & auiam vxoris vel mariti contineri respondetur.

CXLVII. IDEM *libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.*

QVi in continentibus vrbis nati sunt, Romæ nati intelleguntur.

CXLVIII. CAIVS *libro octauo ad legem Iuliam & Papiam.*

NOn est sine liberis, cui vel vnus filius, vnáve filia est. hæc enim enuntiatio HABET LIBEROS, NON HABET LIBEROS semper pluratiuo numero profertur: sicut & pugillares & codicilli.

CXLIX. IDEM *libro decimo ad legem Iuliam & Papiam.*

NAm quem sine liberis esse, dicere non possumus: hunc necesse est dicamus liberōs habere.

CL. IDEM *libro nono ad legem Iuliam & Papiam.*

SI ita à te stipulatus fuero, QVANTO MINVS A TITIO, CONSECVTVS FVERO, TANTVM DARE SPONDES? non solet dubitari, quin si nihil à Titio fuero consecutus, totum debeas quod Titius debuerit.

CLI. TERENTIVS CLEMENS *libro quinto ad legem Iuliam & Papiam.*

DElata hereditas intellegitur, quam quis posit adeundo consequi.

CLII. CAIVS *libro decimo ad legem Iuliam & Papiam.*

HOminis appellatione tam feminā, quàm masculum contineri, non dubitatur.

CLIII. TERENTIVS CLEMENS *libro vndecimo ad legem Iuliam & Papiam.*

INtellegendus est mortis tempore fuisse, qui in vtero relictus est.

CLIIII. MACER *libro primo ad legem vicensimam.*

MIlle passus non à miliario vrbis, sed à continentibus ædificiis numerādi sunt.

CLV. LICINNIVS RVFINVS *libro septimo Regularum.*

PRoximi appellatione etiam ille continetur, qui solus est.

CLVI. IDEM *libro decimo Regularum.*

MAiore parte anni possedisse quis intellegitur, etiam si duobus mensibus possederit: si modo aduersarius eius aut paucioribus diebus aut nullis possederit.

CLVII. ÆLIVS GALLVS *libro primo de verborum, quæ ad ius pertinent, significatione.*

PAries est, siue murus siue maceria est. Item via est, siue semita, siue iter est.

CLVIII. CELSVS *libro vicensimo quinto Digestorum.*

IN vsu iuris frequenter vti nos Cascellius ait singulari appellatione, cum plura generis eiusdem significare vellemus: nam multum hominem venisse Romam, & piscem vilem esse dicimus. Item in stipulando satis habemus de herede cauere, SI EA RES SECVNDVM ME HEREDEMVE MEVM IVDICATA ERIT. & rursus, QVOD OB EAM

REM

REM TE HEREDEMVE TVVM: nempe æquè si plures heredes sint, continentur stipulatione.

CLIX. VLPIANVS *libro primo ad Sabinum.*

ETiam aureos nummos æs dicimus.

CLX. IDEM *libro secundo ad Sabinum.*

CEterorum & reliquorum appellatione etiam omnes continentur, vt Marcellus dixit circa eum, cui optio serui legata est, ceteri Sempronio. nam temptat, si non optet, omnes ad Sempronium pertinere.

CLXI. IDEM *libro septimo ad Sabinum.*

NOn est pupillus, qui in vtero est.

CLXII. POMPONIVS *libro secundo ad Sabinum.*

IN vulgari substitione, qua ei, qui supremus morietur, heres substituitur, rectè substitutus etiam vnico intellegitur: exemplo duodecim Tabularum, ex quibus proximus adgnatus & solus habetur. Si quis ita in testamento scripserit, SI QVID FILIO MEO ACCIDERIT. DAMAS SERVVS MEVS LIBER ESTO: mortuo filio Damas liber erit. licet enim accidant & viuis, sed vulgi sermone etiã mors significatur.

CLXIII. PAVLVS *libro secundo ad Sabinum.*

ILla verba, OPTIMVS, MAXIMVSQVE, vel in eum cadere possunt, qui solus est. sic & circa edictum prætoris supremæ tabulæ habentur & solæ.

Pueri appellatione etiam puella significatur. nam & feminas puerperas appellant recentes ex partu, & Græcè παιδίον communiter appellatur.

CLXIIII. VLPIANVS *libro quintodecimo ad Sabinum.*

NOmen filiarum & in postumam cadere, quæstionis non est. quamuis postumæ non cadere in eam, quæ iam in rebus humanis sit, certum sit. Partitionis nomen non semper dimidium significat: sed prout est adiectum. potest enim iuberi aliquis & maximam partiri: posse & vicensimam, & tertiam, & prout libuerit. sed si non fuerit portio adiecta, dimidia pars debetur. Habere, sicut peruenire, cum effectu accipiendum est.

CLXV. POMPONIVS *libro quinto ad Sabinum.*

VEnisse ad heredem nihil intellegitur, nisi deducto ære alieno.

CLXVI. IDEM *libro sexto ad Sabinum.*

VRbana familia, & rustica non loco, sed genere distinguitur. potest enim aliquis dispensator non esse seruorum vrbanorum numero: veluti is, qui rusticarum rerum ratio-

nes dispenset, ibíque habitet, nó multum abest à vilico. insularius autem vrbanorum numero est. videndum tamen est, ipse dominus, quorum loco quemque habuerit: quod ex numero familiæ, & vicariis apparebit. Pernoctare extra vrbem intellegendus est, qui nulla parte noctis in vrbe est. PER enim totam noctem significat.

CLXVII. VLPIANVS *libro vicensimo quinto ad Sabinum.*

CArbonum appellatione materiam non contineri. sed an lignorum: & fortaßis quis dicet, nec lignorum: non enim lignorũ gratia habuit. Sed & titiones, & alia ligna cocta, ne fumum faciant, vtrum ligno, an carboni, an suo generi adnumerabimus? & magis est, vt proprium genus habeatur. Sulpurata quoque de ligno æquè eandem habebunt definitionem. ad faces quoque parata nó erunt lignorum appellatione comprehensa, nisi hæc fuit voluntas. idem & de nucleis oliuarum, sed & de balanis est, vel si qui alij nuclei. de pinu autem integri strobili ligni appellatione continebuntur.

CLXVIII. PAVLVS *libro quarto ad Sabinum.*

PAli & perticæ in numerum materiæ redigendi sunt: & ideo lignorum appellatione non continentur.

CLXIX. IDEM *libro quinto ad Sabinum.*

NOn tantùm in traditionibus, ſed & in emptionibus, & ſtipulationibus, & teſtamentis adiectio hęc VTI OPTIMVS MAXIMVSQVE EST, hoc ſignificat: vt liberum præſtetur prædium, non vt etiam ſeruitutes ei debeantur.

CLXX. VLPIANVS *libro tricenſimo tertio ad Sabinum.*

HEredis appellatione omnes ſignificari ſucceſſores credendum eſt, etſi verbis nó ſint expreſsi.

CLXXI. POMPONIVS *libro ſextodecimo ad Sabinum.*

PErueniſſe ad te rectè dicitur, quod per te ad alium peruenerit, vt in hereditate à liberto per patronum filiumfamilias patri eius adoptiuo adquiſita reſponſum eſt.

CLXXII. VLPIANVS *libro trigenſimo octauo ad Sabinum.*

LIberti appellatione etiam libertam contineri placuit.

CLXXIII. IDEM *libro trigenſimo *nono * ad Sabinum.*

COllegarum appellatione hi continentur, qui ſunt eiuſdem poteſtatis. Qui extra continentia vrbis eſt, abeſt. Ceterum vſque ad continentia, non abeſſe videbitur.

CLXXIIII. IDEM *libro quadragensimo secundo ad Sabinum.*

ALiud est promittere furem non esse, aliud furto noxáque solutum. qui enim dicit furem non esse, de hominis proposito loquitur. qui furtis noxáque solutum, nemini esse furti obligatum promittit.

CLXXV. POMPONIVS *libro vicensimo secundo ad Sabinum.*

FAciendi verbo, reddendi etiam causa continetur.

CLXXVI. VLPIANVS *libro quadragensimo quinto ad Sabinum.*

SOlutionis verbo, satisfactionem quoque omnem accipiendam placet. soluere dicimus eum, qui fecit quod facere promisit.

CLXXVII. IDEM *libro quadragensimo septimo ad Sabinum.*

NAtura caBillationis, quam Græci σωρίτην appellauerunt, hæc est, vt ab euidenter veris per breuissimas mutationes disputatio ad ea, quæ euidenter falsa sunt, perducatur.

CLXXVIII. IDEM *libro quadragensimo nono ad Sabinum.*

PEcuniæ verbum, non solùm numeratam pecuniam complectitur: verum omnem omnino pecuniam, hoc est omnia corpora. nã corpora quoque pecuniæ appellatione conti-

neri, nemo est, qui ambiget. Hereditas iuris nomen est, quod & accessionem & decessionem in se recipit. hereditas autem vel maximè fructibus augetur. Actionis verbum, & speciale est & generale: nam omnis actio dicitur, siue in personam, siue in rem sit petitio. sed plerunq; actiones personales solemus dicere. petitionis autem verbo, in rem actiones significari videntur. persecutionis verbo, extraordinarias persecutiones puto contineri: vt puta fideicommissorum, & si quæ aliæ sunt, quæ non habent iuris ordinarij exsecutionem. Hoc verbum, DEBVIT, omnem omnino actionem comprehendere intellegitur, siue ciuilis, siue honoraria, siue fideicommissi fuit persecutio.

CLXXIX. IDEM *libro quinquagensimo primo ad Sabinum.*

INter hæc verba, QVANTI EA RES ERIT vel QVANTI EAM REM ESSE PARET, nihil interest: in vtraque enim clausula placet veram rei æstimationem fieri.

CLXXX. POMPONIVS *libro trigensimo ad Sabinum.*

TVgurij appellatione omne ædificiũ, quod rusticæ magis custodiæ conuenit, quàm vrbanis ædibus significatur. O filius ait tugurium à tecto, tanquam tegularium esse dictum vt toga, quòd ea tegamur.

CLXXXI. IDEM *libro trigensimo quinto Sabinum.*

VErbum illud PERTINERE, latißimè patet. nam & eis rebus petendis aptum est, quæ dominij nostri sint: & eis, quas iure aliquo poßideamus, quamuis non sint nostri dominij, pertinere ad nos etiam ea dicim⁹, quæ in nulla eorum causa sint, sed esse poßint.

CLXXXII. VLPIANVS *libro vicensimo septimo ad Edictum.*

PAterfamilias liber peculium non potest habere, quemadmodum nec seruus bona.

CLXXXIII. IDEM *libro vicensimo octauo ad Edictum.*

TAbernæ appellatio declarat omne vtile ad habitãdum ædificium, nõ ex eo, quod tabulis cluditur.

CLXXXIIII. PAVLVS *libro trigensimo ad Edictum.*

INde tabernacula & contubernales dicti sunt.

CLXXXV. VLPIANVS *libro vicensimo octauo ad Edictum.*

INstructam autem tabernam sic accipiemus, quæ & rebus & hominibus ad negotiationem paratis constat.

CLXXXVI. IDEM *libro trigensimo ad Edictum.*

COmmendare nihil aliud, eſt quam deponere.

CLXXXVII. IDEM *libro trigenſimo ſecundo ad Edictum.*

VErbum EXACTAE PECVNIAE, non ſolum ad ſolutionem referendum eſt: ve- etiam ad delegationem.

CXXXVIII. PAVLVS *libro trigenſimo tertio ad Edictum.*

HAbere duobus modis dicitur: altero, iure dominij: altero obtinere de ſine interpellatione, id, quod quis emerit. Cautũ intellegitur, ſiue perſonis ſiue rebus cautum ſit.

CXXXIX. IDEM *libro trigenſimo quarto ad Edictum.*

FAcere oportere & hanc ſignificationẽ habet, vt abſtineat quis ab eo facto quod contra conuentionem fieret: & curaret ne fiat.

CXC. VLPIANVS *libro trigenſimo quarto ad Edictum.*

PRouinciales eos accipere debemus qui in prouincia domicliũ * habent *: non eos, qui ex prouincia oriundi ſunt.

CXCI. PAVLVS *libro trigenſimoquinto ad Edictum.*

INter diuortium & repudium hoc intereſt, quòd repudiari etiam futurum matrimonium poteſt: non rectè autem ſponſa diuortiſſe

tisse dicitur. quod diuortium ex eo dictum est, quòd in diuersas partes eunt, qui discedunt.

CXCII. VLPIANVS *libro trigensimoseptimo ad Edictum.*

HÆc adiectio, PLVRISVE, nõ infinitam pecuniam continet, sed modicam: vt taxatio hæc SOLIDOS DECEM PLVRISVE ad minutulam summam referatur.

CXCIII. IDEM *lib. trigensimo octauo ad Edictũ.*

HÆc verba, QVANTI EAM REM PARET ESSE, non ad quod interest sed ad rei æstimationem referuntur.

CXCIIII. VLPIANVS *libro quadragensimo tertio ad Edictum.*

INter donum & munus hoc interest, quod inter genus & speciem. nam genus esse donum Labeo à donando dictum munus speciẽ, nam munus esse donum cum causa, vt puta natalium, nuptalicium.

CXCV. IDEM *libro quadragensimo sexto ad Edictum.*

PRonuntiatio sermonis in sexu masculino ad vtrumque sexum plerunque porrigitur. Familiæ appellatio qualiter accipiatur, videamus. & quidem variè accepta est: nam & in res & in personas deducitur. in res, vt puta in lege duodecim Tabularum his verbis, ADGNATVS PROXIMVS FAMILIAM HABETO. ad personas autem re-

fertur familiæ significatio ita, cum de patrono & liberto loquitur lex: EX EA FAMILIA, inquit, IN EAM FAMILIAM. & hic de singularibus personis legem loqui constat. Familiæ appellatio refertur & ad corporis cuiusdam significationem, quod aut iure proprio ipsorum, aut communi vniuersæ cognationis continetur. Iure proprio familiá dicimus, plures personas quæ sunt sub vnius potestate, aut natura, aut iure subiectæ, vtputa patrẽfamilias matrẽfamilias, filiumfamilias, filiamfamilias, quíque deinceps vicem eorum sequuntur, vt puta nepotes, & neptes, & deinceps. pater autẽ familias appellatur, qui in domo dominiũ habet. rectéque hoc nomine appellatur, quamuis filium non habeat. non enim solam personam eius, sed & ius demonstramus. denique & PVPILLVM PATREMFAMILIAS appellamus: & cum paterfamilias moritur, quotquot capita ei subiecta fuerint, singulas familias incipiunt habere: singuli enim patrumfamiliarum nomen subeunt. idemq́ue eueniet & in eo qui emancipatus est: nam & hic sui iuris effectus propriam familiam habet. Communi iure familiam dicimus omnium adgnatorum. nam etsi patrefamilias mortuo singuli singulas familias habent: tamen omnes qui sub vnius potestate fuerunt, rectè eiusdem familiæ appellabuntur, qui ex eadem domo & gente proditi sunt. Seruitutium quoque solemus

appellare familias,vt in edicto prætoris ostendimus sub titulo de furtis, vbi prætor loquitur de familia publicanorum: sed ibi non omnes serui, sed corpus quoddam seruorum demóstratur. huius rei causa paratum, hoc est vectigalis causa. alia auté parte edicti omnes serui continentur, vt de hominibus coactis, & vi bonorũ raptorum. item redhibitoria, si deterior res reddatur emptoris opera, aut familiæ eius & interdicto vnde vi familiæ appellatio omnes seruos comprehendit. sed & filij cótinentur. Item appellatur familia plurium personarum quæ ab eiusdem vltimi genitoris sanguine proficiscuntur. sicuti dicimus familiam Iuliam, quasi à fonte quodam memoriæ. mulier autem familiæ suæ & caput & finis est.

CXCVI. CAIVS *libro sextodecimo ad Edictum prouinciale.*

FAmiliæ appellatione & ipse princeps familiæ continetur. Feminarum liberos in familia earum non esse, palam est: quia qui nascuntur, patris * non matris * familiam sequuntur.

CXCVII. VLPIANVS *libro quinquagensimo ad Edictum.*

INdicasse est detulisse, arguisse, accusasse, & conuicisse.

CXCVIII. IDEM *libro secundo de omnibus tribunalibus.*

VRbana prædia omnia ædificia accipimus, non solùm ea quæ sunt in oppidis, sed & si fortè stabula sunt, vel alia meritoria in villis, & in vicis, vel si prætoria voluptati tantùm deseruientia: quia vrbanum prædium non locus facit, sed materia. proinde hortus quoque, si qui sunt in ædificiis constituti, dicendum sit vrbanorum appellatione contineri. planè si plurimum horti in reditu sunt, vinearij forte, vel etiam olitorij, magis hæc non sunt vrbana.

CXCIX. IDEM *libro octauo de omnibus tribunalibus.*

ABsentem accipere debemus eum qui non est eo loci, in quo loco petitur. non enim trans mare absentem desideramus, & si fortè extra continentia vrbis sit, abest. ceterum vsque ad continentia, non abesse videbitur, si nõ latitet. Abesse non videtur, qui ab hostibus captus est: sed qui à latronibus detinetur.

CC. IVLIANVS *libro secundo Digestorum.*

HÆc stipulatio NOXIS SOLVTVM PRAESTARI? non existimatur ad eas noxas pertinere, quæ publicã exercitionem, & coërcitionem capitalem habent.

CCI. IDEM *libro octagensimo * primo * Digestorum.*

IVsta interpretatione recipiendum est, vt appellatione filij, sicuti filiamfamiliâs con-

tineri sæpe respondebimus, ita & nepos videatur comprehendi. & patris nomine auus quoque demonstrari intellegatur.

CCII. ALPHENVS VARVS *libro secundo Digestorum.*

CVm in testamento scriptum esset, vt heres in funere, aut in monumento duntaxat aureos centum consumeret: non licet minus consumere. si amplius vellet, licet: neque ob eam rem contra testamentum facere videtur.

CCIII. IDEM *libro septimo Digestorum.*

IN lege censoria portus Siciliæ ita scriptum erat, SERVOS QVOS DOMVM QVIS DVCET SVO VSV: PRO HIS PORTORIVM NE DATO. quærebatur, si quis à Sicilia seruos Romam mitteret fundi instruendi causa: vtrum pro his hominis portorium dare deberet, necne. respondit duas esse in hac scriptura quæstiones: primam, quid esset DOMVM ducere: alteram, quid esset SVO VSV ducere. Igitur quæri soleret, vtrum vbi quisque habitaret, siue in prouincia, siue in Italia, an duntaxat in sua cuiusque patria domus esse rectè dicetur? sed de ea re constitutum esse, eam domum vnicuique nostrû debere existimari, vbi quisque sedes & tabulas haberet, suarúmque rerum constitutionem fecisset.

Quid autem esset v s v s v o, magnam habuisse dubitationem, & magis placet, quod victus cui causa paratum est, tantùm contineri. Itémque de seruis eadem ratione quæri, qui eorum vsus sui causa parati essent: vtrum dispensatores, insularij, vilici, atrienses, textores, operarij quoque rustici, qui agrorum colendorum causa haberentur, ex quibus agris paterfamilias fructus caperet. quibus se toleraret: omnes denique seruos, quos quisque emisset vt ipse haberet * atque eis ad aliquã rẽ vteretur, * neque ideo emisset, vt venderet. Et sibi videri eos demum vsus sui causa patrẽ familias habere, qui ad eius corpus tuendum, atq; ipsius cultũ præpositi, destinatíque essent. quo in genere iunctores, cubicularij, coci, ministratores, atque alij qui ad eiusmodi vsum parati essent, numerarentur.

CCIIII. P A V L V S *libro secundo Epitomarum Alfeni.*

PVeri appellatio tres significationes habet: vnam cùm omnes seruos pueros appellaremus: alteram, cùm puerum contrario nomine puellæ diceremus: tertiam, cùm ætatem puerilem demonstraremus.

CCV. I D E M *libro quarto Epitomarum Alfeni.*

QVi fundum vendidit pomum recepit, nuces, & ficos, & vuas duntaxat duracinas, & purpureas, & quæ eius generis essent,

quas non vini causa haberemus, quas Græci προφίμους appellarent, recepta videri.

CCVI. IVLIANVS *libro sexto ex Municio.*

VInaria vasa propriè vasa torcularia esse placet: dolia autem & serias tandiu in ea causa esse, quandiu vinum haberent. cum sine vino esse desinerent, in eo numero non esse: quoniam ad alium vsum transferri possent, veluti si frumentum in his addatur eandem causam amphorarum esse: vt cum vinum habeāt, tum in vasis vinariis: cum inanes sint, tum extra numerum vinariorum sint: quia aliud in his addi possit.

CCVII. AFRICANVS *libro tertio Quæstionum.*

MErcis appellatione homines non contineri, Mela ait. & ob eam rem mangones non mercatores, sed venaliciarios appellari ait & rectè.

CCVIII. IDEM *libro quarto Quæstionum.*

BOnorum appellatio, sicut hereditatis, vniuersitatem quandam ac ius successionis & non singula RES demonstrat.

CCIX. FLORENTINVS *libro decimo Institutionum.*

COram Titio aliquid facere iussus, non videtur præsente eo fecisse, nisi is ītellegat. itaque si furiosus aut infans sit, aut dormiat, nō

videtur coram eo fecisse. Scire autem, non etiã velle is debet: nam & inuito eo rectè fit quod iussum est.

CCX. MARCIANVS *libro septimo Institutionum.*

IS qui natus est ex mãcipiis vrbanis & missus est in villam nutriendus, in vrbanis seruis constituetur.

CCXI. FLORENTINVS *libro octauo Institutionum.*

FVndi appellatione omne ædificium & omnis ager continetur: sed in vsu vrbana ædificia, ædes: rustica, villæ dicuntur. Locus verò sine ædificio, in vrbe area: in rure autem ager appellatur: idémque ager cum ædificio fundus dicitur.

CCXII. VLPIANVS *libro primo de Adulteriis.*

PRæuaricatores eos appellamus, qui causam aduersariis suis donant & ex parte actoris in partem rei concedunt. à varicando enim præuaricatores dicti sunt.

CCXIII. IDEM *libro primo Regularum.*

CEDERE DIEM significat incipere deberi pecuniã: VENIRE DIEM significat eũ diẽ venisse, quo pecunia peti posit. Vbi purè quis stipulatus fuerit, & cessit, & venit dies: vbi in diem, cessit dies, sed nondum venit: vbi sub condicione, neque cessit neque ve-

nit dies pendente adhuc condicione.

Æs alienum eſt, quod nos aliis debemus. æs ſuum eſt,quod alij nobis debent.

Lata culpa eſt nimia neglegentia: id eſt non intellegere quod omnes intellegunt.

CCXIIII. MARCIANVS *libro primo Publicorum iudiciorum.*

MVnus propriè eſt, quod neceſſariè obimus, lege,more,imperióve eius,qui iubendi habet poteſtatem. Dona autem propriè ſunt,quę nulla neceſsitate iuris,officij,ſed ſpóte præſtantur. quæ ſi non præſtentur, nulla reprætenſio eſt. & ſi præſtentur,plerunque laus ineſt. ſed in ſumma in hoc ventum eſt, vt non quodcunque munus, id eſt,donum accipiatur. at quod donum fuerit, id munus rectè dicatur.

CCXV. PAVLVS *libro de ſingulari ad legem Fuſiam Caniniam.*

POteſtatis verbo plura ſignificantur.in perſona magiſtratuum, imperium.in perſona liberorum, patria poteſtas. in perſona ſerui, dominium.at cùm agimus, de noxæ deditione cum eo qui ſeruū non defendit, præſentis corporis copiam facultatémque ſignificamus. In lege Atinia in poteſtatem domini rem furtiuā veniſſe videri, & ſi eius vindicādæ poteſtatem habuerit, Sabinus & Caſsius aiunt.

CCXVI. VLPIANVS *libro primo ad legem Aeliam Sentiam.*

VErum est eum qui in carcere clusus est, nõ videri neque vinctũ neque in vinculis esse, nisi corpori eius vincula sint adhibita.

CCXII. IAVOLENVS *lib. I. ex posterioribus Labeonis.*

INter illam condicionem. CVM FARI POTVERIT, ET POSTQVAM FARI POTVERIT multum interest. *nam* posteriorẽ scripturam vberiorẽ esse constat: CVM FARI POTVERIT, artiorem, & id tantummodo tẽpus significari, quo primùm fari possit.

Item ita data condicione, ILLVD FACITO IN DIEBVS, si nihil præterea fuisset adiectum, in biduo condicionem impleri oportet.

CCXVIII. PAPINIANVS *libro vicensimo * septimo * Quæstionum.*

VErbum FACERE omnem omnino faciendi causam complectitur: dandi, soluẽdi, numerandi, iudicandi, ambulandi.

CCXIX. IDEM *libro secundo Responsorum.*

IN conuentionibus contrahentium voluntatem potius quàm verba spectari placuit. Cùm igitur ea lege fundum vectigalem municipes locauerint, vt ad heredem eius qui suscepit pertineret: ius heredum ad legatariũ quoque transferri potuit.

CCXX. CALLISTRATVS *libro secundo Quæstionum.*

Liberorum appellatione nepotes & pronepotes, ceteríque qui ex his descendunt, continentur. hos enim omnes appellatione lex duodecim Tabularum comprehendit. totiens enim leges necessarium ducunt cognationem singulorum nominibus vti, veluti FILII, NEPOTES, PRONEPOTES, ceterorúmque qui ex his descendunt: quotiens non omnibus qui post eos sunt, præstitum voluerint: sed solis his succurrent, quos nominatim enumerent. at vbi non personis certis, non quibusdam gradibus præstatur, sed omnibus qui ex eodem genere orti sunt: liberorum appellatione comprehenduntur. Sed & Papirius Fronto libro tertio responsorum ait, prædio cum vilico & contubernali eius & filiis legato, nepotes quoque ex filiis contineri: nisi voluntas testatoris aliter habeat. filij enim appellatione sæpe & nepotes accipi, multifariam placere. Diuus quoq; Marcus rescripsit, non videri sine liberis defunctum, qui nepotem suum heredem reliquit. Præter hæc omnia natura nos quoque docet parentes pios, qui liberorum procreandorum animo & voto vxores ducunt: filiorũ appellatione omnes qui ex nobis descendunt, cõtineri. nec enim dulciore nomine possum', nepotes nostros, quam filij, appellare. Etenim idcirco filios, filiásve concepimus, atque edimus, vt ex prole eorum earúmve diuturni-

tatis nobis memoriam in æuum relinquamus.

CCXXI. PAVLVS *libro decimo Responsorum.*

PAulus respondit falsum tutorem eum verè dici,qui tutor non est, siue habenti tutor datus est, siue non. sicut falsum testamentum, quod testamentum non est, & modius iniquus, qui modius non est.

CCXXII. HERMOGENIANVS *libro secundo Iuris Epitomarum.*

PEcuniæ nomine non solùm numerata pecunia:sed omnes res tam soli quàm mobiles,& tam corpora quàm iura continentur.

CCXXIII PAVLVS *libro secundo Sententiarum.*

LAtę culpæ finis est,nó intellegere id quod omnes intellegunt. Amicos appellare debemus,non leui notitia coniunctos:sed quibus fuerint iura cum patrefamilias, honestis familiaritatis quæsita rationibus.

CCXXIIII. VENVLEIVS *libro septimo Stipulationum.*

VInculorum appellatione vel priuata vel publica vincula significant.custodiæ verò tantùm publicam custodiam.

CCXXV. TRYPHONINVS *libro primo Disputationum.*

FVgitiuus est, non is qui solùm consilium fugiendi à domino suscepit, licet id se facturum iactauerit:sed qui ipso facto fugæ ini-

tium mente deduxerit. nam & furem, adulterum, aleatorem, quanquam aliqua significatione ex animi propositione cuiusque sola quis dicere posset: vt etiam is, qui nunquam alienā rem inuito domino subtraxerit, nūquam alienam matremfamiliâs corruperit, si modò eius mentis sit, vt occasione data id commissurus sit: tamen oportere eadem hæc crimina adsumpto actu intellegi. & ideo fugitiuum quoque, & erronem non secundum propositionem solam, sed cum aliquo actu intellegi constat.

CCXXVI. PAVLVS *libro primo Manualium.*

MAgna neglegentia culpa est, magna culpa dolus est.

CCXXVII. IDEM *libro secundo Manualium.*

EX illa parte edicti TVM QVEM EI HEREDEM ESSE OPORTET, heredis heredibus bonorum possessio non defertur. Item in substitutione in his verbis QVISQVIS MIHI HERES ERIT, proximus hres tantùm significatur, imò non tātùm proximus heres, sed etiam scriptus.

CCXXVIII. IDEM *libro singulari de Cognitionibus.*

MVnicipes intellegēdi sunt, & qui in eodem municipio nati sunt.

CCXXIX. IDEM *libro singulari de Tacitis fideicommissis.*

TRansacta finitáve intellegere debemus non solùm quibus controuersia fuit, sed etiam quæ sine controuersia sint possessa.

CCXXX. IDEM *libro singulari ad Senatusconsultum Orfitianum.*

VT sunt iudicio terminata, transactione composita, longioris temporis silentio finita.

CCXXXI. IDEM *libro singulari Senatusconsultum Tertyllianum.*

QVod dicimus eum qui nasci speratur, pro superstite esse, tunc verum est, cùm de ipsius iure quæritur. aliis autem non prodest nisi natus.

CCXXXII. CAIVS *libro primo de verborum obligationibus.*

HAec enũciatio, QVAE SVNT PLVRIS AVREORVM TRIGINTA, simul & quantitatis & æstimationis significatiua est.

CCXXXIII. IDEM *libro primo ad legem duodecim tabularum.*

SI CALVITVR ET MORETVR, ET FRVSTRETVR. inde & calumniatores appellati sunt: quia per fraudem & frustrationem alios vexarent litibus. inde & caBillatio dicta est. Post Kalend Ianuarias die tertio pro salute principis vota suscipiuntur.

Telum vOlgo quidem id appellatur quod ab arcu mittitur, sed nũc omne significatur, quod

mittitur manu. Ita ſequitur, vt & lapis, & lignũ, & ferrum hoc nomine contineatur. dictúmque ab eo quòd in longinquum mittitur, Græca voce figuratum ἀπὸ τοῦ τηλοῦ & hanc ſignificationẽ inuenire poſſumus & in Græco nomine: nam quod nos telum appellamus illi, βέλος appellãt. eóq; nomine vulgo quidẽ id ſignificatur, quod ab arcu mittitur: ſed non minus omne ſignificatur quod cũ mittitur manu, ἀπὸ τοῦ βάλλεσθαι. Admonet nos Ξενοφῶν, nã ita ſcribit, καὶ τὰ βέλη ὅμοσε ἐφέρετο λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόναι: πλεῖστοι δὲ καὶ λίθοι. & id quod ab arcu mittitur apud Græcos quidem proprio nomine τόξευμα vocatur: apud nos autem communi nomine telum appellatur.

CCXXXIIII. IDEM *libro ſecundo ad legem duodecim tabularum.*

QVos nos hoſtes appellamus, eos veteres perduelles appellabant, per eam adiectionem indicantes cum quibus bellum eſſet.

Locuples eſt, qui ſatis idoneè habet pro magnitudine rei, quam actor reſtituendam eſſe petit. Verbum viuere quidam putant ad cibum pertinere. ſed Ofilius ad Atticum ait, his verbis & veſtimenta & ſtramenta contineri. ſine his enim viuere neminem poſſe.

CCXXXV. IDEM *libro tertio ad legem duodecim tabularum.*

FErri propriè dicimus, quæ quis ſuo corpore baiulat. portari ea quæ quis iumento

secum ducit. agi ea quæ animalia sunt. Fabros lignarios dicimus non eos duntaxat qui ligna dolarent: sed omnes qui ædificarent.

CCXXXVI. IDEM *libro quarto ad legem duodecim tabularum.*

QVi venenum dicit, adIcere debet vtrum malum, an bonum. nam & medicamenta venena sunt: quia eo nomine omne continetur, quod adhibitum naturam eius cui adhibitū esset, mutat. cùm id quod nos venenū appellamus, Græci φάρμακον dicunt. apud illos quoque tam medicamenta, quàm quæ nocent, hoc nomine continentur. vnde adiectione alterius, nomine distinctio fit. admonet nos summus apud eos poëtarum Homerus. nam sic ait:

φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά.

Venena multa quidem, multa bona mixta, multa autem noxia.

Glandis appellatione omnis fructus continetur, vt Iauolenus ait, exemplo Græci sermonis, apud quos omnes arborū species ἀκρόδρυα appellantur.

CCXXXVII. IDEM *libro quinto ad legem duodecim tabularum.*

DVobus negatiBis verbis quasi permittit lex magis quàm prohibuit. ídque etiam Seruius animaduertit.

CCXXXVIII. IDEM *libro sexto ad legem duodecim tabularum.*

PLebs est ceteri ciues sine senatoribus. Detestatum est testatione denunciatum. Pignus appellatum à pugno: quia res quæ pignori dantur, manu traduntur. vnde etiam videri potest verum esse, quidam putant, pignus propriè rei mobilis constitui. Noxiæ appellatione omne delictum continetur.

CCXXXIX. POMPONIVS *libro singulari Euchiridij.*

PVpillus est, qui cùm impubes est, desiit in patris potestate esse aut morte aut emancipatione. Seruorum appellatio ex eo fluxit, quod Imperatores nostri captiuos vendere, ac per hoc seruare, nec occidere solent. Incola est, qui aliqua regione domicilium suũ contulit, quem Græci πάροικον appellant. nec tantùm hi qui in oppido morãtur, incolæ sunt: sed etiam qui alicuius oppidi finibus ita agrũ habent, vt in eum se quasi in aliquam sedem recipiant. Munus publicum est officium priuati hominis, ex quo commodum ad singulos, vniuersósque ciues, rémque eorum imperio magistratus extraordinarium peruenit. Aduena, quem Græci ἄποικον appellant. Decuriones quidam dictos aiunt, ex eo, quòd initio cum coloniæ deducerẽtur, decima pars eorum qui ducerentur, consilij publici gratia

conſcribi ſolita ſit. Vrbs ab vrbo appellata eſt. vrbare eſt aratro definire. & Varus ait, vrbum appellari curuaturam aratri, quod in vrbe condenda adhiberi ſolet.
Oppidum ab ope dicitur, quòd eius rei cauſa mœnia ſint conſtituta. Territorium eſt vniuerſitas agrorum intra fines cuiuſque ciuitatis. quod ab eo dictum quidam aiunt, quòd magiſtratus eius loci intra eos fines terrendi, id eſt, ſummouendi ius habet. Verbum SVVM ambiguum eſt, vtrum de toto, an de parte ſignificat: & ideo qui iurat ſuum non eſſe, adİcere debet, neque ſibi communem eſſe.

CCXL. PAVLVS *ex libris ſex libro primo Imperialium Sententiarum in cognitionibus prolatarum.*

CVm quærebatur, an verbum SOLVTO MATRIMONIO DOTEM REDDI, non tantùm diuortium, ſed & mortem contineret, hoc eſt an de hoc quoque caſu contrahentes ſentiant: & multi putabant hoc ſenſiſſe. & quibuſdam aliis contra videbatur: ſecũdum hoc motus Imperator pronuntiauit, id actum eo pacto, vt nullo caſu remaneret dos apud maritum.

CCXLI. QVINTVS MVCIVS SCAEVOLA *libro ſingulari* ΟΡΩΝ.

IN rutis cæsis ea sunt, quæ terra non tenentur, quæque opere structili, tectoriòve non continentur.

CCXLII. IAVOLENVS *libro secundo ex posterioribus Labeonis.*

MAlum nauis esse partem, artemonem autem non esse, Labeo ait. quia pleræque naues sine malo inutiles essent. ideóque pars nauis habetur. artemo autem magis adiectamento quàm pars nauis est. Inter proiectum & immissum hoc interesse ait Labeo, quòd proiectum esset id quod ita proueheretur, vt nusquam requiesceret: qualia mæniana & suggrunda essent. immissum autem, quod ita fieret, vt aliquo loco requiesceret: veluti tigna, trabes quæ iNmitterentur.

Plumbũ quod tegulis poneretur, ædificij esse ait Labeo: sed id quod hypethri, tegendi causa poneretur, contrà esse. Viduam non solùm eam quæ aliquando nupta fuisset, sed eam quoque mulierem quæ virum non habuisset, appellari ait Labeo. quia vidua sic dicta est, quasi vecors, vesanus, qui sine corde aut sanitate esset. similiter viduam dictam esse sine duitate. Straturam loci alicuius ex tabulis factis, quæ ęstate tollerentur, & hyeme ponerentur, ædium esse ait Labeo: quoniam perpetui vsus paratæ essent. neque ad rem pertinere, quòd interim tollerentur.

CCXLIII. SCAEVOLA *libro octauodecimo Digestorum.*

SCæuola respondit semper acceptum est, vt libertorum appellatione etiam hi contineri intellegantur, qui eodem testaméto vel posteriore loco manumitterentur: nisi manifestè, is, à quo peterentur, contra defuncti voluntatem doceret peti.

CCXLIIII. LABEO *libro quarto pithanon à Paulo epitomatorum.*

SI qua pœna est, multa est. si qua multa est, pœna est. Paulus vtrunque eorum falsum est: namque harum rerũ dissimilitudo ex hoc quoque apparet, quòd de pœna prouocatio non est: simul atque enim victus quis est, eius maleficij, cuius pœna est statuta, statim ea debetur. At multæ prouocatio est: nec antè debetur, quàm aut non est prouocatum, aut prouocator victus est. nec aliter quàm si is dixit, cui dicere licet. Ex hoc quoque earum rerum dissimilitudo apparere poterit, quia pœnæ certæ singulorum peccatorum sunt. multæ cõtrà. quia eius iudicis potestas est, quantam dicat, nisi cum lege est constitutum, quantam dicat*.

CCXLV. POMPONIVS *libro decimo Epistularum.*

STatuæ adfixę basibus structilibus, aut tabulę rel Egatæ catenis, aut erga parietem adfi-

xæ, aut si similiter cohęrent lychni, non sunt ædium: ornatus enim ędium causa parātur, nō quo ædes perficiantur. Idem Labeo ait, prothyrum quod in ædibus iterum qui fieri solet, ædium est.

CCXLVI. IDEM *libro sexto decimo Epistularum.*

APud Labeonem pithanon ita scriptum est: exhibet, qui præstat eius de quo agitur præsentiam: nam etiam qui sistit, præstat eius de quo agitur præsentiam: nec tamen eum exhibet. (&) qui mutum aut furiosum aut infantem exhibet, non potest videri eius præstare præsentiam. nemo enim ex eo genere præsens satis aptè appellari potest. Restituit nō tantùm qui solùm corpus, sed etiam qui omnē rem, condicionémque reddita causa præstet. & tota restitutio iuris est interpretatio.

fieri: sic volucres, sic pisces. Cúmque in singulis, hoc prius statutum fuisset: post in commune cõstitutũ est, quatinus vniuersa, quæ nullius fuerant, occupãtis fiãt. Cùm regula vitiatur in aliquo, perdit officiũ suũ. Sũt enim diffinitiones ĩ iure periculosæ vt infra habetur, rarũq; est vt subuerti nõ poßit: et ei quod regulariter traditur, per exceptionem sæpius subtrahitur: vt hoc qui alieno iuri subiecti sunt, testamenti faciẽdi ius nõ habent: Attamen filiusfami. de castrensib. bonis testari potest. Si ergo prædictã regulam, ad militem filiumfamil. porrigas vitiatur, perdítque officium. Cùm enim officium sit regulæ, vt singula complectatur: quod autem excipitur, nõ complectitur: dici potest & vitiari, & eius officium nõ exerceri, ac si per speciem vitietur eius: quoniam per speciem derogatur generi. Constat ergo ex iure, quod prius est in singulis, regulam fieri, non ex regula ius sumi vel fieri: quia regula, vt diximus, continet id quod est, ius: non autem facit ius, sed ipsa per ius fit. Rationis autem est, regulam in singulis speciebus allegare, vt quasi videatur in diuersis rebus eadem ratio allegari, vniuersa comprehendendo, rationum vnione secuta, & ipsarum specierum diuersitate, quæ ex corporum emanat varietate, comtempta.

II. Vlpianus libro primo ad Sabinum.

Feminæ ab omnibus officiis ciuilibus vel publicis remotæ sunt: Et ideo nec iudices esse possunt, nec magistratum gerere, nec postulare, nec pro aliquo interuenire, nec procuratores existere. Item impubes omnibus officiis ciuilibus debet abstinere.

Feminæ iudices esse non possunt, quasi ordinarij, vt Præses, prætor: nec magistratum municipalem gerere, quæ duo sunt officia publica: quia per hæc Reipub. principaliter prospicitur. Nec pro alio postulare possunt (nam pro se, & pro certis personis, vt pro liberis, pro fratre, pro sorore postulabunt) nec pro alio interuenire, nec procuratores existere. Pro parentibus tamen agunt, si fortè parentes morbus aut ætas impediat, nec quenquam qui agat habeant. Hæc autem tria, exempla sunt ciuilium officiorum. Sicut autē pro parentibus agere possunt, sic filiorum tutelam interdum iure deposcunt. A testimonio quandoque leges eas non depellunt: dum tamen in vltimis voluntatibus, testimonium earum non admittatur. Item impubes officiis omnibus ciuilibus publicis debet abstinere. Tribunatum tamen numeri adipisci iure potest, vt C. De militari test. l. vlt.

III. Idem libro tertio ad Sabinum.

Eius est non nolle qui potest velle.

IIII.

IIII. Idem libro ſexto ad Sabinum.

Velle non creditur qui obſequitur imperio patris vel domini.

Ei patet licentia nolendi, qui habet poteſtatem volendi. Poteſtatem autem nolendi non habet, qui poteſt cogi vt velit: qualis eſt filiusfamil. ſeruus, perituri ſi non fecerint, quod eis imperatur. Cùm ergo velle cogantur, nolle non permittuntur. Inde eſt vt ſeruus, filius, delatam ſibi hereditatem velle compellantur adire: non permittantur nolle. Similiter & dominum defendere coguntur: defenſionem negligere non permittuntur. Si autem hominem occidere, vel iniuriam facere, dominus vel pater iubeat: hoc non compelluntur velle, immò permittuntur nolle, & imperantur. Ea igitur quæ atrociora ſunt, & nolle & velle poſſunt. Similiter ex nouo iure, filiusfamil. delatam ſibi hereditatem, recuſante patre, poteſt adire: Patre eam cupiente, poteſt eam ſpernere. Ergo & hic nolle, & velle poteſt, potius ex æquitate, quàm ex iuris rigore.

V. *Paulus libro ſecundo ad Sabinum.*

In negotiis contrahendis, alia cauſa habita eſt furioſorum: alia eorum, qui fari poſſunt, quanuis actum rei non intellegerent. Nam furioſus nullum negotium contrahere poteſt: pupillus omnia tutore auctore agere poteſt.

Pupillus qui tantum fari poteſt omnia negotia tutore auctore agere poteſt. Nam ſtipulari, promittere, vendere, emere, hereditatem adire, tutore auctore poteſt. Furioſus nullum negotiũ contrahere poteſt etiam curatore auctore.

VI. Vlpianus libro ſeptimo ad Sabinum.

Non vult heres eſſe, qui ad alium transferre voluit hereditatem.

Qui ergo ad ſubſtitutum vulgariter trãſtulit, quaſi heres non ſit, actionibus hereditariis non vtitur. Qui autem pupillariter ſubſtitutum accepit, actionibus hereditariis interim experitur & conuenitur. Sed & is cui per fideicommiſſum aliquid ſubſtituitur, pro parte quam retinet, vt heres, experitur & conuenitur.

VII. Pomponius libro tertio ad Sabinum.

Ius noſtrum nõ patitur eundem, in paganis, & teſtatò & inteſtatò deceſsiſſe: earúmque rerũ naturaliter inter ſe pugna eſt, teſtatus & inteſtatus.

Nemo pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus deceßit. Quia ſi de ſemiſſe quem inſtituit, & de alio ſemiſſe neminem: totus as in ſemiſſe continetur. De toto itaque teſtatus intelligitur. Ex poſt facto autem contingit, pro parte inteſtatum fieri: ſicut ſi inſtitutus, duobus intendentibus querelam, alterum ſuperauit, & ab alio victus eſt. Miles verò & ab initio pro parte inte-

ſtatus, & pro parte teſtatus decedere poteſt.

VIII. Idem lib. quarto ad Sabinum.

Iura ſanguinis nullo iure ciuili dirimi poſſunt.

Sanguinis, id eſt, cognationis iura, quaſi naturalia, nullo iure ciuili, vt emancipatione, adoptione, tolli poſſunt. Naturalem enim rationem, ratio ciuilis corrumpere non poteſt. Agnationis verò iura, ſicut & patria poteſtas, quæ ſunt ciuilia iura, alio iure ciuili, vt emancipatione, & adoptione, tolli poſſunt. Sed hoc non habet locum inter fratres: quibus reſeruatur ius agnationis, etſi emancipentur auctoritate Anaſtaſianæ Conſtitutionis, quæ eſt poſita in VIII. lib. C. Cùm enim contingit per adoptionem tantùm agnatio, non etiam cognatio: conſequens eſt, vt adoptione non tollatur priſtina cognatio. Sunt tamen quædam ciuilia iura, vt maxima, & media capitis diminutio, quæ etiam iura cognationis tollunt.

IX. Vlpianus lib. quintodecimo ad Sabinum.

Semper in obſcuris, quod minimum eſt ſequimur.

Cùm enim quis reus defertur, lege Iulia vis priuatæ vel publicæ: ſi iudex pronuntiauerit, VIM TV FECISTI, minor lex id eſt, lex Iulia vis priuatæ, ſequenda eſt. ſed & in ſen-

tentiis arbitrorum, quorum primus cōdemnauit in X V. ſecundus in X. tertius in V. minori ſummæ ſtandum eſt, id eſt in V. Patet igitur hoc dictum eſſe de obſcuris verbis iudicis vel arbitri. Nam venditori obſcura verba nocent, ſicut & ſtipulatori: in quorum fuit poteſtate legem apertius dicere. Sin autem cùm cauſa agitur, obſcura verba ab actore ponantur: id quod eſt vtilius, eſt accipiendum, id eſt, vt potius credatur actori, quàm reo, id eſt, quod actor ſenſerit, petitum videatur: alioqui ſemper reus ſe conſenſiſſe negabit. Nam ſtipulatio, niſi ex conſenſu contrahentium, non valet: iudicium verò & in inuitum redditur.

X. *Paulus libro tertio ad Sabinum.*

Secundum naturam eſt, commoda cuiuſque rei eum ſequi, quem ſequuntur incommoda.

In qua cauſa ſunt heredes, & hereditatis emptores, & fideicommiſſarij vniuerſitatis, & agnati, qui ſunt habituri commoda hereditatis: quia ſuſtinent onera tutelæ.

X I. *Pomponius lib. quinto ad Sabinum.*

Id quod noſtrum eſt, ſine facto noſtro ad alium transferri non poteſt.

Factum noſtrum intellige, cùm rem noſtram noſipſi diſtrahimus, vel alius voluntate noſtra, vt procurator, creditor, exactor publicus: cuius factum noſtrum eſt, vt pro euictione teneamur,

emptori pretiũ redditurі. Sed & in vſucapione, noſtrum factum eſt. Nam qui permittit vſucapi intelligitur alienare. Princeps tamen & fiſcus, ſi rem noſtram, vt ſuam, diſtrahant, alienare intelliguntur.

XII. Paulus lib. tertio ad Sabinum.

In teſtamentis, plenius voluntates teſtantium interpretantur.

Intelligentes condicionem impletam, vbi defecerit, vt in ea quæ fuerat inſtituta ſi nuberet, nec per eam ſteterat: Intelligentéſque vulgarem ſubſtitutionem porrigi ad pupillarem, & in plériſque aliis, veluti cùm rogatus reſtituere hereditatem quis ſit: ſubintelligitur, ſi non habuerit liberos.

XIII. Vlpianus libro nonodecimo ad Sabinum.

Non videtur cepiſſe, qui per exceptionem à petitione remouetur.

Qualis eſt is cui legatur aliquid, ſed voluntas teſtatoris poſtea mutatur. Huic ſimilis eſt is, cui res aliena relinquitur: quam teſtator ſuam eſſe credebat, qui profectò exceptione ſubmouetur: niſi ſit vxor, vel alia proxima perſona, cui præſumatur teſtatorem eam rem relicturũ fuiſſe, etſi alienam ſciſſet: niſi contrarium, ab eo à quo relinquitur, probatum fuerit.

XIIII. Pomponius libro quinto ad Sabinum.

In omnibus obligationibus in quibus dies non ponitur, præsenti die debetur.

Nisi locus adiectus, spatium temporis inducat, quo illò perueniri poßit: vt si spondeas Carthagine dare: (vel id quod promittitur, dilationem reipsa recipiat, vt partus ancillæ.) Sed & si spõdeas hodie dari, hodie debetur, quasi inserto die, non differẽdæ actionis causa, sed quò præsens ostẽdatur. Aliud est, si hoc anno, vel mense promissum sit. Tũc enim non potest agi, nisi præterito anno, vel mense, vt suprà, de verborum obligationibus.

X V. *Paulus libro quarto ad Sabinum.*

Is qui actionem habet ad rem reciperandam, ipsam rem habere videtur.

Cùm fructus omnes ad eum pertineant, nisi quatenus bonæ fidei possessori permittitur, pro cultura & cura. Actio quoque legis Aquiliæ ei competit, quæ sui natura solum dominum appellat.

XVI. Vlpianus libro vicensimo primo ad Sabinum.

Imaginaria venditio non est, pretio accedente.

Cùm enim pretium sit verum, non simulatũ, vera venditio est: licet pretium postea remittatur, vel totum, vel pro parte. Cùm, etsi ab initio, res viliori pretio, donationis causa distrahitur: venditio valet: inter virum autem & vxorem

vilieri pretio facta venditio, nullius momenti est: si cùm animum vendendi maritus non haberet, idcirco venditionem cõmentus est, vt donaret vxori. Si verò animũ vendendi haberet, & vilius ei, donationis causâ, vendidit: venditione valente, id, quod remissum est, non valet.

XVII. *Idem lib. vigensimotertio ad Sabinum.*

Cùm tempus in testamento adIcitur, credendum est pro herede adiectum: nisi alia mẽs fuerit testatoris: sicuti in stipulationibus, promissoris gratia, tempus adIcitur.

Siue in testamentis, siue in stipulationibus tẽpus adiicitur, credendum est pro debitore adiectum videri, vt ante tempus soluens, queat liberari: nisi mens testatoris fuerit, vt tunc demùm, non antè, daret. Tunc enim quasi donauerit, ab eo, quod relictum est, non liberatur.

XVIII. *Pomponius lib. sexto ad Sabinum.*

Quæ legata, mortuis nobis ad heredem nostrum transeunt, eorum commodum, per nos, his quorũ in potestate sumus, eodem casu adquirimus, aliter atque quod stipulati sumus. Nam & sub condicione stipulantes, omnimodo eis adquirimus, etiamsi liberatis nobis potestate domini condicio existat.

Ea quæ legantur purè, vel in diem certum, moriente legatario ante persecutionem eorum, ad heredes transeunt. Sin autem in potestate lega-

tarius est, potestatem habenti quæruntur, siue maneat, siue de potestate decedat. Hoc tamen ad ius vetus referimus. Nam secundum nouum ius, solus vsusfructus parenti quæritur. Verùm quæ legantur sub condicione, vel in diem incertum, qui condicionis instar obtinet: defuncto legatario ante cōdicionem, vel diem, nec heredibus competunt, nec obueniunt parentibus. Manumisso quoque legatario, ante condicionem vel diē, manumissori non quærūtur, etiam existente postea die vel condicione. Diuersum est in stipulatione. Nam si sub condicione stipuleris, etiam moriente te, ante condicionem, spem ad heredem transmittis: & te manumisso ante condicionem, eandem spem ad manumissorem transfundis. Diuersitatis illa ratio est fortè, quia in stipulatione, tua opera deprehenditur: sed in legato, nec verbum tuum perpenditur. In stipulatione, & opera & verbum: in legato, neutrum.

XIX. *Vlpianus libro vicensimoquarto ad Sabinum.*

Qui cum alio contrahit, vel est, vel debet esse non ignarus condicionis eius. Heredi autem hoc imputari non potest, cùm non sponte cum legatariis contrahit.

Cum alio contrahens vel est, vel debet esse cōscius condicionis eius, ne sit inops, ne filiusfamil. neue seruus, vel furiosus, vel pupillus, & simi-

lia. Heredi autem qui cum legatariis quasi cõtrahit, non sponte, hoc imputari non potest. Soluens ergo legatum, cuicunque legatario, etiam seruo, vel prodigo, vel furioso, vel similibus, liberatur: dum modò dolo non faciat.

Non solet exceptio doli nocere his quibus voluntas testatoris non refragatur.

Ac sic petens legatarius rem sibi legatam, quam defunctus sciuerat alienam, vel alij obligatam, non poterit illa exceptione summoueri, SI LVERIS, SI DEFVNCTVS REM SVAM LEGAVIT: *Quia ipse heres, à quo relinquitur, cogitur & redimere & liberare, & sic eã legatario præstare: nisi euidẽter ab herede fuerit probatum, testatorẽ voluisse vt legatarius luat: item quod rem alienam ignorasset. Similiter, si creditor legauerit liberationem debitori. Nam ei petenti rem, quam obligauerat, non obstabit doli exceptio. Idẽ est si debitor rem, quam obligauerat, creditori legauit. Nam etsi post solutionem pecuniæ, rem petat, non remouebitur exceptione.*

XX. Pomponius lib. septimo ad Sabinum.

Quotiens dubia interpretatio libertatis est, secundum libertatem respondendum erit.

Si enim seruus liber esse iussus, postea legatus sit: siquidem euidẽs est voluntas testatoris, quòd

ademit libertatem, legato cedit. Quòd si in obscuro sit, fauorabilius respondetur liberum fore, vt D. tit. de manumißionib. & tit. de fideicom. libert. l. Si quis & l. si ita.

XXI. *Vlpianus libro vicensimoseptimo ad Sabinum.*

Non debet, cui plus licet, quod minus est, non licere.

Cùm ergo filiofamiliâs militi liceat facere testamentum, licebit & codicillos. Licet etiam illi agere & suscipere causam propriam per procuratorem, quod plus est, quàm per se, quod minus est.

XXII. *Idem libro vicensimo octauo ad Sabinum.*

In personam seruilem nulla cadit obligatio.

Iure quidem naturali, quo liber est: naturaliter obligatur. Ciuili verò, quo neque ciuis est: neque ciuiliter obligatur. Dominum autem, de peculio, iure prætorio, ex suo contractu obligat, sicut ex delictis priuatis noxaliter: ex publicis autem delictis, naturaliter & ciuiliter obnoxius constituitur.

Generaliter probandum est vbicunque in bonæ fidei iudiciis, confertur in arbitrium domini vel procuratoris eius condicio, pro boni viri arbitrio hoc habendum esse.

Vbi ex locatione aliquid promitto me factum, vt ædes, arbitrio tuo vel procuratoris: tale

debet arbitrium tuum esse, quale boni viri erit arbitrium: idémque in societate & in aliis bonæ fidei iudiciis. Nam si in contrahenda societate id actum est, vt tu vel alius, partes societatis constitueret, arbitrium boni viri sequendum est. Aliter fortè est in contractibus stricti iuris, quasi inserti tantùm viri arbitrium sequendum sit. Si autem vendidero vel locauero tanti rem, quanti ille æstimauerit: eius tantùm & non alterius, continetur arbitrium, quasi aliud sit cùm substantia contractus, vt de prædio vel mercede, conuentio confertur in certi viri arbitrium. Aliud verò est cùm adminiculum, vt est operis adprobatio & partium cõstitutio. Nam & sine iis potest contrahi locatio & societas.

XXIII. *Idem libro vicensimo nono ad Sabinum.*

Contractus quidam dolum malum duntaxat recipiunt, quidam & dolum & culpam. Dolum tantùm, depositum & precarium. Dolum & culpam, mandatum, commodatum, vēditum, pignori acceptum, locatum. Item dotis datio, tutelæ, negotia gesta. In his quidem & diligentiam. Societas & rerum communio, & dolum & culpam recipit. Sed hæc ita, nisi si quid nominatim conuenit, vel plus vel minus in singulis contractibus. Nam hoc seruabitur quod initio conuênit. Legem enim contractus dedit: excepto eo, quod Celsus putat non

valere, si conuenerit ne dolus præstetur. Hoc enim bonæ fidei iudicio contrarium est: & ita vtimur. Animalium verò casus, mortes, quæque sine culpa accEdũt: fugæ seruorũ, qui custodiri non solent: rapinæ, tumultus, incendia, aquarum magnitudines, impetus prædonum, à nullo præstantur.

Precarium & depositum, ex ordine, coërcent dolum tantùm: culpam tamen dolo proximam contineri quis meritò dixerit. Planè post interdictum redditum, oportebit dolum & culpam, & omnem causam venire in hoc interdicto: sicut in deposito culpa præstatur, cùm quis deposito se obtulerit, vel depositionis pretium acceperit: vel cùm sui causa, apud eum deponitur. Ceterùm mandatum, pignus, locatio, venditio, dotis datio, tutela, negotia gesta, societas, & rerum communio dolum & culpam puniunt. In omnibus prædictis ita est, nisi nominatim conuenit plus, minúsue aliquid præstari. Legem enim contractus omnes ex conuentione accipiunt: si modò non conuenerit, ne dolus præstetur: hoc enim bonæ fidei iudicio contrarium est, ideóque non seruandum. Planè fortuiti casus, vt rapinæ, incendia, quæ tamen sine culpa contingunt, in nullo bonæ fidei iudicio præstantur: nisi, forte ex pacto.

XXIIII *Paulus libro quinto ad Sabinum.*

Quatenus cuius interſit, in facto, non in iure conſiſtit.

Cùm intereſſe alicui præſtatur, vt emptori, cui res vendita, non ſit tradita; iudex æſtimare debet lucrum vel damnum, lege per ſe nihil æſtimante vel diſponente. Non enim ius diſponit quatinus interſit. Illud planè diſponit, vt æſtimatio eius quod intereſt ſingulariter, duplum eius quod intereſt communiter non excedat, niſi caſus aliud inducat.

XXV. *Pomponius libro vndecimo ad Sabinum.*

Plus cautionis in re eſt, quàm in perſona.

Vberior cautio eſt habere rem obligatam, & perſonam principaliter, quàm perſonam duntaxat. Huic æquipollet, Melius eſt pignori incumbere, quàm in perſonam agere.

XXVI. *Vlpianus libro trigenſimo ad Sabinum.*

Qui poteſt inuitis alienare, multò magis & ignorantibus & abſentibus poteſt.

Qui poteſt alienare inuitis aliquibus, vt creditoribus, pupillis, adultis: multò magis abſentibus, & ignorantibus poteſt. Ipſorum tamen iuri non præiudicatur: quippe cùm ſuo onere, res ad alium tranſit.

XXVII. *Pomponius libro ſextodecimo ad Sabinum.*

Nec ex prætorio nec ex ſolemni iure, priuatorum conuentione quicquam immutandum eſt: quamuis obligationum cauſæ pactione

posſint immutari & ipſo iure, & per pacti cõuenti exceptionem. quia actionum modus vel lege vel per prætorẽ introductus, priuatorum pactionibus non infirmatur, niſi tunc cùm inchoatur actio, inter eos conuenit.

Actionum quædam de iure ſolenni, id eſt ciuili, quædam de iure prætorio emanant. De iure ciuili, vt furti nec manifeſti: de iure prætorio, vt actio furti manifeſti, vi bonorũ raptorum, iniuriarũ. Si ergo paciſcar ne agã furti nec manifeſti, vel vi bon. rapt. ſi feceris: de ſolenni iure aliquid mutare cogitaui, ſed nõ potui. Quẽadmodũ ſi paciſcar ne furti manifeſti, néue vi bonorũ raptorum, néue iniuriarum agam: de prætorio iure nil immutaui. Forma enim publici iuris, quæ exigit maleficia coërceri, nullúmque ad delinquendum inuitari, pactis priuatorum conuelli non debet. Planè, ſi pactus ſum poſt admiſſa hæc, ne furti iam facti, néue iniuriarum iam factarum agam: cauſæ obligationum poſſunt immutari & tolli, aut ipſo iure, vt iniuriarum & furti actiones, aut exceptione, vt legis Aquiliæ, & vi bonorum raptorum, & aliæ ſimiles. Actionum ergo competendarum modus à lege vel Prætore introductus, priuatorum pactionibus non infirmatur: quia circa eam pactionem verſatur Prætoris imperium. Actionibus autem competenti-

bus, priuata pactione resistitur: quia cuique licet suo iuri, hoc est, iam sibi competenti, renunciare, pactione facta, siue ante exordium causæ, siue in ingressu iudicij.

XXVIII. *Vlpianus libro trigensimosexto ad Sabinū.*

Diuus Pius rescripsit, eos qui ex liberalitate conueniuntur, in id quod facere possunt, condemnandos.

Deducto etiam ære alieno: nec euictio præstanda est, ex solo pacto: nisi stipulatio intercesserit.

XXIX. *Paulus libro octauo ad Sabinum.*

Quid initio vitiosum est, non potest tractu temporis conualescere.

Si enim dominus heres instituitur, legatum purè relictum eiusdem domini seruo, conualescere non potest: licet diutius viuente testatore, exierit de heredis potestate. Hoc itaque ad testamentum, vel ad aliam vltimam voluntatem pertinet: non ad contractum, qui certè potest continuatione temporis firmari.

XXX. *Vlpian. lib. trigensimo sexto ad Sabinum.*

Nuptias non concubitus, sed consensus facit.

Affectione, sequente tamen ductione, fit matrimonium. Ducta enim, etiam absente, sed volente viro, fit uxor: & debet lugere eum, in Tyberim deuolutum & mortuum, dum fortè à cœna rediret, antequam se illi misceret.

XXXI. *Idem lib. quadragensimosecundo ad Sabinum.*

Verum est, neque pacta, neque stipulationes factum posse tollere. Quod enim impossibile est, neque pacto, neque stipulatione potest comprehendi, vt vtilem actionem aut factum efficere posſit.

Sicut nulla iuris constitutione potest mutari quod factũ est: ita nec pacto nec stipulatione tolli potest. Vnde si pacto vel stipulatione promisisti, sine dolo, Stichum non esse mortuum, qui iam decesserat: vel non esse moriturum, qui viuebat: factum mortis, quæ iam contigit vel contingere debet, pacto vel stipulatione tolli non potest. Quod enim impoßibile est, pacto comprehendi non potest, vt vtilem actionem, aut vtile factum efficere poßit. Nam eorum pactorum prætextu, nec actio potest intendi, nec seruus desinet mori. Quod factum. i. desinere mori, hoc est, perpetuò viuere, satis esset vtile.

XXXII. *Idem lib. quadragensimo tertio ad Sabinũ.*

Quod attinet ad ius ciuile, serui pro nullis habentur. non tamen & iure naturali. quia quod ad ius naturale attinet, omnes homines æquales sunt.

Serui pro nullis habentur, quia nec ciuilia munera gerunt, nec alios obligant sibi, nec se aliis. Iure verò naturali, quo omnes homines æquales sunt, & obligant & obligantur. Vnde & alios

dominis,

dominis, & dominos aliis, iure prætorio obligant.

XXXIII. *Pomponius lib. vicensimosecundo ad Sabinum.*

In eo quod vel is qui petit, vel is à quo petitur, lucri facturus est, durior causa est petitoris.

Si is qui petit, & is à quo petitur, de lucro contendunt, veluti de donatione eiusdem rei collata in vtrumque, vel de re legata vtrique: durior est causa petitoris. Nam inter omnes, quibus ex simili causa debetur, occupantis melior est condicio.

XXXIIII. *Vlpianus lib. quadragensimo quinto ad Sabinum.*

Semper in stipulationibus, & in ceteris contractibus, id sequimur quod actum est: aut si non pareat quid actum est, erit consequens vt id sequamur, quod in regione in qua actum est, frequentatur. Quid ergo, si neque regionis mos appareat, quia varius fuit? ad id quod minimum est, redigenda summa est.

In stipulationibus & ceteris contractibus, id quod actum est sequimur. Quod enim agitur, pro cauto habendum est: veluti vt vinum vetus reddatur pro veteri, in mutuo. Si non apparet quod actum est, sequimur quod in regione, in qua negotium factum est, frequentatur.

Si ergo in prouincia aliqua, aßidua duplæ est stipulatio ex empto, agi potest, vt dupla promittatur. Ea enim quæ moris & consuetudinis sunt, in bonæ fidei iudiciis venire debent. Si ergo regionis mos nõ appareat, quia varius fuit, ad minimum summa redigenda est, veluti vt simpla promittatur.

XXXV. *Idem libro quadragensimo octauo ad Sabinum.*

Nihil tam naturale est, quàm eo genere quídque dissoluere, quo colligatum est. Ideo verborum obligatio verbis tollitur: nudi cõsensus obligatio, contrario consensu dissoluitur.

Quod verbis contrahitur, veluti stipulatio, contrariis verbis tollitur, vt acceptilatione. Sed & quod aliis modis contrahitur, potest in Aquilianam stipulationem deduci, ipsóque iure per acceptilationem tolli vel dissolui. Sin autem quod aliis modis contrahitur, sine stipulatione Aquiliana, accepto feratur: valere potest, iure magis pactionis & exceptionis, si id actũ est, quàm acceptilationis. Quod autẽ cõsensu cõtractũ est, re integra, cõtrario cõsensum dissoluitur, & hoc, ipsó iure. Sed & re tradita tibi, si conuenerit mihi tecum, vt re mihi reddita, pretium non dares, desinis pretium, iure fortè exceptionis, debere.

XXXVI. *Pomponius lib. vicensimo septimo ad Sabinū.*

Culpa est, immiscere se rei ad se non pertinenti.

Veluti adire hereditatem quasi ad te pertinentem: vel inuadere rem, quasi tuam, cùm sit aliena. Cùm omnes scire debeant, quod suum non est, hoc ad alios omnino pertinere.

XXXVII. *Vlpianus libro quinquagensimo primo ad Sabinum.*

Nemo qui condemnare potest, absoluere non potest.

Is solus habet potestatem absoluendi, qui, si res vrgueat habet potestatem condemnãdi. Exsecutor igitur qui non est iudex, sed officium iudicis exsequitur, condemnare non potest, nec absoluere: sed dictam sententiam exsequi.

XXXVIII. *Pomponius libro vicensimo nono ad Sabinum.*

Sicuti pœna ex delicto defuncti, heres teneri non debeat, ita nec lucrum facere, si quid ex ea re ad eum peruenisset.

Actionibus, quæ sunt ex maleficiis, heres non tenetur nisi lite cõtestata cõtra defunctū. Si quid tamen ad eum peruenit, tenetur ad id restituendum. Turpia enim lucra, ab heredibus sunt extorquenda.

XXXIX. *Idem libro trigensimo secundo ad Sabinum.*

In omnibus causis pro facto accipitur id, in

quo per alium moræ ſit quominus fiat.

Vt contingit in eo, qui propter metum iudicis, nõ appellauit. Iure enim appellationis, nihilominus res agitabitur, conteſtatione litis publicè propoſita, intra legitimos dies, quibus appellare licet.

XL. *Idem libro trigenſimoquarto ad Sabinum.*

Furioſi, vel eius cui bonis interdictum ſit, nulla voluntas eſt.

Proinde nec alienare poteſt, nec alienanti conſentire.

XLI. *Vlpianus libro vicenſimo ſexto ad Edictum.*

Non debet actori licere, quod reo non permittitur.

Inde eſt, quòd licet reo dilatio amplius quàm ſemel facilè non tribuatur, & actori facilius denegetur.

In re obſcura, melius eſt faBere repetitioni, quàm aduentitio lucro.

Si enim ſpe futuræ numerationis, facto chirographo, quis ſe obligauit, & ſic putans ſe omnifariam teneri, ſoluit: ipſe intra biennium repetens, potius audietur, quàm aduerſarius, aduentitium & indebitum naturaliter lucrum retinere cupiens. Sicut & creditores audiendi ſunt, aduerſus legatarios venientes, qui legata perceperunt ab herede, qui fecerat inuentarium, & cui nihil fuerat reſiduum. Cùm ſatis abſur-

dùm est, creditoribus ius suum persequentibus, legitimum auxilium denegari: legatariis verò pro lucro certantibus, suas partes leges accommodare.

XLII. *Caius libro nono ad Edictum prouinciale.*

Qui in alterius locum succedunt, iustam habent causam ignorantiæ, an id quod peteretur, deberetur. Fideiussores quoque non minus quàm heredes, iustam ignorantiam possunt allegare. Hæc ita de herede dicta sunt, si cum eo agetur: non etiam si agat. Nam planè qui agit, certus esse debet, cùm sit in potestate eius quando velit, experiri: & antè debet rem diligenter explorare, & tunc ad agendū procedere.

Successores iustè possunt ignorare, an id quod exigitur, debeant: fideiussores similiter. Non ergo tanquam in mora fuerint, statim exiguntur vsuræ, vel aliæ accessiones. Qui autem agit, certus esse debet: & antè diligenter explorare, & post ad agendum procedere. Alioqui quasi calumniator habebitur, & sportulas reo restituere cogetur, vt Inst. tit. de actionib. §. tripli.

XLIII. *Vlpianus libro vicensimooctauo. ad Edictum.*

Nemo ex his qui negant se debere, prohibetur etiam alia defensione vti, nisi lex impedit.

Vbi te debere negaueris, & alia defensione, veluti exceptione pacti, vel simili, vti non

prohiberis, nisi cùm lex impedimento est. Si enim negasti te habere seruum in potestate, cuius nomine noxaliter conueniebaris, & victus fueris: alia exceptione non vteris. sicut & tu ipse negans damnum dedisse, post victus, aliam defensionem non habes. Similis est is, qui conuentus in rem actione negat se possidere. Conuictus enim transferet & possessionem in aduersariũ: nec quo minus transferat, vtetur aliqua exceptione. Nouo quoque iure, debitor inficians numerationem, conuictus, non potest prætendere solutionem, imò denuò solidum exigitur.

Quotiens concurrunt plures actiones, eiusdem rei nomine, vna quis experiri debet.

Vt est hereditatis petitio, & QVORVM BONORVM *interdictum. Nam vna vtendum est, ne plures condemnationes fiant, eiusdem rei nomine. Plura quoque delicta in vna re, vt in rapina, plures admittunt actiones, vt furti, & vi bonorum raptorum. Idem in arboribus furtim cæsis. Nam & lege Aquilia, & arborum furtim cæsarum agi potest. Vna tamen, & non omnibus vtendum est: nisi fortè post eam intentatam, quæ minus continet, intendat eam, quæ plus cõtinet. Quod fieri potest in eo tantùm quod plus est.*

XLIIII. *Idem libro vicensimo nono ad Edictum.*

Totiens in heredem damus de eo quod ad eum peruenit, quotiens ex dolo defuncti conuenitur, non quotiens ex suo.

Condictione furti, vel alia actione. Nam ex suo dolo, vt si rem sciens alienam contrectauit, conuenitur in solidum. Aliud est in contractibus.

XLV. *Idem libro trigensimo ad Edictum.*

Neque pignus, neque depositum, neque precarium, neque emptio, neque locatio rei suæ consistere potest.

Debitor tamen rem suam à creditore precario accipere potest: quia possessionis est magis precarium, quàm proprietatis. Emptio quoque & locatio suæ rei, respectu possessionis, vel sub condicione, fieri potest.

Priuatorum conuentio, iuri publico non derogat.

Veluti si quis ea lege emat, ne tributa agnoscat.

XLVI. *Caius libro decimo ad Edictum prouinciale.*

Quod à quoquam, pœnæ nomine, exactum est, id eidem restituere nemo cogitur.

Si enim rem meam dolo possidere desiisti, in æstimationem condemnaris, quam restituere non compellor, licet postea rem recuperem. Similiter si meus debitor, qui contra me habet exceptionem, impetrauit ius iniquum, scilicet ne

debitor eius vteretur exceptione: aduersus me exceptionem non prætendet, & quod eo nomine soluerit, non repetet.

XLVII. *Vlpianus libro trigensimo ad Edictum.*

Consilij non fraudulenti nulla obligatio est. Ceterum, si dolus & calliditas intercessit, de dolo actio competit.

De consilio quod tibi do, etsi tibi non expediat, non teneor: quia liberum cuique est, explorare an expediat consilium. Dolo interueniente, de dolo conuenior. Sed si seruo tuo persuasi, vt fugeret, imò, vt aliquid tibi surriperet: furti teneor, quasi ope & consilio meo furtum factum sit.

Socij mei socius, meus socius non est.

Id est, nō ex eo solo quòd sit soci⁹ socij mei, soci⁹ meus non est. Cùm enim societas consensu contrahatur: socius meus esse non potest, quem ego socium habere nolui.

XLVIII. *Paulus libro trigensimo quinto ad Edictum.*

Quicquid in calore iracūdiæ vel fit vel dicitur, non prius ratum est, quàm si perseuerantia apparuit iudicium animi fuisse. Ideóque breui reuersa vxor: nec diuortisse videtur.

Quod ex iracūdia leuitatéue procedit, & sic inconsultè, ratum habendum non est. Cùm & si ex leuitate imperatori maledicatur, contemnitur. Et cùm inconsultè iuratur, seruis iratum dominum

dominum permanſurum, non coërcetur. Item ſi inconſultè diuortium mittitur, deinde breui reuertitur vxor, nec diuertiſſe videtur. Et ideò nil tale ratum habetur, niſi ex perſeuerantia, iudicium vitiúmque animi fuiſſe detegatur.

XLIX. *Vlpianus libro trigenſimo quinto ad Edictum.*

Alterius circunuentio alij non præbet actionem.

Cùm enim procuratori tuo vel tutori, curatoriue circunuentus promiſi, vel condemnatus fui: aut nullam habes actionem, aut excluderis per exceptionem.

L. *Paulus libro vicenſimo nono ad Edictum.*

Culpa caret, qui ſcit, ſed prohibere non poteſt.

Culpa caret dominus, qui ſcit delinquere ſeruum, & prohibere non poteſt, vel quia longè maneat, vel quia dominum contemnat. Ideò ex hac ſcientia, quaſi longè differat à patientia, non tenetur in ſolidum, ſed noxaliter tantùm.

LI. *Caius libro quintodecimo ad Edictum prouinciale.*

Non videtur quiſquam id capere, quod ei neceſſe eſt alij reſtituere.

Aliud enim eſt capere, aliud accipere: Capere, cum effectu accipitur: Accipere, et ſi nō ſic accepit, vt habeat. Et ideò non videtur quis capere, id quod eſt reſtituturus. Sic nec perueniſſe vide-

tur id, quod non est permansurum. Quando ergo quis de hereditate victus est, non præstabit quod alij ex fideicommisso restituit, quasi non cœperit, nec apud eum remanserit.

LII. Vlpianus libro quadragensimo quarto ad Edictum.

Non defendere videtur non tantùm qui latitat, sed & is, qui præsens negat se defendere, aut non vult suscipere actionem.

Qui latitat, id est, qui se turpiter occultat, & qui præsens se non vult defendere aduersus persecutionem extraordinariam, vt fideicommißi ab intestato relicti: aut non vult suscipere actiones ordinarias, vt condictionem certi, non videtur defendi. Ideò bona eius, vt contumacis, & poßideri poterunt & venundari.

LIII. Paulus libro quadragensimo secundo ad Edictum.

Cuius per errorem dati repetitio est, eius cõsultò dati donatio est.

Qui tutus est exceptione pacti, vel doli, vel Senatusconf. Velleiani, sed ignorans soluit: potest repetere. Nam Macedoniani exceptione tutus, post solutionem non repetet: eo quòd odio creditoris comparata sit. Verùm si conscius prædictarum exceptionum soluit: quòd donasse videtur, non reposcit.

LIIII. Vlpianus libro quadragensimo sexto ad Edictum.

Nemo plus iuris ad alium transferre potest, quàm ipse haberet.

Qui enim dominus est, dominium transferre potest ad successorem rei vel iuris: & qui bonæ fidei possessor est, possessionis continuationem. Si quod onus rei imminebat apud auctorem, residebit apud successorem. Planè, vt suprà diximus, procurator, domini voluntate vendens: creditor, ex pacto: vel ex lege, publicus exsecutor, fiscus, imperator: diuersis rationibus dominium transferunt, licet domini non sint.

LV. Caius libro secundo de Testamentis ad Edictum vrbicum.

Nullus videtur dolo facere, qui suo iure vtitur.

Vt si pater, dominúsue filium ac seruum corripiat, senior iuniorem, propinquum: dum tamē medicinæ modum non excedat. Sed etsi re communi quis vtatur, dolo facere non videtur: quia credendum est plerunque eum, qui partis dominus est, iure suo potius vti, quàm furti consilium inire. Si tamen per fallaciam euidentem amouit, furti tenetur.

LVI. *Idem libro tertio de legatis ad Edictum vrbicum*

Semper in dubiis Venigniora præferenda sunt.

Quare de uxore, quæ aliquid quæsiuit, præsumitur ex benignitate (si apertè non demonstratur aliundè quæsisse) à viro ad eam peruenisse. Similiter benignius est æstimari communem esse filium, si apertissimè non probatur esse alienum. Hoc quoque benignius est, puerum patientem controuersiam status hereditatisque, uti rebus hereditariis, fortè alienis, quàm fame perire.

LVII. Idem libro octauo decimo ad Edictum prouinciale.

Bona fides non patitur, vt bis idem exigatur.

Quapropter si legatarius, celato testamento, consequutus est æstimationem, per interdictum de tabulis exhibendis, quam consequi debuit, si condicio extiterit, etiam pendente condicione: deficiente quoque condicione, non restituit: quòd pœna contumaciæ præstatur ab eo, qui non exhibet: & pœnæ non solent repeti, cùm depensæ sunt. Si postea legatum petat, non est audiendus. Si autem alium de æstimatione conuenerit, alium de legato, non est repellendus. Quod ergo dicitur, non esse bis exigendum: Subaudiendum est ab eodem. Hoc ita, nisi voluntas defuncti probetur alia.

LVIII. *Vlpianus libro secundo Disputationum.*

Ex pœnalibus causis, non solet in patrem de peculio actio dari.

Si tamẽ filius de maleficio fuerit condẽnatus, cõmisso à se: pater iudicati actione magis quàm de peculio conuenitur: iudicati actione magis spectanda, quæ est quasi ex contractu, quàm obligationis origine.

L I X. *Idem libro tertio Disputationum.*

Heredem eiusdem potestatis iurisque esse, cuius fuit defunctus, constat.

Hoc verum est in omnibus iis, quæ defuncto competebant ad rem vel ad spem: excepto legato sub condicione relicto, cuius spes non transmittitur ad heredem. Iis quoque exceptis, quæ defunctæ personæ cohærebant, vt dos, vsufructus.

L X. *Idem libro decimo Disputationum.*

Semper qui non prohibet pro se interuenire, mandare creditur. Sed & si quis ratum habuerit quod gestum est, obstringitur mandati actione.

Vbi pro me præsente interuenis, si non recuso, videor mandare. Vbi verò pro absente me intercedis, postea ratum habente, æquè mandati actione obstringor. Quod ergo mandati actionem non posse competere dicitur, nisi cùm antecessit mandatum? hic mandatum præcessisse præsumo. Similiter si mandatarius non suscepit, sed postea pœnitentia ductus, mandatum impleuit.

L X I. *Idem libro tertio Opinionum.*

Domum suam reficere vnicuique licet, dum nõ officiat inuito alteri, in quo ius non habet.

Facere & reficere domum nemo prohibetur: officere autem alij non permittitur, in quo (id est) vt officiat, ius non habet. In suo autem hactenus facere licet, quatenus in alieno nihil immutet. Cùm ei in suo cadere ita lapides, aut eximere alicui liceat, vt in alienum fragmenta, exemptáue non cadant. Vel sic, in quo ius non habet, id est, in quo seruitutem non habet. Nam si seruitutem habet: etiam eo inuito, & cum eius damno facere potest.

LXII. *Iulianus libro sexto Digestorum.*

Hereditas nihil aliud est, quàm successio in vniuersum ius quod defunctus habuit.

Quod tamen ius, personæ tantùm non cohæsit, id est, quod personale non fuit. Si ergo plures fuerint heredes vnius: in ius vniuersarum rerum singuli succedunt, & sic in vniuersum: non tamen in solidum; cùm duo in solidum successores vnius esse non poßint.

LXIII. *Idem libro septimodecimo Digestorum.*

Qui sine dolo malo ad iudicium prouocat, non videtur moram facere.

Sine dolo facit, qui non est certus se debere, & tamen ex causa necessariam ad iudicium prouocat.

LXIIII. *Idem libro vicensimonono Digestorum.*

Ea quæ raro accidunt, non temerè in agendis negotiis computantur.

Ex his, quæ fortè vno aliquo casu accidere possunt. veluti de resurrectione Lazari, iura non constituuntur. Non enim iure aliquo expositum est, an eius bona ei redderentur, an sororibus permitterentur. Ex causa tamen necessaria, & de his quæ rarò accidunt, quandoque constituuntur iura, vt de eo qui ad monstrum, prodigiúmue declinans nascitur: & de his, qui tergemini simul vno vtero prodeunt, vel quaterni proueniunt.

LXV. Idem lib. quinquagesimo quarto Digestorum.

Ea est natura cauillationis, quàm Græci ΣΩΡΙΤΗΝ appellant, vt ab euidenter veris, per breuissimas mutationes, disputatio, ad ea quæ euidenter falsa sunt, perducatur.

Cauillatio est quasi deceptoria argumentatio, cùm ab eo quod verum est, ad id venitur quod falsum est, sicut in hoc exemplo, Res diuinæ in nullius bonis sunt: & quod in nullius bonis est, occupanti conceditur: sic res diuinæ occupanti tribuuntur. Est autem breuissima mutatio, medij termini dissimilis enunciatio, cùm in propositione verbum hoc, Nullius, ad hominem referatur: in assumptione ad hominem pariter & ad Deum.

LXVI. Idem libro sexagensimo Digestorum.

Marcellus: Definit debitor esse is, qui nanctus est exceptionem iustam, nec ab æquitate

naturali abhorrentem.

Qualis est exceptio pacti, & rei iudicatæ, pecuniæ non numeratæ. Abhorret autem, & longè est à naturali æquitate, exceptio quæ datur ei, qui iniquum ius impetrauit, & quæ datur filiofam. qui mutuum accepit: qui si soluerint, non repetunt, quasi debitores esse non desinant: quia naturale debitum solutum, impedit repetitionem.

LXVII. *Idem libro octagensimo septimo Digestorum.*

Quotiens idem sermo duas sententias exprimit, ea potissimùm excipiatur, quæ rei gerendæ aptior est.

Ecce verbi gratia, naturales liberi ad differentiam legitimorum & adoptiuorum dicuntur. Cùm ergo lex naturalibus, quem non posse largiri, quantùm velit, dicit, bastardos, vt sic dixerim, intelligo. Cùm autem dicit, naturales, hoc est, qui ex te, & vxore tua nascuntur in tua potestate, legitimos esse accipio.

LXVIII. *Paulus lib. singulari, de dotis repetitione.*

In omnibus causis id obseruatur, vt vbi personæ condicio, locum facit beneficio, ibi deficiente ea, beneficium quoque deficiat. Vbi verò genus actionis id desiderat, ibi ad quemuis persecutio eius deuenerit, non deficiat ratio auxilii.

Persona facit locum beneficio, vt mariti, socij,

patroni, vxoris: quorum personæ condamnantur in id quod facere possunt: successores autem eorum in solidum. Genus actionis locum facit beneficio: vt empti, venditi, & ceterarum bonæ fidei actionum: vbi, ad quencunque persecutio earum deuenerit, non deficiet ratio auxilij. nam quicunque successores, naturales & ciuiles actiones persequi possunt.

LXIX. *Idem libro singulari, de Aßignatione libertorum.*

Inuito beneficium non datur.

Licet enim vnicuique renuntiare his, quæ pro se introducta sunt: veluti præscriptionibus fori, & aliis priuilegiis. Soluens quis tamen pro inuito, liberat eum & confert ei beneficium: & in libertatem peti etiam inuitus potest.

LXX. *Vlpianus lib. primo de officio Proconsulis.*

Nemo potest gladij potestatem sibi datam, vel cuius alterius coërcitionis, ad alium transferre.

Proconsul tamen legatis, custodiarum cognitionem mandare potest: quod genus mandati extraordinariũ est. Sed & præses mandare potest iurisdictionem: & delegatus ab eo exercebit modicam coërcitionem. Præfectus autem prætorio, & gladij fortè potestatem ad alios transferre potest.

LXXI. *Idem lib. secundo de officio Proconsulis.*

Omnia quæcunque causæ cognitionem desiderant, per libellum expediri non possunt.

Causæ cognitionem desiderant illa negotia, in quibus quæstio cum contradictione refertur. Cùm autem æquitati, facto magis resistitur, quàm iuris cõtradictione: non cõstituitur causa, nec desideratur cognitio. Ergo nec decretum, sed de plano, per iudicem expediuntur: veluti sunt hæc, vt obsequium parentibus, patronis exhibeatur, alimenta præstentur.

LXXII. *Iauolenus libro tertio ex posterioribus Labeonis.*

I. Fructus rei est, vel pignori dare licere.

Rei meæ, quàm à te peto, hoc saltim commodum æstimatur, videlicet, vt illam quoque præstes vtilitatem, quam habiturus eram, si rem pignori dare licuisset. Quod quia non licuit: pecuniam, quæ mutuò daretur, non inueni. Verùm passus sum damnum, puta, in pœnam compromissam incidi.

LXXIII. *Quintus Mutius Scæuola libro singulari* ΟΡΩΝ.

Quò tutela redit, eò hereditas peruenit, nisi cùm feminæ heredes intercedunt.

Vbi est onus tutelæ, vt in agnatis: ibi est commodum successionis. Feminæ tamen, & minores, heredes esse possunt: tutores verò non existunt.

Nemo potest tutorem dare cuiquam, nisi

ei,quem in ſuis heredibus, cùm moritur, habuit habiturúſue eſſet,ſi vixiſſet.

Suis heredibus natis, & naſcituris, id eſt, poſtumis, dari tutor poteſt. Aliis autem ſi detur, ex datione tutor non eſt, ſed confirmari poteſt: veluti ſi detur filio emancipato, vel filio naturali, vel à matre.

Vi factum id videtur eſſe, qua de re quis, cùm prohibetur, fecit. Clàm, quod quiſque cũ controuerſiam haberet: habiturúmve ſe putaret, fecit.

Vi facit, qui prohibitus facit. Clàm facit, qui exiſtimat, aut exiſtimare debet, ſe facientem opus, prohibitum iri, ne melioris condicionis ſint ſtulti, quàm periti: niſi vbi denuntiauit aduerſario ſuo, ſe opus facturum.

Quæ in teſtamento ita ſunt ſcripta, vt intellegi non poſsint, perinde ſunt, ac ſi ſcripta non eſſent.

Fortè quia ſunt deleta, vel quia nulli ſunt eorum ſenſus, pro non ſcriptis habentur.

Nec paciſcendo, nec legem dicendo, nec ſtipulando, quiſquam alteri cauere poteſt.

Hoc regulare eſt. Sed quia frequens eſt extra regulam aliquid inueniri, alteri cùm effectu paciſceris, quando tua interſit: veluti procuratori tuo & curatori tuo, te tamen, non illis agentibus. Item filio ſuo pater, & è contrario

patri filius rectè paciſcitur. Similiter cùm ab alio res tua deponitur, ea lege, vt tibi reddatur: & cùm alij donatur, vt tibi quandoque reſtituatur, ex æquitate, vtiliter experiris: amplius, quia ſingularia præcepta ſunt circa pecuniam creditam. Si quis tuo nomine pecuniam tuam, vel ſuam crediderit: directas actiones, id eſt, condictionem certi, & hypothecariam actionem, tibi quæſiuit.

LXXIIII. *Papinianus libro primo Quæſtionum.*

Non debet alteri per alterum iniqua condicio inferri.

Veluti per matrem de filiorum ſtatu, contra ipſos tranſigentem: per tutorem, curatorem, procuratorem, fortè vendentes quod non expedit: per filium ſeruúmue, remittentes quod patri dominióue alius debuit. Per alium verò meo nomine diſtrahentem, me neque mandante, neque ratum habente.

LXXV. *Idem libro tertio Quæſtionum.*

Nemo poteſt mutare conſilium ſuum, in alterius iniuriam.

Si tui gratia geri negotia mandaſti, deinde factis expenſis pœniteat te: nō licet. Sicut & colono non permittitur de iure, quod nomine meo poßidet, ſuo vel alio nomine poßidere.

LXXVI. *Idem libro vicenſimo quarto Quæſtionum.*

In totum omnia quæ animi deſtinatione

agenda sunt, non nisi vera & certa sciētia perfici possunt.

Animi destinationem desiderat possessionis acquisitio, vel amissio, vel hereditatis aditio, siue rei venditio. Qui ergo furit, vel non sapit, harum rerum vel similium nil agere potest.

LXXVII. libro vicensimo octauo Quæstionum.

Actus legitimi qui recipiunt diem vel condicionem, veluti mancipatio, acceptilatio, hereditatis aditio, serui optio, datio tutoris, in totum vitiantur per temporis vel condicionis adiectionem. Nonnunquam tamen actus suprascripti tacitè recipiunt, quæ apertè comprehensa vitium adferunt. Nam si acceptum feratur ei qui sub condicione promisit, ita demum egisse aliquid acceptilatio intellegitur, si obligationis condicio extiterit: quæ si verbis nominatim aceptilationis comprehendatur, nullius momenti faciet actum.

Actus legitimos dicimus, lege introductos: cùm aliter dicuntur legitimi actus, à lege approbati, vt contractus, iure gentium. Qui autem hac lege describuntur, partim sunt iure dispositi, vt emancipatio, acceptilatio, tutoris datio: partim iure custoditi, vt hereditatis aditio, serui optio. Vniuersi tamen in totum, per temporis vel condicionis adiectionem, vitiantur. Nullus enim emancipat, accepto fert, hereditatem adit, ser-

uum optat sub condicione, vel in diẽ. Planè tutor sub condicione, vel in diẽ relinquitur à testatore, sed à iudice non iis modis datur. Licet autẽ cõdicio, vel dies expressa, nullius momenti faciant prædictos actus: tamen quandoque tacitè insunt & cohærent, nec vitiant præfatos actus. Si enim accepto feras ei, qui tibi sub condicione promisit: non habebit vires acceptilatio, nisi extiterit condicio. Vnde contingit expressa non nocere, non expressa non nocere, vt infrà ostenditur.

LXXVIII. *Idem libro trigensimo* primo * Quæstionũ.*

Generaliter, cùm de fraude disputatur, non quid habeat actor, sed quid per aduersarium habere non potuerit, considerandum est.

Si quem de dolo illato arguo, præstare debet quanti interest. Quod æstimatur, non ex eo quod haberem, si vti licuisset re: sed ex eo quod habere potuissem, & per aduersarium non habui, quod habere potui. Si ergo aliquid per fraudem abstulisti, & periit, interim non liberaris. Et id quod habere potui, id est, vendere, præstabis, licet venditurus non eram.

LXXIX. Idem libro trigensimo secundo Quæstionum.

Fraudis interpretatio semper in iure ciuili, non ex euentu duntaxat, sed ex consilio quoque desideratur.

Fraudem facit consilium, non euentus solus. Cùm & libertates, & alia relicta & data, ita

demùm reuocantur, si non tantùm fraudis euentus, sed & consilium deprehendatur. In fideicommissariis autem libertatibus, obtinuit euentum duntaxat inspici.

LXXX. *Idem libro trigensimo tertio Quæstionum.*

In toto iure generE per speciem derogatur: & illud potissimùm habetur, quod ad speciem dErectum.

Generi per speciem derogatur, vt magis obtineat quod excipitur, id est, species, quàm genus, vt apparet in proximo exemplo, id est, consilium & euentum reuocare, quæ in fraudem creditorum facta sunt. In fideicommissariis libertatibus, spectari solum euentum obtinuit.

LXXXI. *Idem libro tertio Responsorum.*

Quæ dubitationis tollendæ causa contractibus inseruntur, ius commune non lædunt.

De iure communi est, vt creditor mandatorem vel debitorem, quem velit, eligat & conueniat. Itaque si conuenerit, vt hanc licentiam habeat, quam etiam præter pactum habiturus fuerit, ius commune non læditur: nam & adhuc quem prius volet, conueniet.

LXXXII. *Idem libro nono Responsorum.*

Donari videtur, quod nullo iure cogente conceditur.

Id quis donat, quod sine necessitate iuris ciuilis dat. Nam ex necessitate iuris naturalis, &

dare & donare potest. Qui enim antidora dat, & à naturali obligatione se liberat, quâ tenebatur ad remunerandum, nihilominus donat, quòd necessitas iuris ciuilis non cogit dare.

LXXXIII. *Idem libro secundo Definitionum.*

Non videntur rem amittere, quibus propria non fuit.

Is rem amittit, cuius propria fuit. Potest quidem periculum ad alium pertinere, vt ad commodatarium: sed rem amittere non propriè dicitur.

LXXXIIII. *Paulus libro tertio Quæstionum.*

Cùm amplius solutum est, quàm debebatur, cuius pars non inuenitur quę repeti posit, totum esse indebitum intellegitur, manente pristina obligatione cuius fidē sequuti sumus.

Id quod soluitur, quandoque pro parte diuisionem recipit, vt fundus, species, pecunia: quandoque non, vt via, iter. Cùm ergo fundum solui, cuius tantùm partem debui: partem repeto. Si autem viam solui, cùm iter deberem: non partem, sed totū reposco, manente integra pristina obligatione itineris.

Is natura debet, quem iure gentium dare oportet, cuius fidem sequuti sumus.

Naturali iure simul & ciuili debet, quem iure gentium dare oportet, veluti qui mutuum accepit. Qui autem chirographo, non sequuta

mune-

muneratione, se obligauit: nec natura debet, nec iure gentium eum reddere oportet, licet iure ciuili teneatur. Sed & is quem iure ciuili, vt stipulationis & emphyteusis, dare oportet, quasi naturali iure tenetur.

LXXXV. *Idem libro sexto Quæstionum.*

In ambiguis pro dotibus respondere melius est.

Si pater ex bonis suis & maternis, id est, quæ filiæ sunt quantùm ad dominium, dotem promisit, & idoneus est, de suo intelligitur promisisse: licet ambiguum esse poterat, soluens partim de rebus suis, partim de maternis, an posset liberari. Sicut & illud ambiguum esse poterat, si res tradideris ita, vt nuptiis sequutis, dotis efficiantur, & ante nuptias decesseris: sequuto postea matrimonio, an heredi tuo iniungatur necessitas dandi. Est autem benignius, & heredem tuum ad hoc coartari.

Non est nouum, vs quæ semel vtiliter constituta sunt, durent: licet ille casus extiterit, à quo initium capere non potuerunt.

Quæ vtiliter initium cæperunt, valent: licet ille casus extiterit, à quo incipere non potuerunt: vt si purè legatum sit tibi, quod in diem, vel sub condicione, debebatur, & viuo testatore extiterit condicio, vel dies venerit. Quemadmodum &

nuptiæ valēt factæ cum ea, quam ego repudiaueram, & post contractas nuptias, maritum eius arrogaui.

Quotiens æquitatem desiderij, naturalis ratio, aut dubitatio iuris moratur, iustis decretis res temperanda est.

Naturalis ratio moratur intentionem, si petis rem futuram tibi legatam, veluti partum, antequam nascatur. Dubitatio iuris differt actionē, si petis legatum, cùm iustè dubitatur, an lex Falcidia locum habeat. Iustis ergo decretis res temperabitur, id est, interim ab intentione abstinendum est.

LXXXVI. Idem libro septimo Quæstionum.

Non solet deterior fieri condicio eorum, qui litem contestati sunt, quàm si non: sed plerunque melior.

Litis contestatio prodesse actori consueuit, cùm exinde actio perpetuetur, & in heredes transeat, & usuraria fiat. Est ergo plerunque melior condicio. Est quandoque non melior, vt si etiam ántea vsuraria erat, perpetua, transitoria. Est fortè quandoque durior, cùm prius habens electionem, amiseris, veluti si rem vendideris lege commissoria, & post tempus litem contesteris per actionem venditi. Nec ad rem pertinet, quòd in lege commissoria, post eam commissam,

& ex vendito litem contestatem, exercendæ legis potestatem amittis. Hoc enim electio, non litis facit contestatio.

LXXXVII. Idem libro tertio decimo Quæstionum.

Nemo enim in persequendo deteriorem causam, sed meliorem facit. denique post litẽ contestatam heredi quoque prospiceretur: & heres tenetur ex omnibus causis.

Id est, obligationibus, & contractibus, & maleficiis.

LXXXVIII. Scæuola lib. quinto Quæstionum.

Nulla intellegitur mora ibi fieri, vbi nulla petitio est.

Non est de mora coërcendus is, contra quem nulla potest dirigi petitio: sicut contra illum qui est absens causa Reipublicæ.

LXXXIX. Paulus libro decimo Quæstionum.

Quandiu possit valere testamentum, tandiu legitimus non admittitur.

Non est locus legitimæ successioni, quandiu spes est successionis testamentariæ.

XC. Idem libro quinto decimo Quæstionum.

In omnibus quidem maximè tamen in iure, æquitas spectanda sit.

Æquitas in singulis causis & negotiis spectanda est, maximè tamen in iure, hoc est, inquirendum an decem pro decem reddi, vel aliquid simile, sit æquum. Maximè verò inquiren-

dum est, an quodlibet ius statutum sit æquum. Verbi gratia, lex Fusia, lex Papia, quæ, quia æquitatem non habent, tolluntur: lex Falcidia, quæ, quia continet æquitatem, confirmatur. Vel dicit, in omnibus professionibus & artibus, maximè tamen in iuris professione. Nam in grãmaticis & dialecticis spectatur & diiudicatur, quid æquius & melius sit: vtrum quod Plato, an quod Aristoteles senserit. Maximè autem in iuris professione, vt dixi, spectatur æquitas, vt iudex eam stricto iuri præferat. Nam cùm ius strictum sit, pacta seruari: æquitas autem, sua distinctione, dicat quædã pacta seruãda nõ esse, vt quæ dolo, quæ metu, quæ vi, quæ ue cũ minore, vel quæ cum femina, & quæ cum filiofam. facta sunt: iudex decernere debet secundum æquitatem, id est, potius non esse seruanda, quàm secundum iuris rigorem atque angustias.

XCI. *Idem libro septimo decimo Quæstionum.*

Quotiens duplici iure defertur alicui successio, repudiato nouo iure, quod antè defertur, supererit vetus.

Suis heredibus & legitimis, id est, agnatis, defertur successio, ciuili & prætorio iure. Si autẽ ius nouũ, id est, prætorium, quod antè defertur, quàm veniatur ad causam, repudietur: supererit vetus, id est, ciuile. Vel ita, repudiato nouo iure, supererit vetus, quod antè defertur: Eo tamẽ sal-

no quòd si institutus causam testamenti omiserit, id est, hereditatem ex testamento non admiserit: succedere quidem quandoque potest iure veteri, id est, ab intestato: libertatibus tamen & aliis relictis non obsit.

XCII. *Scæuola libro quinto Responsorum.*

Si librarius in transcribendis stipulationis verbis errasset, nihil nocere quo minus & reus, & fideiussor teneatur.

Si erratum sit in transcribendis verbis stipulationis, vel alterius contractus (transcribit autem, qui rectum ordinem non custodit) nihil nocet. Si ergo primùm scribit promissionem, pòst interrogationem: nihilominus & reus, & fideiussor obligatur.

XCIII. *Metianus libro primo Fideicommissorum.*

Filiusfam. neque retinere,* neque reciperare* neque apisci possessionem rei peculiaris videtur.

Namque pater per eum hæc omnia facit, licet ignoret filium in sua potestate. Quia sicut serui, & animo & corpore, dominus possessionem adipiscitur & retinet & recuperat sic & pater.

XCIIII. *Vlpianus lib. secundo Fideicommissorum.*

Non solent quæ abundant, vitiare scripturas.

Vt, arma virúmque cano, spondeo decem, vitiare non solent scripturam stipulationis, vel al-

terius causæ: vel si quis moriẽs testamẽtum suũ, animi iudicium appellet, aut dispositionem, supremam voluntatem. Nam abundans cautela non nocet, ut C. de testa.

XCV. *Idem libro sexto Fideicommissorum.*

Nemo dubitat, soluendo videri eum qui defenditur.

Qui rectè defenditur, id est, cuius nomine iudicatum solui satisdatur, soluendo videtur. Et sic quod disponit, non rescinditur, quasi inops videatur. vel aliter. licet facultatibus minus est idoneus qui defenditur, id est, cuius nomine iudicium suscipitur: quia iudiciales cautiones interponuntur. Aliàs enim defensor idoneus non est, nisi satisdederit: & ille quasi soluens totũ, liberatur, & alter in obligatione reponitur. Quia defensor cùm satisdederit, domini loco habetur ac iudicium accipere cogitur: nec illius inopia excusatur, quo minus in solidum condemnetur, ut Dig. tit. De procurato. Cùm autem personæ ratio habenda est, ut mariti: sic defensor, viuo marito, ut maritus condemnatur: hoc est, inquantum facere potest, ut habetur in Dig. De re iudicata l. si cum procurator mariti.

XCVI. *Metianus libro duodecimo Fideicommissorum.*

In ambiguis orationibus maximè sententia spectanda est eius qui eas protulisset.

In ambiguis orationibus legislatoris, siue actoris, maximè spectanda est eius sententia, qui eas protulisset. Cùm in agendo, id quod actor senserit, petitum videatur: & cùm verba legislatoris sunt ambigua, sententiam eius sequimur. Veluti cùm dicit, contra naturam, ciuem Romanum fieri seruum: non intelligitur prohiberi, vt seruus non poßit fieri ciuis Rom. sed ne fiat seruus ciuis Roman⁹. Aliter in iudiciis: si enim actor, Stichũ petendo alium cogitauerit, de alio reus senserit, actori potius quàm reo creditur: quia iudicium in inuitum redditur. Aliter in stipulatione: quia valet ex vtriusque consensu, sicut in Dig. De verb. oblig. Quòd de sententia actoris dixi, idem mihi videtur de sententia libertatis datoris, vt Dig. De fideicommiß. libert. l. generaliter.

XCVII. *Hermogenianus libro tertio iuris Epitomarum.*

Ea sola deportationis sententia aufert, quæ ad fiscum perueniunt.

Cùm quis deportatur, eius bona omnia, regulari iure publicantur. Dos tamen ad fiscum non peruenit, licet de subtilitate iuris, maritus sit dominus: sed etiam dimidium substantiæ reseruandum est, liberis, si quos habet qui vel quæ deportatur. Cùm ergo dos ad fiscum non pertineat, dimidium quoque substantiæ suæ liberis sit reseruandum: sententia deportationis non possunt videri adempta.

XCVIII. *Idem libro quarto iuris Epitomarum.*

Quotiens vtriusque causa, lucri ratio vertitur, is præferendus est, cuius in lucrum causa tempore præcedit.

Quando duo de lucro, vt de re donata, aduersus donatorem cõtendunt: is præferẽdus est, qui prior venit ad causam ventilandam. Nam & in tit. De re iudicata, dicitur, meliorem esse causam occupantis. Aliter cùm duobus res donatur & traditur, Hîc enim melior est is, cuius causa præcedit, id est, cui priori tradita est res, siue ab eodem domino, siue ab eodem non domino, siue à diuersis non dominis res fuerit tradita, & vterque confligit contra tertium. Nam quò ad eos, melior est condicio poßidentis: scilicet, si à diuersis non dominis res tradita fuerit. Sed si alteri à domino, alteri à non domino res tradita fuerit: is omnino tuendus est, cui res tradita est à domino.

XCIX. *Venuleius libro duodecimo Stipulationum,*

Non potest improbus videri, qui ignorat quantum soluere debeat.

Nec improbus, nec in mora videtur: sicut & is, qui ad iudicium prouocat, si sine frustratione hoc faciat.

C. *Caius libro primo Regularum.*

Omnia quæ iure contrahuntur, contrario iure pereunt.

Quæ

Quæ consensu contrahuntur, re integra, contrario consensu dissoluuntur. Quæ verbis, contrariis verbis, vt acceptilatione, pereũt. Sed quod re vel literis contrahitur, potest in stipulationem Aquilianam deduci, & per acceptilationem tolli. Si autem in stipulationem, quod re vel alio modo contrahitur, non deducatur per acceptilationem, ipso iure non tollitur: sed per exceptionem submouetur, si hoc actum est, vt acceptilatio, pactionis potestatem habeat.

C I. *Paulus libro singulari de cognitionibus.*

Vbi lex duorum mensium fecit mentionem, & qui sexagensimo & primo die venerit, audiendus est. Ita enim & Imperator Antoninus cum Diuo patre suo rescripsit.

Quem dicit lex intra duos menses esse audiendum, is veniens & sexagesimo primo die, audietur: qualis est emptor, cui non cauetur per edictum Ædilium. Similis est huic creditor, apud quem fideiussor intercessit sine scriptura, promittens exhibitionem personæ, vt C. de fideiusso. l. penult.

C II. *Vlpianus libro primo ad Edictum.*

Qui vetante Prætore fecit, hic aduersus edictum fecisse propriè dicitur.

Vetat Prætor parentem, patronum, in ius vocari, sine venia petita. Vetat vim fieri possiden-

ti sine vitio. Vetat suum album corrumpi. Qui ergo aduersus hæc facit, contra edictum facere dicitur.

Eius est actionem denegare, qui posſit & dare.

Eius est actionem denegare, id est absoluere, qui potest dare, id est, condemnare. Cùm enim iudex aliquem tibi damnat, tibi dat actionem iudicati.

CIII. *Paulus libro primo ad Edictum.*

Nemo de domo sua extrahi debet.

Domus est cuiusque tutiſsimum refugium. Quare inuitus de domo non extrahitur. Bona tamen eius & poſsideri & vendi possunt.

CIIII. *Vlpianus libro secundo ad Edictum.*

Si in duabus actionibus: alibi summa maior alibi infamia est, præponenda est causa æstimationis. Vbi autem æquipErant famosa iudicia, etsi summam imparem habent, pro paribus accipienda sunt.

Si in duabus actionibus aliquis eidem obligatus est, quarum altera continet maiorem summam, sed sine infamia, vt ea quæ competit de mutuo: alia minorem, sed cum infamia, vt ea quæ competit de mandato: si in soluendo non exprimit in quam causam soluat, in eam disponit ius soluisse, quæ infamiam irrogaret. Si autem vtraque actio famosa est, pro suo arbitrio, accepto fert creditor, in quam causam vult.

CV. Paulus libro primo ad Edictum.

Vbicunque causæ cognitio est, ibi Prætor desideratur.

Quando lex, causa cognita, quid faciendum dicit, vt de restitutione minorum, de transactione alimentorum: nullæ partes sunt magistratuū municipalium: sed Prætor vel Præses, vel alius ordinarius magistratus desideratur.

CVI. Idem libro secundo ad Edictum.

Libertas inæstimabilis res est.

Non potest libertas pecunia æstimari, cùm res solæ æstimentur, quæ patrimonio & vsui subiiciuntur. Et huic æquipollet quod dicitur, Liberum corpus non recipere æstimationem. Quare qui liberum hominem occidit, præstatione pecuniæ, liberatione non fungitur.

CVII. Caius libro primo ad Edictum prouinciale.

Cùm seruo nulla actio est.

Seruus in ciuili causa, nec agere potest, nec conueniri. In criminali, & accusari & accusare potest, quandoque etiam dominum. Sed & pro libertate aduersus dominum consistere potest: sicut & in seruitutem vindicari. Idem de possessione momentanea, & sepulchro violato agit, & cum eo agitur.

CVIII. Paulus libro quarto ad Edictum.

Ferè in omnibus pœnalibus iudiciis, & ætati & imprudentiæ succurritur.

Fere in pœnalibus iudiciis succurritur ætati minori, vt in furto, in damno, si minor potuit transigere & non transegit: si de damno potuit confessus esse, & non fuit. Succurritur imprudenti, licet maiori: veluti si rem suam rapuit, quasi putans domino licere rem suam per vim auferre à possessore. Hic enim per imprudentiam excusatur, quò minus vi bonorum raptorum teneatur. In atrocioribus verò delictis, vt in adulterio, non succurritur: nisi quatenus miseratio ætatis interdum producit iudicem ad minorem pœnam. Et sic FERÈ *excipit atrociora.*

CIX. *Idem libro quinto ad Edictum.*

Nullum crimen patitur is qui non prohibet cùm prohibere non potest.

Dominus, qui non prohibet seruum delinquere, cùm prohibere non potest: de crimine, suo nomine, accusari non potest, licet serui nomine teneatur noxaliter. Aliter, sine non: & tunc refertur ad extraneum. Si ergo extraneus non prohibet quem delinquere, cùm prohibere potest, nullum crimen patitur.

CX. *Idem libro sexto ad Edictum.*

In eo quod plus sit, semper inest & minus.

Cùm quis decem promiserit, & quinque promisisse videtur. Et cùm quis viam stipulatus est, & ire & agere potest, si velit.

Nemo alienæ rei expromissor idoneus videtur, nisi si cum satisdatione.

Nemo vt dictum est, alienæ causæ idoneus defensor est, nisi satisdederit.

Pupillus pati posse non intellegitur.

Ex sua patientia, quâ pupillus patitur in domo sua adulterinam monetam fieri, vel seruum alienum celari, vel suum delinquere, non tenetur: nisi pubertati sit proximus.

Vbi verba coniuncta non sunt, sufficit alterutrum esse factum.

Qui sub disiunctione promisit se daturum, facturúmve hoc vel illud: liberatur, dans faciénsue alterum illorum quod mauult.

Mulieribus tunc succurrendum est, cùm defendantur, non vt facilius calumnientur.

Mulieribus succurritur, cùm intercesserint, siue ipsæ conueniantur, siue ij, qui pro eis intercesserint. Sed non adiuuantur, quando calumniantur, id est, quādo in suo negotio intercesserint: vel quando rem suam obligari passæ fuerint, & decipiendi animo tacuerint.

CXI. Caius libro secundo ad Edictum prouinciale.

Pupillum, qui proximus pubertati sit, capacem esse, & furandi, & iniuriæ faciendæ.

Pupillus, qui pubertati proximus est, & furari, & iniuriam facere posse creditur. Et per

hoc, furti & iniuriarum conueniri posse existimatur.

In heredem non solent actiones transire, quæ pœnales sunt ex maleficio: veluti furti, damni, iniuriæ, vi bonorum raptorum, iniuriarum.

In heredes non transeunt pœnales actiones, vt furti, damni, iniuriarum, vi bonorum raptorum. Lite tamen contestata contra decessorem, potest successor in solidum conueniri. Sed etiam non cõuento decessore, conuenitur successor, quatenus ad eum peruenit. Quorum tamen delictorum occasione, cõdictio furti cõpetit, vt in furto, & in rapina: nec quatenus ad heredẽ peruenit, ex maleficio competit actio, sufficiente condictione furti: nec ipsa condictio competit in id solùm quod peruenit ad heredem, sed in solidam rei æstimationem.

CXII. Paulus libro octauo ad Edictum.

Nil interest, ipso iure, quis actionem non habeat, an per exceptionem infirmetur.

Non differt, quantùm ad effectum, an ipso iure, an exceptione, destituaris actione. Et tamẽ exceptione elisam actionem, per pactionem instauras, sicut in Dig. tit. De pact. legitur. Quod non est in ea, quæ ipso iure eliditur.

CXIII. Idem libro tertio ad Edictum prouinciale.

In toto & pars continetur.

Nam & si quis fundum petens, obtineat vel cadat: & de parte cecidisse, vel obtinuisse creditur.

CXIIII. *Paulus libro nono ad Edictum.*

In obscuris inspici solere quod verisimilius est, aut quod plerunque fieri solet.

In obscuris quod verisimilius est inspicitur, aut plerunque fit: veluti in filiofam. milite, qui mutuam pecuniam accepit. Verisimile enim est, & ex præsumptione creditur, hos milites non in aliud quicquã accipere, quã in causas castrenses. Similiter mulier, quæ diuertit, & pòst matrimonium reconciliauit, eandem dotem dedisse verisimilius est: nisi nominatim aliud actum est. Quando verò in obscuro est quid testator senserit, quídue lex magis voluerit, & quid illi qui contraxerunt: quod magis verisimilius est, & quod plerunque fit, sequendum est.

CXV. *Idem libro decimo ad Edictum*

Si quis obligatione liberatus sit, potest videri cepisse. Nó potest videri accepisse, qui stipulatus potest exceptione submoueri.

Cùm liberatio relinquitur, is, ex vltimo iudicio, aliquid cepisse videtur. Cui verò promittitur, is accepisse videtur. Capitur enim ex postremo iudicio, accipitur ex pacto. Qui tamen pactus vel stipulatus, exceptione excluditur, is non propriè accepisse videtur.

CXVI. Vlpianus libro vndecimo ad Edictum.

Nihil consensui tam contrarium est, qui ac bonæ fidei iudicia sustinet, quàm vis atque metus: quem comprobare, contra bonos mores est.

Consensus, est omnium contractuum substantia, & quasi præiacens ipsius actionis forma. Vbi ergo est eius contrariũ, vt vis & metus: cõtractus rescinditur. Quia licet in eo contractu sit aliqua paciscentis vel dantis voluntas: quia tamen non est spontanea, quod factum est, quasi contrarium bonis moribus, comprobandum non est.

Non capitur, qui ius publicum sequitur.

Non capitur, id est, non decipitur minor, qui ius publicum, id est commune, sequitur. Euentus enim damni, non indulget restitutionem minori, qui pernecessariam emit rem, sicut prudentissimus emisset: licet utilitas non prouenerit.

Non videntur qui errant, consentire.

Siue alium pro alio iudice adeant, siue aliam rem pro alia comparent, siue diuersos contractus cogitent.

CXVII. Paulus libro vndecimo ad Edictum.

Prætor bonorum possessorem heredis loco, in omni causa, habet.

In omni causa, pro herede habet, id est, siue experiatur, siue conueniatur.

CXVIII. *Vlpianus libro duodecimo ad Edictum.*

Qui in seruitute est, vsucapere non potest: Nam cùm possideatur, possidere non videtur.

Qui in seruitute est hostium, vsucapere per se non potest. Nam per seruum, quem domi reliquit, vsucapit. Sed & si bona fide vel mala possidetur homo, etiã liber vsucapere et possidere nõ potest. Cũ enim poßideatur, poßidere nõ videtur.

CXIX. *Idem libro tertio decimo ad Edictum.*

Non alienat, qui duntaxat omittit possessionem.

Non alienat debitor, quasi in fraudem creditorum, qui duntaxat omisit quod petere potuit.

CXX. *Paulus libro duodecimo ad Edictum.*

Nemo plus commodi heredi suo relinquit, quàm ipse habuit.

Si quid tamen stipulatus est sub condicione, vel post mortem suam: habiturus est heres, licet defunctus non habuit.

CXXI. *Idem libro tertio decimo ad Edictum.*

Qui non facit quod facere debet, videtur facere aduersus ea, quia non facit: & qui facit, quod facere non debet, non videtur facere id, quod facere iussus est.

Vt si (verbi gratia) patronum non exhibet egentem: videtur facere aduersus ea quæ facere iubetur. Et qui facit, quod facere non debet, vt si vocet patronum in ius temerè: non videtur fa-

cere quod iussus est. Et ideò vtroque casu coërcetur edicto.

CXXII. *Caius libro quinto ad Edictum prouinciale.*

Libertas omnibus rebus fauorabilior est.

Cùm & à minore præstita, in consilio causa approbata, licet falsa, non retractatur prætextu falsæ causæ: nec rescinditur per restitutionem in integrum, nisi à principe, ex magna causa: nec per legem Æliam Sentiam, nisi re & consilio fraus contingat: nec per querelam inofficiosi, quando duorum querelam intendentium, alter obtinuerit, alter victus fuerit: licet precium præstetur victori pro portione sua. Vel aliter, Cùm vnus intendens aduersus duos heredes præscriptos, vnum vincit, & ab alio victus est. In quo casu, licet ipse pro sua portione succedat ab intestato, tamen directæ libertates competunt, & fideicommissariæ præstandæ sunt.

CXXIII. *Vlpianus libro quarto decimo ad Edictum.*

Nemo alieno nomine lege agere potest.

Alter non intendit actionem, alteri competentem, nisi vel ex officio priuato, vt procurator, creditor, qui nomen pignori accepit: vel publico, vt tutor, curator, exsecutor: qui & ipsi non agunt lege disponente, sed auctoritatem custodiente. Casus tamen sunt, quibus lege agitur alieno nomine, vt liberorum, parentum, fratrum, affi-

nium, libertorum, vxorum, eiuſdémque litis conſortum.

Temporaria permutatio ius prouinciȩ non innouat.

Magnifaciunt prouinciales ſibi ſeruari mores, ſcilicet, vt Proconſul Aſiæ ingrediatur & applicet per mare: &, vt nõ conſtituat legatum ante ſuum ingreſſum. Si tamen neceſſariam moram patiatur, vel ventus aduerſetur: & iuriſdictionis aliquid ante ingreſſum mandat, & ratione ſimili, per terram applicat: quæ, quia ex neceßitate permittuntur, ius prouinciæ non innouant. Et ſi locator vnus vel alter vetuſtatis vitio, remiſerint penſiones: non habent neceſſe vel ipſi, vel alij in poſterum hoc facere.

CXXIIII. Paulus libro ſexto decimo ad Edictum.

Vbi non voce, ſed prȩſentia opus eſt, mutus, ſi intellectum habet, poteſt videri reſpondere. Idem in ſurdo. hic quidem & reſpondere poteſt.

Sicut in contractibus, qui conſenſu contrahuntur, mutus, ſi intellectum habet, reſpondere videri poteſt: non ſic, vbi voce opus eſt, vt in ſtipulatione. Præſentiam dixit, vel id, quod pro eadem habetur, vt eſt nuntius, epiſtola. Idem eſt in ſurdo, qui licet non audiat, tamen reſpondere poteſt.

Furiosus, absentis loco est: & ita Pomponius libro primo Epistularum scribit.

Vt sic contrahere non poßit, quasi præsens sit: sed nec sicut absens, quia non potest esse, quod pro præsentia habeatur: vt epistola, nuntius, ratihabitio. Quod ergo De procuratoribus, dicitur in Dig. non esse furiosum habendum loco absentis: ad id quidem pertinet, quod tanquam absens habere non poßit ratum, id est, absens potest habere ratum: furiosus non æquè. Est autem casus quandoque, quo quasi consentire videtur furiosa persona, videlicet, cùm pater dotem repetit, quam pro filia, nunc furiosa, dedit. Hæc enim consentire videtur, quæ euidenter non potest cõtradicere, vt suprà, Soluto matrimonio.

CXXV. *Caius libro quinto ad Edictum prouinciale.*

Fauorabiliores rei potius, quàm actores habentur.

Cùm rei obtineant, etsi pro se nihil allegant, si actor in probatione deficiat.

CXXVI. *Vlpianus libro quinto decimo ad Edictum.*

Nemo prædo est, qui pretiùm numerauit.

Nisi ab eo emerit, qui nil vẽdere potuit. Nam si quis à furioso, maximè sciens, emerit, vel à pupillo, vel ab eo cui bonis interdictum est, prædo est. Qui autem ab eo emit, cuius rem non esse nouerat, prædo non est. Et ideò petitione heredita-

tis directa conueniri non potest: vtiliter conueniri nil impedit, si minimo emit, vel vẽditor non compareat.

Locupletior non est factus, qui libertum acquisierit.

Emendo, aut fortè adoptando: quem qui emerit, vsucapere & praescribere per eum non poterit. Nec ergo tenetur pupillus tutori, dominus procuratori, si eis liberum hominem acquisierit.

Cùm de lucro duorum quaeratur, melior est causa possidentis.

Videlicet, si à diuersis non dominis, res vtrique donata, traditáue fuerit, sicut suprà dictum est.

CXXVII. *Paulus vicensimo ad Edictum.*

Cùm Praetor in heredem dat actionem, quatenus ad eum peruênit: sufficit, si vel momento ad eum peruênit ex dolo defuncti.

Ex dolo defuncti tenetur heres, quatenus ad eum peruênit: vbi sufficit, vel si momento apud eum fuerit. Sed non est idem de eo, qui bona fide possidens hereditatem, petitione hereditatis conuenitur. Hic enim tenetur, pro eo quod ad eum peruênit & perdurauit, vt locupletior sit.

CXXVIII. *Idem libro nono decimo ad Edictum.*

In pari causa possessor potior haberi debet.

Vnde cùm aliquis alicui dederit, vel promiserit, vt aliquid turpe faceret, veluti homicidium

furtum quia vterque turpiter facit, & qui dat, promittitue, & qui accipit, cuiue promittitur: potior habetur possessor. Idem est in causa honesta.

Ij qui in vniuersum ius succedunt, heredis loco habentur.

Quales sunt bonorum possessores, & fideicommissarij heredes, & si qui sunt similes, vt qui vniuersitatem emerunt.

CXXIX. *Idem libro vicensimo primo ad Edictum.*

Nil dolo creditor facit qui suum recipit.

Quamuis enim sciens suum debitorem non esse soluendo, recipit: quia tamẽ sibi vigilare debuit vel licuit, non timet edictum. Ceterùm si post bonorum possessionem creditoribus datam, solus recipit, ceterísque prærepserit: in portionem vocandus est, ceterísque exæquandus, vt Dig. tit. Quæ in fraudem creditorum.

Cùm principalis causa non consistit, nec ea quidem, quæ sequuntur, locum habent.

Cùm principalis causa non consistit, vt matrimonium: nec ea quidem, quæ sequuntur, locum habent, vt dos, & propter nuptias donatio. Item cùm minor sub curatore constitutus, prædium suum sine decreto alienat: quod cùm ipso iure non valeat: nec etiam traditio quæ sequitur.

CXXX. *Vlpianus libro octauo decimo ad Edictum.*

Nunqaam actiones, præsertim pœnales, de eadem re concurrentes, alia aliam consumit.

Nũquam actiones, præsertim pœnales (eò quòd magis intersit Reip. maleficia puniri) de eadem re concurrentes, alia aliam consumit. Ex eo est, quòd si quis canem, verrem, vrsum, leonem habeat, quà iter sit vulgò, & noceat: ædilitiis actionibus teneatur, & nihilomin⁹ actio de pauperie locum habeat sicut in Inst. eod. tit.

CXXXI. *Paulus vicensimo secundo ad Edictum.*

Qui dolo desierit possidere, pro possidente damnatur: quia pro possessione dolus est.

Qui dolo desiit possidere, pro possessore damnatur, quacunque actione poterat conueniri, siue rei vindicatione, siue hereditatis petitione, siue interdicto. Damnari dixit, vtilibus conuentum, non directis actionibus. Est enim dolus, pro possessione, sed non est possessio.

CXXXII. *Caius libro septimo ad Edictum prouinciale.*

Imperitia culpæ adnumeratur.

Sicut dicitur in lege Aquilia, vt, si medicus malè secuerit, vel quisquam alius affectauerit, quod ignorauit: culpæ reus est.

CXXXIII. *Idem libro octauo ad Edictum prouinciale.*

Melior condicio nostra per seruos fieri potest: deterior fieri non potest.

Melior condicio nostra per seruos fieri potest,

ſiue paciſcantur, ſiue adipiſcantur. Nam ex eorum pacto, & actio & exceptio nobis competit, ſicut & dominium, re tradita, acquiritur nobis: deterior fieri non poteſt. Quod tamen meo animo & ſerui corpore poßideo, eo ad alium transferente, etiam ignarus, poßidere deſino: ſed quia ſtatim recuperandi facultas ſupereſt, perinde eſt quaſi non amiſerim. Poteſt etiam dici, ex noua lege, me non poſſeßionem amiſiſſe, vt in rebus iam quæſitis, nullo modo condicionem meam grauare poßit. Nam in eo quod quærendum eſt, ſi deſidia vel dolo non apprehenderit, meam condicionem grauabit. Vel, quod dicit in ſuperiore caſu, Secundum nouam legem, forſitan aliter dici poſſet. Non enim dicitur in lege illa, quod non videtur poſſeßionem amiſiſſe: ſed dicitur, quòd nullum præiudicium dominus pati videtur: quod poſſet intelligi, non quantùm ad poſſeßionem, ſed quantùm ad dominium. Sed fortè dici poteſt, quia longè aliud eſt, ſi dereliquerit poſſeßionem, vel prodiderit, non etiam tranſtulerit, id eſt, non eum in poſſeßionem admiſerit: ſed vt alius poßideret, vacuam dimiſit, vt tunc nec etiam ſecundum veterem legem, videatur amiſiſſe poſſeßionem: & hoc videtur dici in C. tit. De acq. poſ. Ex libris. Aliud eſt, cùm alium in poſſeßionē miſerit, id eſt, ei poſſeßionem tradiderit,

derit, vt tunc videatur omnino possessionem amisisse, non contradicente lege noua.

CXXXIIII. *Vlpianus libro vicensimo primo ad Edictum.*

Non fraudantur creditores, cùm quid non acquiritur à debitore, sed cùm quid de bonis deminuitur.

Non fraudatur creditor, cùm debitor neglexerit petere, vel quærere quod potuit (nam in eo quod quærendum est, si desidia vel dolo non apprehendit, condicionem suam grauauit) sed cùm aliquid de bonis suis deminuit. Vnde actionem habet ad id, quod ad alium transtulit, recuperandum: sed non ad id, quod capere noluit.

Nemo ex suo delicto meliorem suam condicionem facere potest.

Nemo ex suo delicto transactionem, vel quodcunque pactum rescindere potest, ob id quòd dicat se malignatũ, vel dolo versatum: quia nulli suus dolus patrocinatur.

CXXXV. *Idem libro vicensimo tertio ad Edictum.*

Ea quæ dari impossibilia sunt, vel quæ in rerum natura non sunt, pro non adiectis habentur.

Ea quæ ad dandum impossibilia sunt, vel quæ in rerum natura non sunt, nec esse possunt, vt Hippocentaurus, pro non adiectis habentur.

CXXXVI. *Paulus libro octauo decimo ad Edictum.*

Bona fides tantundem posſidenti præſtat, quantùm veritas, quotiens lex impedimento non eſt.

Sicut ad dominum, ſic ad bonæ fidei poſſeſſorem, pro cultura & cura, fructus pertinent, niſi lex ſit impedimento. Quod pertinet forſitan ad fructus, qui natura ſine opera proueniunt, vt fœnum, & ſi quæ ſunt ſimilia, quæ ad bonæ fidei poſſeſſorẽ non pertinent. Pertinet eadẽ exceptio ad eum fortaſſe, qui bona fide alienum ſeruum vel liberum poßidet: qui per eum ex duabus cauſis tãtùm acquirit, id eſt, ex re ſua & illius opera.

CXXXVII. *Vlpianus libro vicenſimo*quinto* ad Edictum.*

Qui auctore iudice comparauit, bonæ fidei poſſeſſor eſt.

Iuſtè poßidet, qui auctore Prætore poßidet. Eatenus vt ſciens rem alienam, verùm pignori in cauſam iudicati captam: bonæ fidei poſſeſſor ſit, ſi auctoritate iudicis vendita ſit.

CXXXVIII. *Paulus libro vicenſimo ſeptimo ad Edictum.*

Omnis hereditas, quanuis poſtea adeatur, tamen cum tempore mortis continuatur.

Hereditas adita, licet non ſtatim à morte, tamen cum tempore mortis continuatur, vt eodem tempore quo & ille deceſſerit, & quo adita

est hereditas, heres ius dominiúmue vniuersorũ videatur accepisse.

Nunquam crescit ex pòst facto, præteriti delicti æstimatio.

Quod ad id spectat, si seruum vulnerasti, non mortiferè, qui, domino negligente, periit: de vulnere, nõ de cæde teneris, vt suprà De lege Aquil. Qui hoc in fin. leg.

CXXXIX. *Caius libro ad Edictum Prætoris urbani.*

Omnes actiones quæ morte aut tempore pereunt, semel inclusæ iudicio, saluæ permanent.

Omnes actiones, quæ morte pereunt, vt furti: aut tempore, vt iniuriarum, quæ actio anno vtili aboletur: semel inclusæ iudicio, id est, lite de iis contestata, saluæ permanent, & perpetuæ fiunt, & in heredem transeunt.

Non videtur perfectè cuiusque id esse, quod ex casu auferri potest.

Vt in seruo, cui, sub condicione, relinquitur libertas. Existente enim condicione, ab herede libertas est præstanda. Vel si quid sub condicione alicui relinquitur: perfectè, id est, integro iure, non est heredis, quòd in euentu condicionis ei auferri potest.

CXL. *Vlpianus libro quinquagensimo sexto ad Edictum.*

Abſentia eius qui Reip. cauſa abeſt, neque ei neque alij damnoſa eſſe debet.

Abſens, Reip. cauſa ſic reſtituitur aduerſus præſentem, vt & præſens reſtituatur aduerſus ipſum quondam abſentem.

CXLI. *Paulus libro quinquageſimo quarto ad Edictum.*

Quod contra rationem iuris receptum eſt, non eſt producendum ad conſequentia.

Sicut & ſuprà dictum eſt.

Vni duo pro ſolido heredes eſſe non poſſunt.

Plures ſucceſſores eſſe poſſunt in vniuerſum, id eſt, in ius vniuerſarum rerum: ſed non in ſolidum, vt pluribus pertineat omnium rerum dominium, pro ſolido.

CXLII. *Idem libro quinquageſimo ſexto ad Edictum.*

Qui tacet non vtique fatetur: ſed tamen verum eſt, eum non negare.

Si igitur quis interrogatus, vtrum ipſe, an eius ſeruus dederit damnum, & tacet: non vt inficians condemnatur. Qui ergo interrogatus an ſit heres, tacet: hereditariis actionibus conuenitur, ſicut heres, hoc eſt, ac ſi dixiſſet ſe heredem, forſan qui heres non eſt: vel tanquam negauerit ſe heredem, qui fortè heres eſt, ſicut in Dig. tit. De interrog. action.

CXLIII. Vlpianus libro ſexagenſimo ſecundo ad Edictum.

Quod ipſis qui contraxerunt, obſtat, & ſucceſſoribus eorum obſtabit.

Vt doli vel pacti exceptio ſucceſſoribus obſtabit.

CXLIIII. Paulus libro ſexagenſimo ſecundo ad Edictum.

Non omne quod licet honeſtum eſt.

Nam licet circunuenire in emptione, ſed non decet, ſicut expoſitum retrò eſt.

In ſtipulationibus, id tempus ſpectatur, quo contrahimus.

Veluti ſi filiusfamil. ſub condicione ſtipulatur, quæ exiſtit, eo facto ſui iuris: nam patri emolumentum ſtipulationis quæritur. Idem in ſeruo dici poteſt. Aliud eſt in legatis.

CXLV. Vlpianus libro ſexagenſimo ſexto ad Edictum.

Nemo videtur fraudare eos qui ſciunt & conſentiunt.

Dolus non infertur ſcienti. Nam non videtur deceptus, & celatus, & fraudatus, qui ſciuit: nec certiorari debuit, qui nõ ignorauit. Quare qui accepit, vel ſtipulatus eſt à fraudatore, ſciente creditore, non timet, Edictum, quod eſt, QVÆ IN FRAVDEM CREDITORVM ALIENATA SVNT, VT RESTITVANTVR.

CXLVI. Paulus libro sexagensimo secundo ad Edictum.

Quod quis dum seruus est, egit, proficere libero facto non potest.

Libero facto, nec obest promißio, nec prodest, stipulatio. Quendam enim dominus experitur, vel conuenitur de ipsius maleficio. Contrà est, noxa caput sequitur, vt C. An seruus. l. licet.

CXLVII. Caius libro vicensimo quarto ad Edictum. prouinciale.

Semper specialia generalibus insunt.

Ecce genus. Quod nullius in bonis est, occupanti conceditur. Ecce species, Feræ, bestiæ, pisces, volucres, occupantium fiunt.

CXLVIII. Paulus libro sexto decimo breuis Edicti.

Cuius effectus omnibus prodest, eius & partes ad omnes pertinent.

Cuius effectus omnib⁹ prodest) *vt pecuniæ, fundi. Quarũ rerum emolumentũ omnibus prodest heredibus: earum rerum partes ad vniuersos, id est, ad singulos pertinent. Viæ verò, itineris, quia partes nullæ sunt: non pars, sed integritas ad singulos pertinet.*

CXLIX. Vlpianus libro sexagensimo septimo ad Edictum.

Ex qua persona quis lucrũ capit, eius factum præstare debet.

Ex qua persona, vt procuratoris, institoris,

magistri nauis, quis lucrum capit: eius factum præstare debet, vt ex ipsius contractu conueniatur: sicut etiam ex contractu filiorum & seruorum experitur & conuenitur.

CL. Idem libro sexagensimo octauo ad Edictum.

Parem esse condicionem oportet eius, qui quid possideat, vel habeat: atque eius, cuius dolo factum sit, quominus possideret, vel haberet.

Par causa est eius, qui possidet, & eius qui dolo desiit possidere, vt suprà expositum est, lege Qui dolo.

CLI. Paulus libro sexagensimo quarto ad Edictum.

Nemo damnum facit, nisi qui id fecit, quod facere ius non habet.

Cùm ergo Præses ius habeat damni inferendi ei, qui contumax est: nec ipse tenetur, nec is, qui ei parêre iubetur. Nemo damnũ facit, quod resarcire oporteat, nisi qui hoc facit quod facere ius non habet. Qui ergo damnum dedit culpa vel dolo, cùm actione legis, ad restitutionem teneatur, non videtur, damnum dedisse: nisi id quidem faciat, quod facere ius non habet.

CLII. Vlpianus libro sexagensimo nono ad Edictum.

Hoc iure vtimur, vt quidquid omnino per vim fiat, aut in vis publicæ, aut in vis priuatæ crimen incidat.

Omnis autem vis aut publica, aut pri-

uata : quam qui facit, in crimen incidit legis Iuliæ vis publicæ, seu priuatæ. Est autem vis ad legem Iuliam non pertinens, qualis est illa, quæ coërcetur interdicto, quod vi aut clam. Nam qui prohibitus facit, ille vim facit.

DeIcit & qui mandat. In maleficio ratihabitio mandato comparatur.

Deiecit de possessione, qui vel iussit præsenti, vel mandauit absenti, vel ratum habuit quod factum est suo nomine. Nam si alieno licet ratum habeat, non obstringitur: & illa sola ratihabitio, mandato comparatur, quæ est ex delicto, suo nomine facto.

In contractibus, quibus doli præstatio, vel bona fides ineſt, heres in ſolidum tenetur.

In contractibus, in quibus doli præstatio est, vel coërcetur dolus, vel bona fides inest, id est, vt adhibeatur: heres ex dolo defuncti, in solidum tenetur: saluo eo, quod in deposito dicitur. Si enim deponatur causa incendij, tumultus, ruinæ, naufragij: heres ex dolo defuncti conuenitur in simplum, licet defunctus, si viueret, teneretur in duplum, sed heres ex suo dolo duplum, conuenitur & condemnatur.

CLIII Paulus libro sexagensimo quinto ad Edictum.

Ferè quibuſcunque modis obligamur, hiſdem in contrarium actis liberamur: cùm quibus

bus modis adquirimus, hiſdem in contrarium actis amittimus. Vt igitur nulla poſſeſsio adquiri, niſi animo & corpore poteſt: ita nulla amittitur, niſi in qua vtrumque in contrarium actum.

Ferè quibuſcũque modis obligamur) *Ex contractu obligamur, aut re, aut verbis, aut literis, aut conſenſu. Qui re data obligantur, re ſoluta liberantur. Qui conſenſu obligantur, contrario conſenſu, re integra, liberantur: & ſic de ceteris.* FERE *poſuit, quia quocunque modo obligatio eſt contracta, poteſt verbis, aut ipſo iure, aut exceptione tolli, ſicut ſuperius dictum eſt. Sed quibus modis acquirimus, iiſdem modis è contrario amittimus. Nanque poſſeßio, animo & corpore quæritur. Corpore autem ſolo non amittitur: ſed ſi concurrit ſimul & animus. Animo verò ſolo dicitur amitti: quia licet in fundo ſis, ſi tamen poßidere nolis: protinus poſſeßionem quidem amittis. Si ergo à corpore incipis, vt ſi quæras vtrùm poſſeßio amittitur corpore: reſpondeo non corpore amitti, ſed corpore & animo. Si verò ab animo incœperis, animo amitti reſpondeo.*

CLIIII. Vlpianus libro ſeptuageſimo ad Edictum.

Cùm par delictum eſt duorum ſemper oneratur petitor, & melior habetur poſſeſſoris cauſa: ſicut fit cùm de dolo excipitur petitoris.

neque enim datur talis replicatio petitori, AVT SI REI QVOQVE IN EA RE DOLO ACTVM SIT.

Cùm par est delictum duorum, semper oneratur petitor, & melior habetur possessor. Sic est quando libertus temerè in ius patronum vocat, & alius vi eximit. Cùm enim vterque dolo facit, & libertus qui sine venia vocat, & is qui vi eximit: in deteriori tamen calculo libertus est, qui in simili delicto, partes petitoris sustinet. Itaque qui vi eximit, potior est. Item si stipulator, dolo rei, non stet in iudicio, vel reus dolo stipulatoris, melior est reus quàm petitor, dolo inuicem compensando, sicut de emptione & venditione legitur, cùm ambo domum cõbustam nõ ignorarent, quæ vendebatur. Non enim replicatio doli datur contra doli exceptionem. Quia iniquum esset malitiam petitori præmio esse, & ei, cum quo ageretur, pœnæ.

Illi debet permitti pœnam petere, qui in ipsam non incidit.

Ex qua causa, fur, qui in pœnam furti incidit, re sibi surrepta, pœnam furti non petet. Nam & is cum quo transactio facta est, si sub pœna dare aliquid promiserit, & alter controuersiam non vult mòuere: si istô non dante, alter actionem restaurat: pœna non est ab eo petenda, sicut & de

illis dicitur,quorum vterque in via publica habet ædificia.

CLV. Paulus libro sexagensimo quinto ad Edictum.

Factum cuique suum, non aduersario, nocere debet.

Veluti, si socius lucrum aliquod solus captans, societati callidè renuntiauerit. Item si reus, dolo actoris, iudicio non sistat: ipsi actori, non reo, noceat.

Non videtur vim facere, qui iure suo vtitur, & ordinaria actione experitur.

Non videtur vim facere qui suo iure vtitur: veluti si creditor exercens legem conuentionis, ingreditur possessionem pignoris: vel si propinquus corrigat, quasi materna affectione, iunioris errorem. Illum quoque decimus vim non facere, qui ordinaria actione experitur: licet ab eo, accepta occasione, res militari manu auferatur possessori.

In pœnalibus causis benignius interpretandum est.

Nam si fur deprehensus, ducatur ad Præsidem vel Præfectū: hoc ipso, quòd in periculo maioris pœnæ deductus est, intelligendum est, pœnam vel quæstionem furti remissam esse. Illud quoque ex benignitate receptum est, vt iudex, pronunciando vim factam esse, de minori vi pro-

nunciasse, æstimetur, sicut retrò ostenditur.

CLVI. Vlpianus libro septuagensimo ad Edictum.

Inuitus nemo rem, cogitur defendere.

Nisi eo consentiente, dominus iudicatum solui cautionem exposuit, aliàs non compellitur: stipulatio tamen committitur. Si verò procurator est ad agendum, cogitur iudicium suscipere, id est defendere, nisi agendum, causa cognita, recusauerit.

Cui damus actiones, eidem & exceptionem competere, multò magis qui dixerit.

Qualis est superficiarius, qui, quoniam contra dominum habet vtilem actionem in rem, exceptione non destituitur.

Cùm quis in alij locum successerit, non est æquum ei nocere hoc quod aduersus eum non nocuit, in cuius locum successerit.

Si nihil impedimento fuit emptori, quominus vsucaperet: & heredi eius nocere nō potest, quominus vsucapionem perficere possit, licet heres rem alienam esse cognoscat.

Plerunque emptoris eadem causa esse debet, circa petendum ac defendendum, quæ fuit auctoris.

Qualis causa fuit auctoris, talis debet esse plerunque emptoris, circa petendum ac defendēdum. Nam quandoque melior est, scilicet si au-

ctor malæ fidei possessor fuit, & emptor bonæ fidei possessor: è contrario, deterior.

Quod cuique pro eo præstatur, inuito non tribuitur.

Cui æquipollet, non potest liberalitas nolenti acquiri: vel pertinet ad priuilegium, vt suprà dictum est.

*CLVII. Idem libro septuagensimo * primo * ad Edictum.*

Ad ea quæ non habent atrocitatem facinoris vel sceleris, ignoscitur seruis, si vel dominis, vel iis qui vice dominorum sunt, veluti tutoribus & curatoribus, obtemperauerint.

In leuioribus, parcitur seruis obtemperantibus dominis, vel iis qui vicem dominorum habent, vtpote ex litibus & contestatione rixa nascente: aut si vis fiat iuris dominici tuendi causa, vt suprà dictum est De actionibus & oblig. seruus.

Semper qui dolo fecit, quominus haberet, pro eo habendus est, ac si haberet.

In contractibus, successores ex dolo eorum quibus successerunt, non tantũ in id quod peruênit, verumetiam in solidum tenétur, hoc est, vnusquisque pro ea parte, qua heres est.

Ista satis expedita sunt.

CLVIII. Caius libro vicensimo sexto ad Edictum. prouinciale.

Creditor qui permittit rem vænire, pignus dEmittit.

Creditor qui permittit expreßim rem vænire, pignus remittit: nisi similiter nominatim paciscatur saluã sibi futurã pignoris causam. Si autẽ simpliciter sciat pignus vænire: non videtur remittere, cùm nouerit suũ pignus vbique durare.

CLIX. Paulus libro septuagensimo ad Edictum.

Non vt ex plurib⁹ caufis deberi nobis idem poteſt, ita ex pluribus cauſis, idem poſsit noſtrum eſſe.

Idem ex pluribus causis deberi potest nobis, ab eodem, vel à diuersis, vt ex vendito, ex stipulatu: sed idem ex pluribus causis nõ potest nostrum esse. Quod enim meum est, amplius meum fieri non potest.

CLX. Vlpianus lib. septuagensimo sexto ad Edictum.

Aliud eſt vendere, aliud vendenti conſentire.

Qui vendit, de euictione promittit. Sed etiam obstringitur, & si non cauit. Sed qui consentit, sibi quidẽ præiudicat, sed de euictione non oneratur: nisi fortè cũ coheres venderet, alter consenserit, & pretij partem acceperit. Hic enim, quasi vendiderit, de euictione tenetur.

Refertur ad vniuerſos, quod publicè fit per maiorem partem.

Vniuersitas autem actorem constituisse, vel

aliud fecisse videtur, quando maior pars fecit. Nam & in Dig. legitur, vniuersitatē fecisse videri, quando duæ partes, aut amplius quàm duæ fecerunt.

Absurdum est, plus iuris habere eum, cui legatus sit fundus, quàm heredem, aut ipsum testatorem, si viueret.

Non habet legatarius plus iuris, quàm is, qui legauit, aut heres eius. Sicut ergo defunctus posset submoueri exceptione doli, si rem alienam vēdidisset, cuius dominium ad eum postea peruenisset: sic & successor, & legatarius.

CLXI. Idem libro septuagensimo septimo ad Edictum.

In iure ciuili receptum est, quotiés per eum, cuius interest condicionem non impleri, fiat quominus impleatur: perinde haberi, ac si impleta condicio fuisset. Quòd ad libertatem & legata, & ad heredum institutiones producitur. Quibus exemplis stipulationes quoque committuntur, cùm per promissorem factum esset, quominus stipulator condicioni parêret.

Si hereditas, legatū, sub cōdicione relinquitur nō casuaria (verbi gratia) si illi nupserit, vel illā duxerit: nec stat per eum qui condicionē implere iussus est, sed per eum in cuius persona implenda erat condicio: sic valet relictum, ac si impleta es-

set condicio. In libertate hoc amplius, quod etiã si per fortuitum casum stetit, quominus impleatur cõdicio: obtineat libertas, sicut i C. habetur tit. de cõd. insert. de eo seruo, qui iussus erat aliquid dare, vt liber esset. Siquidẽ quod portabat, latronũ, hostiúmue incursu amisit: nihilominus liber est. His exemplis, stipulatio committitur, cùm per promissorem fiat, quominus stipulator cõdicionẽ impleat: veluti si quis stipulatus sit decem, si quis stichum promissori dederit, & promissor stichum accipere noluit.

CLXII. Paulus libro septuagensimo ad Edictum.

Quæ propter necessitatem recepta sunt, non debent in argumentum trahi.

Quæ propter necessitatem, id est, vtilitatem, & æquitatem recepta sunt, non trahuntur in argumẽtum, id est, ad consequentiam. Licet enim receptum sit minorem posse rescindere commercium, & Ecclesiam ex pacto vendicationem habere: & militem, quoquomodo testari vult, posse: non tamen hoc in commune præiudicat.

CLXIII. Vlpianus libro quinquagensimo ad Edictum.

Cuius est donandi, eidem & vendendi & concedendi ius est.

Cuius est donandi, id est, qui donare potest, & vendere, & alij concedere, & alij permutare potest: sed non contrà. Nam filiusfam. & ser-

nus potest vendere, donare non potest. Debitor tamen, voluntate creditoris, interdum donat: veluti, si amicus creditoris erat, cui creditor donatum voluit. Vendere autem non potuit, vbi praeiudicium creditori contingat.

CLXIIII. Paulus libro quinquagensimo ad Edictum.

Pœnalia iudicia semel accepta, in heredes transmitti possunt.

Pœnalia, &c.) *vt furti, vi bonorum raptorum, lite contestata, vt diximus, in heredes transeunt.*

CLXV. Vlpianus libro quinquagensimo tertio ad Edictum.

Cùm quis posſit alienare, poterit & consentire alienationi. Cui autem donare non conceditur, probandum erit, nec si donationis causa consenserit, ratam eius voluntatem habendam.

Cùm minus sit alienanti consentire, quàm alienare, vt dictum est. Cui verò non conceditur donare, si donationis causa, donanti vel alienanti consenserit: eius voluntas rata habenda non est. Cùm igitur nec maritus vxori, nec vxor marito donare potest: sic filiusfam. & seruus donare nõ possunt. Et ideò, si aliis consenserint: nullius momenti est quod agitur.

CLXVI. Paulus libro quadragensimo octauo ad Edictum.

Qui rem alienam defendit, nunquam locuples habetur.

Nunquam locuples est, id est, pro locuplete nunquam habetur, ad hoc, quominus satisdet iudicatum solui, & de defensione facienda, arbitrio boni viri.

CLXVII. Idem libro quadragensimo nono ad Edictum.

Non videntur data, quę eo tempore quo detur, accipientis non fiunt.

Dari enim videtur, quod fit accipientis. Itaque qui tenetur ad dandum, vt qui stipulanti promisit: nec dedisse, nec se liberasse videtur, soluendo quod alienum est.

Qui iussu iudicis aliquid facit, non videtur dolo malo facere, qui parêre necesse habet.

Qui iussu iudicis aliquid facit, vt exsequutor, apparitor, nō videtur dolo malo facere: quia habet necesse parêre. Vnde de damno, de rapina, conueniri non debet.

CLXVIII. *Idem libro primo ad Plautium.*

Rapienda occasio est, quæ præbet benignius responsum.

Capienda est occasio, hoc est, ille intellectus sumendus est, qui melior & benignior est. Veluti si duo iudices, in causa liberali tulerint diuersas sententias, quarum altera pro libertate est, altera contrà: commodius est eius responsum, qui

pro libertate decreuit. Similiter cùm illi, aut illi legatur: benignius est vt AVT, *pro* ET, *accipiatur.*

Quod factũ est, cùm in obscuro sit, ex adfectione cuiusque capit interpretationem.

Quod factum est, si sit in obscuro, ex affectu cuiusque interpretandum est: vt in matre quæ non instituit filium suum, in puerperio decedẽs. Est enim singulorum affectus, vt liberi succedant, magis quàm extranei, & liberi cum aliis liberis. Sicut & illa interpretatio magis accipienda est, quando pater rogauit filium suum hereditatem restituere, vt filius habens suos filios, non coartetur.

CLIX. Idem libro secundo ad Plautium.

Is dãnum dat, qui iubet dare. Eius verò nulla culpa est, cui parêre necesse sit.

Proinde dominus & pater iubẽtes dari damnum, ex Lege Aquilia sunt obligati: filij autem, & serui, nulla culpa est: quia dicto domini, vel patris, obedire debent. In atrocioribus tamen obedire non debent, vt in homicidio & similibus.

Quod pendet, non est pro eo, quasi sit.

In suspenso est ius patriæ potestatis, cùm pater ab hostibus captus est. Credita itaque pecunia domi filio: in pendenti est, an in Senatusconsulti

fraudem credita sit. Ad hæc, si seruus fructuarius emerit: in pendēti est cui quæsierit, fructuario, an domino, donec sequatur pretij numeratio.

CLXX. *Idem libro tertio ad* Plautium.

Factum à iudice, quod ad officium eius non pertinet, ratum non est.

Vt si iudicauerit, vel delegauerit in aliena iurisdictione: vel si procurator fisci, vel pedaneus, de ingenuitate sententiam tulerit.

CLXXI. *Idem libro quarto ad* Plautium.

Nemo ideo obligatur, quia recepturus est ab alio quod præstiterit.

Si gerens tuum negotium quis soluerit, actione negotiorum gestorum à te poterit exigere: nec tamen ideò creditori tuo obligatus est.

CLXXII. *Idem libro quinto ad* Plautium.

In contrahenda venditione ambiguum pactum contra venditorem interpretandum est. Ambigua autem intentio ita accipienda est, vt res salua actori sit.

Veluti si dixerit venditor, seruitutes, si quæ debentur, debeantur: stillicidia, vti nunc sunt, ita sint: debebit venditor, quasi ambiguè loquens, præstare prædia libera. Ambigua autem intentio sic accipitur, vt res salua auctori sit, vt dictum est.

CLXXIII. *Idem libro sexto ad* Plautium.

In condemnatione personarum, quæ in id

quod facere possunt damnantur, non totum quod habent extorquendum est: sed & ipsarum ratio habenda est, ne egeant.

In condẽnatione, parcitur marito, vxori, patrono, parenti, donatori, socio, maximè omnium bonorum, nec cõdemnantur, nisi inquantum facere possunt. Igitur relinquitur eis, vnde se exhibeant. Est nanque habenda ratio ipsorum ne egeant.

Cùm verbum RESTITVAS lege inuenitur, etsi non specialiter de fructibus additum est: tamen etiam fructus sunt restituendi.

Cùm lex dicit quid esse restituendum, vt fundum, etsi nominatim non dicat de fructibus: fructus tamen restituendi sunt, & omne quod habiturus esset actor, si statim iudicij accepti tempore, res ei reddita fuisset. sicut De significatione verborum l. restituere.

Vnicuique sua mora nocet: quod & in duobus reis promittendi obseruatur.

Et fideiussori mora debitoris. Sed & in duobus reis promittendi, alterius mora alteri non nocet. Proinde onus vsuræ & periculum, eius est tantùm, qui moram fecit, & non alterius rei debendi.

Dolo facit, qui petit, quod rediturus est.

Quapropter heres damnatus ne à debitore pe-

tat, exceptione doli submouetur, qua non opposita, tenetur ex testamento, sicut habetur in Dig. tit. De except. doli. Heres tamen proponens iudicium possessorium, vt interdictum QVORVM LEGATORVM, *occupatis legatis non excluditur, licet postea teneatur ad legatorum præstationem.*

CLXXIIII. *Idem libro octauo ad Plautium.*

Qui potést facere, vt posit condicioni parêre, iam posse videtur.

Si tibi vendidero sub tali conditione, quam implere potes: verbi gratia, si ille vendiderit tibi locum, & per te stat quominus impleatur: pro impleta habetur aduersus te: & sic vel præscriptis verbis, vel ex vendito teneris.

Quod quis, si velit, habere non potest, id repudiare non potest.

Quia eius est repudiatio, cuius est aditio & acquisitio: veluti cùm extraneus scriptus est heres in testamento, ab eo, ad cuius successionem venire non posset: quod non de iure valet. Et sic non potest adire, nec ergo repudiare.

CLXXV. *Idem libro vndecimo ad Plautium.*

In iis quæ officium per liberas fieri personas leges desiderant, seruus interuenire non potest.

Seruus interuenire non potest in officio tute-

læ, curæ: testimoniis inesse, & nec iudex, vel arbiter esse potest, vel aduocatus, vel procurator: vel, si quod aliud officium est publicum, quod leges desiderant per liberas personas fieri, accipere non potest.

Non debeo melioris condicionis esse, quàm auctor meus, à quo ius in me transit.

Non debeo melioris condicionis esse quàm auctor meus, id est decessor, venditor, donator, à quo ius in me transit, hoc ita est, si accessione eorum uti velim. Nā potest ex meo initio vsucapio mihi cōpetere, licet auctori meo nō competiit: dum tamen si heres sum, qui volo vsucapere ex meo initio, non suus, sed extraneus sum heres.

CLXXVI. *Idem libro tertio decimo ad Plautium.*

Non est singulis concedendum, quod per magistratum publicè possit fieri: ne occasio sit maioris tumultus faciendi.

Vigor iudiciarius ideò est in medio constitutus, ne singuli ius sibi dicant. Non enim competit singulis, quod permissum est tantùm vniuersitati, vel ei qui obtinet vicem vniuersitatis, id est populi, qualis est magistratus: alioqui cōtingeret occasio maioris tumultus.

Infinita æstimatio est libertatis & necessitudinis.

Infinita est libertas & necessitudo, id est, co-

gnatio & agnatio, pretio aestimari non possunt.

CLXXVII. *Idem libro quarto decimo ad Plautium.*

Qui in ius, dominiumve alterius succedit, iure eius vti debet.

Eatenus, vt, si vtatur eius accessione, delictum eius obsit: alioqui obesse non possit, nisi vitium rei cohaereat, vt furtum. Legatarius autem, aut alij qui lucratiuam causam habent, ex auctoris vitio praeiudicium patiuntur, etiam si suo initio nitantur: quia, scilicet, lucratiuam habent causam vt Dig. de except. si rem.

Nemo videtur dolo exsequi, qui ignorat causam, cur non debeat petere.

Nemo videtur dolo petere, qui ex probabili errore ignorat, cur non debeat petere. Qualis est heres, quem defunctus prohibuit quid petere in testamento, vel codicillis. Si tamen postea cognito errore petat: dolo petere videtur.

CLXXVIII. Idem libro quinto decimo ad Plautium.

Cùm principalis causa non consistat, plerunque nec ea quidem quae seCuntur, locum habent.

Cùm principalis causa non consistat, vt alienatio praediorum minoris sine decreto: nec ea quae sequūtur, vt traditio, euictionis promissio, locum habent. PLERVNQVE *dixit, propter rem*

quam curator, cùm sua esset, pro euictione prædij minoris emptori obligauit.

CLXXIX. *Idem libro sexto decimo ad Plautium.*

In obscura voluntate manumittentis fauendum est libertati.

Vt suprà conuenienti exemplo manifestauimus.

CLXXX. *Idem libro septimo decimo ad Plautium.*

Quod iussu alterius soluitur, pro eo est, quasi ipsi solutum esset.

Quod meo iussu soluitur, ego soluisse videor: & quod meo iussu recipitur, ego recepisse videor.

CLXXXI. *Idem libro primo ad Vitellium.*

Si nemo subiit hereditatem, omnis vis testamenti soluitur.

Si nemo institutus, vel substitutus subiit id est adiit hereditatem: omne ius testamenti soluitur, id est, vt libertates, legata, fideicommissa non valeant, nisi à legitimo herede fuerint repetita.

CLXXXII. *Idem libro tertio ad Vitellium.*

Quod nullius esse potest, id vt alicuius fieret, nulla obligatio valet efficere.

Quod nullius esse potest, vt homo liber, campus Martius, res sacræ: nulla obligatio efficire potest, vt alicuius efficiantur. Homo tamen liber, qui patitur se vendari, ad participandum pretium, ementis efficitur.

CLXXXIII. *Idem libro tertio Digestorum.*

Et si nihil facilè mutandum est ex solemnibus: tamen vbi æquitas euidens poscit, subueniendum est.

Vt contingit in eo, qui citatus non respondet, & ideò contrariam sententiam meruit: sed confestim, sedente iudice pro tribunali, adiit, sicut in Dig. De in integrum restitutio. minorum, lege, Diuus Antoninus.

CLXXXIIII. *Celsus libro septimo Digestorum.*

Vani timoris iusta excusatio non est.

Vani timoris ratione, nemo iustè excusatur, vt si timuit quod non oportuit: quia meticulosus est.

CLXXXV. *Idem libro octauo Digestorum.*

Impossibilium nulla obligatio est.

Vt si quis seruum promittat non moriturum, sororem se ducturum, quod de iure impossibile est.

CLXXXVI. *Idem libro duodecimo Digestorum.*

Nihil peti potest ante id tempus, quo per rerum naturam persolui possit: & cùm soluendi tempus obligationi additur, nisi eo præterito peti non potest.

Nihil peti potest antequam persolui possit, vt partus nasciturus, fructus futurus, licet purè promissus. Cùm autem dies obligationi additur, nisi eo præterito peti non potest: solui tamen potest.

CLXXXVII. *Idem libro sexto decimo Digestorum.*

Si quis prægnatem vxorem reliquit, non videtur sine liberis decesisse.

Si quis prægnantem vxorem, quæ postea viuum, perfectúmque edidit, reliquit: non videtur sine liberis decessisse.

CLXXXVIII. *Idem libro septimo decimo Digestorum.*

Vbi pugnantia inter se in testamento iuberentur, neutrum ratum est.

Si testatorem nunc aliquid voluisse, nunc noluisse, testamentum demonstrat: nisi appareat quid potius voluerit, neutrum ratum est: quemadmodum diuersæ scripturæ sibi inuicem fidem derogantes, ab eadem parte prolatæ, nihil firmitatis obtinent, vt C. De fide instrumentorum.

Quæ rerum natura prohibentur, nulla lege confirmata sunt.

Quæ rerum natura prohibentur, vt seruum non moriturum, præstari, cælum tãgi digito, nulla lege, nec stipulatione pœnali sequente, possunt confirmari.

CLXXXVIIII. *Idem libro tertio decimo Digestorũ.*

Pupillus nec velle nec nolle in ea ætate nisi adposita tutoris auctoritate, creditur: nam quod animi iudicio fit, in eo tutoris auctoritas necessaria est.

Pupillus nec velle ad præiudicium suum, nec

nolle creditur, quominus teneatur, si fortè ipsius negotium eo prohibente vtiliter geratur. Non enim distinguitur, voluerit an noluerit, nisi cùm tutoris auctoritas intercesserit.

CXC. Idem libro vicensimo quarto Digestorum.

Quod euincitur, in bonis non est.

Debitoris verò nec retrò fuisse videtur. Cùm ergo sententia iure teneat, creditor, cui fortè omnia obligauerat, id petere non potest, quasi in bonis debitoris fuerit.

CXCI. Idem libro trigensimo tertio Digestorum.

Neratius consultus, an quod beneficium dare se, quasi viuenti Cæsar rescripserat, iam defuncto dedisse existimaretur, respondit, non videri sibi principé, quod ei, quem viBere existimabat, cócessisset, defuncto cócessisse. Qué tamen modum esse beneficij sui vellet, ipsius æstimationem esse.

Quod beneficium Imperator Titio, quasi viuéti, dederit, vt beneficium dilatoriæ præscriptionis, qui Titius iam decesserat: defuncto dedisse videri non potest. Proinde heres eius eo beneficio vti non potest: nisi fortè, re comperta Cæsar velit ad heredem id beneficium porrigi.

CXCII. Marcellus. libro vicensimo nono Digestorum.

Ea quæ in partes diuidi non possunt, solida à singulis heredibus debentur.

Ea quæ in partes non diuidũtur, vt iter, actus, via, in solidum à singulis heredibus exiguntur. Verùm qui conuentus in solidum præstat, pro partibus coheredes conueniet.

In re dubia Venigniorem interpretationem sequi, non minus iuttius est, quàm tutiùs.

In re dubia, benignorem interpretationem sequi debem⁹, sicut in Dig. tit. De exercitoria actione legitur. Si enim seruus, domino sciente, nauem exercet: si de voluntate dubitatio est, in solidum dominus, benigniori interpretatione, non debet conuenire.

CXCIII. Celsus libro trigensimo octauo Digestorum.

Omnia ferè iura heredum perinde habẽtur, ac si continuò sub tempus mortis heredes extitissent.

Quodcunque lucrum obuenisset heredi, si statim post mortem, adiisset hereditatem: habiturus est, quandocunque postea hereditate adita. Itaque & fructus & vsucapionis compendium, heredi proueniũt. F E R E *posuit, propter vsumfructum, quem si stipulatur seruus hereditarius, nil agit: quia vsusfructus sine persona non potest esse, vt in Dig. tit. De stipulatione seruorum. Vsusfructus sine persona: & propter furtum postea factum, cuius nomine, expilatæ hereditatis agitur.*

CXCIIII. *Modestinus libro sexto Differentiarum.*

Qui per successionem quanuis longissimam defuncto herede constiterunt, non minus heredes intellegũtur, quàm qui principaliter heredes existunt.

Heres heredis, testatòris est heres, id est, appellatione heredis continetur primus, secundus, tertius heres & vsque in infinitum. Est tamen quando heredis appellatio primũ tantũ continet, vt in Dig. tit. De significa. verborum. l. sciendũ. Si enim pater sic substituit, QVISQVIS MIHI HERES ERIT ETIAM IMPVBERI HERES ESTO, *heredis heres non continetur: quia incertus est. Item, filius heres potest paternum libertum accusare ingratum, non etiam heredis heres.*

CXCV. Idem libro septimo Differentiarum.

Expressa nocent, non expressa non nocent.

Si tibi relinquitur quid, sub hac condicione expressa, SI STICHVS VOLVERIT, *non prodest. Si verò ita,* SI STICHVS CAPITOLIVM ASCENDERIT, *valere potest: non eo minus quòd ipsius arbitrij est ascendere, vel non: sed quia non expressa non nocent. Item acceptilatio facta sub condicione expressa, non valet: quia expressa condicio nocet. Si verò fiat purè, licet expressa sit condicio in*

stipulatione, valere potest: quia non expressa, licet tacitè intellecta condicio, valere potest.

CXCVI. Idem libro octauo Regularum.

Priuilegia quædam causæ sunt, quædam personæ. Et ideò quædam ad heredem transmittuntur, quæ causæ sunt: quæ personæ sunt, ad heredem non transeunt.

Priuilegia quadam causæ sunt, vt de quadrimenstribus induciis, & de iudiciis etiam bonæ fidei, vt tutelæ, quæ ex mora, vsuras admittũt: & hæc ad heredes transmittuntur. Quædam personæ priuilegia sunt, & ideò ad heredes non transeunt, qualia sunt ea quæ dantur patrono, marito, qui condemnantur in quantum possunt facere: sed ipsorum heredes in solidum. Filius tamen mariti ex eadem vxore, in id quod facere potest, condamnatur, vt in Dig. habetur, tit. Soluto matrimonio. l. etiam filios.

CXCVII. Idem libro Singulari de ritu nuptiarum.

Semper in coniunctionibus non solùm quid liceat, considerandum est: sed quid & honestum sit.

Semper in coniunctionibus, id est matrimoniis, considerandum est simul quid liceat, simul etiam quid honestum sit, id est, quid deceat: vt in senatore fortè cõtigerit, cui etiam si fortè liceat habere coniugem libertinam, iure natura:

non tamen decet, nec honestum est, ex suæ persona condicione. Aliquid enim licet, quod non decet. Licet contrahentibus, in contractibus bonæ fidei naturaliter se decipere: non tamen decet.

CXCVIII. *Iabolenus libro tertio decimo ex Cassio.*

Neque in interdicto, neque in ceteris caussis, pupillo nocere oportet dolum tutoris, siue soluendo est, siue non est.

Pupillus ex dolo tutoris non conuenitur, nisi quatenus ad eum peruênit. Attamen si nil ad eum peruenerit, conuenitur, vt actionem cedat: sed non, vt aliquid prô eo præbeat.

CXCVIIII. *Idem libro sexto Epistularum.*

Non potest dolo carere, qui imperio magistratus non paruit.

Siue de officialibus, siue de litigantibus intellegatur. Nanque dolo litigator facit, si non patitur eum esse in possessione, quem iudex miserit.

C C. *Idem libro septimo Epistularum.*

Quotiens nihil sine captione inuestigari potest, eligendum est quod minimum habeat iniquitatis.

Quotiens nihil sine captione inuestigari potest, vt in Carboniano reperitur: eligendum est quod minus iniquum est, id est, vt minor alatur interim, rebus licet alienis. Est enim iniquissimum fame perire: & hoc suprà ostensum est.

CCI. Idem libro decimo Epistularum.

Omnia quæ ex teſtamento proficiſcuntur, ita ſtatum euentus capiunt, ſi initium quoque ſine vitio ceperint.

Omne relictum ita demum eſt efficax, ſi initium ſine vitio eſt. Si quis filium habens, nõ inſtituit, vel exheredauit: quanuis ante teſtatorẽ moriatur, teſtamentum non valet: quia initium ſine vitio non eſt.

CCII. Idem libro vndecimo Epiſtularum.

Omnis definitio in iure ciuili periculoſa eſt: parum eſt enim, vt ſubuerti non poſſet.

Omnis diffinitio, id eſt, regularis traditio, periculoſa & difficilis eſt. Fere enim omnis regula ſubuertitur, ſi ſpectes id, quod excipitur. Illa fortè nec ſubuertitur, nec exceptionem patitur. LIBER HOMO NON VSV CAPITVR, *& ſi qua ſimilis inuenitur.*

CCIII. Pomponius libro octauo ad Quintum Mucium.

Quod quis ex culpa ſua damnum ſentit, non intellegitur damnum ſentire.

Quod ſi quis, ex culpa ſua, damnũ ſentit, vt ſocius, qui ex delicto furti, vel iniuriarum, aliquid præſtitit: ſibi imputare debet, non à ſocio exigere, niſi fortè ſocio ſcienti communicauerit. Tunc enim pœnam pro parte extorquet: ſi ignaro

contulerit, rem tantùm persequitur.

CCIIII. Idem libro vicensimo octauo ad Quintum Mucium.

Minus est actionem habere, quàm rem.

Qui enim actionem habet, rem habere videtur: veruntamen non habet.

CCV. Idem libro trigensimo nono ad Quintum Mucium.

Plerunque fit, vt etiam ea, quæ nobis a Vire posſint, proinde in eo ſtatu ſint, atque ſi non eſſent eius condicionis, vt a Vire poſſent. Et ideò quod fiſco obligamus, & vindicare interdum, & alienare, & ſeruitutem in prędio imponere poſſumus.

Plerunque fit, vt quæ à nobis abire poſſunt, in eo ſtatu ſint, ac ſi abire & diſcedere à nobis & à dominio noſtro non poßint: qualia ſunt ea, quæ fiſco vel priuato obligamus. Nam & vindicare interim, & alienare, cum ſuo tamen onere, & ſeruitutem prædio imponere poſſumus. In eadem forſitan cauſa ſunt, & quæ vendimus, & quæ donamus. Sed quæ legantur purè, vel in diem certum: ab herede alienari, vel obligari non poſſunt. Abſurdum eſt enim heredem rem, quã in bonis ſuis purè non poßidet, poſſe alienare & alienam ſpem decipere: & PLERVNQVE *ad hoc pertinet.*

CCVI. Idem libro nono ex Variis Lectionibus.

Iure naturæ æquum est, neminem cum alterius detrimento & iniuria fieri locupletiorem.

Nemo debet, cum alterius detrimento & iniuria, locupletior fieri. Inde est, vt possessori hereditatis, etiam malæ fidei possessori, restituantur necessariæ impēsæ: sed & vtiles, si extat res melior.

CCVII. Vlpianus libro primo ad legem Iuliam & Papiam.

Res iudicata pro veritate accipitur.

Sicut legitur in Dig. tit. De statu hominum, vbi si libertus, ingenuus iudicatus sit: pro veritate accipitur sententia. Aliquando aliter est, vt si ex falsis instrumentis iudicatū sit, & cùm appellatur. Sed ea quæ suspenditur appellatione, non propriè res iudicata dicitur.

CCVIII. Paulus libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

Non potest videri desisse habere, qui nunquam habuit.

Quapropter non potest agere creditor, quasi desierit habere debitor, quod quærere potuit, sed noluit. Nec marito dabitur actio, quasi donauerit & habere desierit fideicommissum, quod vxor plenius restituit.

CCIX. Vlpianus libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.

contulerit,rem tantùm persequitur.

CCIIII.Idem libro vicensimo octauo ad Quintum Mucium.

Minus est actionem habere,quàm rem.

Qui enim actionem habet, rem habere videtur:veruntamen non habet.

CCV.Idem libro trigensimo nono ad Quintum Mucium.

Plerunque fit, vt etiam ea, quæ nobis a Vire possint, proinde in eo statu sint, atque si non essent eius condicionis, vt a Vire possent. Et ideò quod fisco obligamus,& vindicare interdum, & alienare, & seruitutem in prędio imponere possumus.

Plerunque fit, vt quæ à nobis abire possunt, in eo statu sint, ac si abire & discedere à nobis & à dominio nostro non poßint:qualia sunt ea, quæ fisco vel priuato obligamus. Nam & vindicare interim,& alienare,cum suo tamen onere,& seruitutem prædio imponere possumus. In eadem forsitan causa sunt, & quæ vendimus, & quæ donamus.Sed quæ legantur purè,vel in diem certum:ab herede alienari,vel obligari non possunt. Absurdum est enim heredem rem,quā in bonis suis purè non poßidet,posse alienare & alienam spem decipere : & PLERVNQVE *ad hoc pertinet.*

CCVI.Idem libro nono ex Variis Lectionibus.

Iure naturæ æquum est, neminem cum alterius detrimento & iniuria fieri locupletiorem.

Nemo debet, cum alterius detrimento & iniuria, locupletior fieri. Inde est, vt possessori hereditatis, etiam malæ fidei possessori, restituantur necessariæ impẽsæ: sed & vtiles, si extat res melior.

CCVII. Vlpianus libro primo ad legem Iuliam & Papiam.

Res iudicata pro veritate accipitur.

Sicut legitur in Dig. tit. De statu hominum, vbi si libertus, ingenuus iudicatus sit: pro veritate accipitur sententia. Aliquando aliter est, vt si ex falsis instrumentis iudicatũ sit, & cùm appellatur. Sed ea quæ suspenditur appellatióne, non propriè res iudicata dicitur.

CCVIII. Paulus libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

Non potest videri desisse habere, qui nunquam habuit.

Quapropter non potest agere creditor, quasi desierit habere debitor, quod quærere potuit, sed noluit. Nec marito dabitur actio, quasi donauerit & habere desierit fideicommissum, quod vxor plenius restituit.

CCIX. Vlpianus libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.

Seruitutem mortalitati ferè comparamus.

Factus seruus, pro mortuo habetur, vt nec testandi, nec iudicandi, nec arbitrandi, nec testimonium dicendi officio fungatur. FERE *dixit, quia captus ab hostibus, si redierit, non est pro mortuo: sed sicut viuens & nunquam captus, omnia iura pristina recuperat.* -

CCX. Licinnius Rufinus libro secundo Regularum.

Quæ ab initio inutils fuit institutio, ex pòst facto conualescere non potest.

Superius ostensum est.

CCXI. Paulus libro sexagensimo nono ad Edictum.

Seruus Reip. causa abesse non potest.

Vt habeat ea iura, quæ prodita sunt his, qui absunt causa Reipub. Qui igitur promisit seruũ iudicio sisti, alias exceptiones posset prætendere, quas videlicet opponeret, si pro libero fideiussisset. Illam autem prætendere non permittitur. SI SERVVS ABESSE REIP. CAVSA DICATVR, *vt habetur sub tit. Si quis cautionib. iudicio sistendi causa. Si quis seruum.*

TIT. XLI. LIB. V. DECRETALIVM DE Regulis Iuris.

Ioan. Chrysostomus. *Cap.* 1.

OMnis res per quascunque causas nascitur, per easdem dissoluitur.

Beda in Homiliis. *Cap.* 2.

Estote misericordes, &c. Hoc loco nihil aliud nobis præcipi existimo, nisi vt ea facta quæ dubium est quo animo fiant, in meliorem parté interpretemur. Quod enim scriptũ est, *Ex fructib.eorum cognoscetis eos*: de manifestis dictum est, quæ non possunt bono animo fieri, vt stuprum, blasphemiæ, furta, ebrietates, & similia de quibus nobis permittitur iudicare.

Idem *Cap.* 3.

Qui scandalizauerit, &c. Vtilius scandalum nasci permittitur, quàm veritas relinquatur.

Idem. *Cap.* 4.

Quod non est licitũ in lege, necessitas facit licitũ. Nam & sabbatum custodiri præceptũ est. Maccabæi tamen sine culpa sua in sabbato pugnabant: sic & hodie si quis ieiunium frege-

rit ægrotus,reus voti non habetur.

Gregorius 7. Cap. 5.

Quod latenter aut per vim aut aliàs illicitè introductum est,nulla debet stabilitate subsistere.

Idem Variensi Episcopo. Cap.6.

Cùm in cóteplatione, & infr. In ipso causæ tio non est à quæstionibus inchoandum.

Stephanus Papa. Cap.7.

Quæ mulloties & infra. Quicquid in sacratis Deo rebus & Episcopis iniustè agitur, pro sacrilegio reputatur,quia sacra sunt & à quoquam violari non debent.

Augustinus. Cap. 8.

Qui ex timore facit præceptum,aliter quã debeat facit,& ideo iam non facit.

Idem lib.de Pœnitentia. Cap.9.

Defleat peccator quia offendens in vno factus est omnium reus.

Gregorius in Registro. Cap. 10.

Quamuis causæ & infra,Non potest esse pastoris excusatio, si lupus oues comedit & pastor nescit.

Lucius 3. Cap. 11.

Indignum est & à Romanę Ecclesiæ con-inisuetudine alienũ, vt pro spiritalibus facere quis homagium compellatur.

TIT. XIII. DE REG. IVRIS EX 6. DECRETALIVM.

Bonifacius 8. *Reg*.I.

Beneficium Ecclesiasticum non potest licitè sine institutione canonica obtineri.

II.

Possessor malæ fidei vllo tempore non præscribit.

III.

Sine possessione præscriptio non procedit.

IIII.

Peccatum nõ dimittitur nisi restituatur ablatum.

V.

Peccati venia non datur, nisi correcto.

VI.

Nemo potest ad impossibile obligari.

VII.

Priuilegium personale, personam sequitur, & extinguitur cum persona.

VIII.

Semel malus, semper præsumitur malus.

IX.

Ratum quis habere non potest, quod ipsius nomine non est gestum.

X.

Ratihabitionem retrotrahi & mandato non est dubium comparari.

XI.

Cum sunt partium iura obscura, reo fauendum est potiùs quam actori.

XII.

In iudiciis non est acceptio personarum habenda.

XIII.

Ignorantia facti non iuris excusat.

XIV.

Cum quis in ius succedit alterius, iustam ignorantiæ causam censetur habere.

XV.

Odia restringi & fauores conuenit ampliari.

XVI.

Decet cõcessum à principe beneficium esse mansurum.

XVII.

Indultũ à iure beneficium nõ est alicui auferendum.

XVIII.

Non firmatur tractu temporis, quod de iure ab initio non subsistit.

XIX.

Non est sine culpa qui rei, quæ ad eum non pertinet se immiscet.

XX.

Nullus pluribus defensionibus vti prohibetur.

XXI.

Quod ſemel placuit amplius diſplicere non poteſt.

XXII.

Non debet aliquis alterius odio prægrauari.

XXIII.

Sine culpa, niſi ſubſit cauſa, non eſt aliquis puniendus.

XXIV.

Quod quis mandato iudicis facit, dolo facere non videtur, cùm habeat parere neceſſe.

XXV.

Mora ſua cuilibet eſt nociua.

XXVI.

Ea quæ fiunt a iudice, ſi ad eius nō ſpectant officium, viribus non ſubſiſtunt.

XXVII.

Scienti & conſentienti non fit iniuria neque dolus.

XXVIII.

Quæ à iure communi exorbitant, nequaquā ad conſequentiam ſunt trahenda.

XXVIIII,

Quod omnes tangit, decet ab omnib. approbari.

XXX.

In obſcuris minimum eſt ſequendum.

XXXI.

Eum qui certus eſt certiorari vlterius non oportet.

XXXII.

Non licet actori quod reo licitum non existit.

XXXIII.

Mutare consilium quis nō potest in alterius detrimentum.

XXXIV.

Generi per speciem derogatur.

XXXV.

Plus semper in se continet quod est minus.

XXXVI.

Pro possessore habetur qui dolo desiit posſidere.

XXXVII.

Vtile non debet per inutile vitiari.

XXXVIII.

Ex eo nō debet quis fructum consequi quod nisus extitit impugnare.

XXXVIIII.

Cum quia prohibetur, prohibentur, quæ sequuntur ex illo.

XL.

Pluralis locutio duorum numero est contenta.

XLI.

Imputari non debet ei per quem non stat si non faciat quod per eum fuerat faciendum.

XLII.

Accessorium naturam sequi congruit princi-

palis.

XLIII.

Qui tacet, consentire videtur.

XLIV.

Is qui tacet non fatetur, sed nec vtique negare videtur.

XLV.

Inspicimus in obscuris quod est verisimili', vel quod plerunque fieri consueuit.

XLVI.

Is qui in ius succedit alterius, eo iure quo ille vti debebit.

XLVII.

Præsumitur ignorantia, vbi scientia non probatur.

XLVIII.

Locupletari non debet aliquis cum alterius iniuria vel iactura.

XLVIIII.

In pœnis benignior est interpretatio facienda.

L.

Actus legitimi condicionem non recipiunt neque diem.

LI.

Semel Deo dicatum, non est ad vsus humanos transferendum.

LII.

Non præstat impedimentum quod de iure

non ſortitur effectum.

LIII.

Cui licet quod eſt plus, licet vtique quod eſt minus.

LIV.

Qui prior eſt tempore, potior eſt iure.

LV.

Qui ſentit onus, ſentire debet commodum & è contra.

LVI.

In re communi potior eſt condicio prohibentis.

LVII.

Contra eum qui legem dicere potuit apertius, eſt interpretatio facienda.

LVIII.

Non eſt obligatorium contra bonos mores præſtitum iuramentum:

LIX.

Dolo facit qui petit quod reſtituere oportet eundem.

LX.

Non eſt in mora qui poteſt exceptione legitima tueri.

LXI.

Quod ob gratiam alicuius conceditur, non eſt in eius diſpendium retorquendum.

LXII.

Nullus ex conſilio, dummodo fraudulen-

tum non fuerit,obligatur.

LXIII.

Exceptionem obiiciens non videtur de intentione aduersarij confiteri.

LXIV.

Quæ contra ius fiunt,debent vtique pro infectis haberi.

LXV.

In pari delicto vel causa potior est conditio possidentis.

LXVI.

Cum nõ stat per eum ad quem pertinet,quo minus condicio impleatur, haberi debet perinde ac si impleta fuisset.

LXVII.

Quod alicui suo non licet nomine nec alieno licebit.

LXVIII.

Potest quis per alium, quod potest facere per seipsum.

LXVIIII.

In malis promissis fidem non expedit obseruari.

LXX.

In alternatiuis debitoris est electio, sufficit alterum adimpleri.

LXXI.

Qui ad agẽdum admittitur, est ad excipiendum multo magis admittendus.

LXXII.

Qui facit per alium est perinde ac si faciat per seipsum.

LXXIII.

Factum legitimè retractari non debet, licet casus postea eueniat, à quo non potuit inchoari.

LXXIV.

Quod alicui gratiosè conceditur, trahi non debet ab aliis in exemplum.

LXXV.

Frustra sibi fidem quis postulat ab eo seruari, cui fidem à se præstitam seruare recusat.

LXXVI.

Delictum personæ non debet in Ecclesiæ detrimentum redundare.

LXXVII.

Rationi congruit vt succedat in onere qui substituitur in honore.

LXXVIII.

In argumentum trahi nequeunt, quæ propter necessitatem aliquando sunt concessa.

LXXIX.

Nemo potest plus iuris transferre in alium quam sibi competere dinoscatur.

LXXX.

In toto, partem non est dubium, contineri.

LXXXI.

In generali concessione non veniunt ea quæ

quis nõ eſſet veriſimiliter in ſpecie cõceſſurus.

LXXXII.

Qui cõtra iura mercatur, bonam fidem præſumitur non habere.

LXXXIII.

Bona fides non patitur vt ſemel exactum, iterum exigatur.

LXXXIV.

Cum quid vna via prohibetur alicui, ad id alia non debet admitti.

LXXXV.

Contractus ex conuentione legem accipere dinoſcuntur.

LXXXVI.

Damnum quod quis ſua culpa ſentit, ſibi debet non aliis imputare.

LXXXVII.

Infamibus portæ non pateant dignitatum.

LXXXVIII.

Certum eſt quod is committit in legem qui legis verba complectens, contra legis nititur voluntatem.

RVBRICÆ TOTIVS IVRIS CIVILIS.

Institutionum Imperialium lib. 1.

Liber secundus.

Quibus

Quibus alienare licet, vel non. 8 Per quas perſonas nobis adquiritur. 9

De teſtamentis ordinandis. 10 De militari teſtamento. 11 Quibus non eſt permiſſum facere teſtamentum. 12 De exheredatione liberorũ. 13 De heredibus inſtituendis. 14 De vulgari ſubſtitutione. 15 De pupillari ſubſtitutione. 16 Quibus modis teſtamenta infirmantur. 17 De inofficioſo teſtamento. 18 De heredum qualitate & differentia. 19 De legatis. 20 De ademptione & tranſlatione legatorum. 21 De lege Falcidia. 22 De fideicommiſſariis hereditatibus. 23 De ſingulis rebus per fideicõmiſſum relictis. 24 De codicillis. 25.

Liber tertius.

De hereditatibus quæ ab inteſtato deferuntur. 1 De legitima agnatorum ſucceſsione. 2 De Senatuſconſulto Tertulliano. 3 De Senatuſconſulto Orficiano. 4 De ſucceſsione cognatorum. 5 De gradib⁹ cognationum. 6 De ſucceſsione libertorum. 7 De aſsignatione libertorum. 8 De bonorũ poſſeſsionibus. 9 De adquiſitione per arrogationem. 10 De eo cui libertatis cauſa bona addicuntur. 11 De ſucceſsionibus ſublatis quę fiebant per bonorũ vẽditiones, & ex Senatuſcõſulto Claudiano. 12 De obligationibus. 13 Quibus modis re contrahitur obligatio. 14 De verborum obligatione. 15 De duobus reis ſtipu-

Q

TITVLI DIGESTORVM SEV PANDECTARVM.

Iuris enucleati auctoritate D. N. N. Iustiniani Augusti.

Incipit feliciter. Liber primus.

De iure.

De iurisdictone. 1 Quod quisque iuris in alium statuerit, ipse eodem iure vtatur. 2 Si quis ius dicenti non obtemperauerit. 3 De in ius vocãdo. 4 Si quis in ius vocatus non ierit, siue quis eum vocauerit quem ex edicto non debuerit. 5 In ius vocati vt eant, aut satis, vel cautum dent. 6

Ne quis eũ qui in ius vocat⁹ est, vi eximat. 7

Qui satisdare cogantur, vel iuratò promittãt, vel suæ promissioni cõmittãtur. 8 Si ex noxali causa agatur, quéadmodũ caueatur. 9 De eo per qué factũ erit quominus quis in iudicio sistat. 10

Si quis cautionibus iudicio sistendi causa factis nõ obtemperabit. 11 De feriis & dilationibus, & diuersis temporibus. 12 De actionis editione & quemadmodum pacto vel transactione nitatur vel elidatur. 12 De edendo. 13 De pactis. 14 De transactionibus. 15.

Liber tertius.

Qui pro reo vel actore agere aut excipere in iudicio possit.

De postulando. 1 De his qui notãtur infamia. 2 De procuratoribus & defensoribus. 3 Quod cuiuscũque vniuersitatis nomine vel cõtra eam agatur. 4 De negotiis gestis. 5 De calumniatoribus. 6

Liber *quartus.*

Quib⁹ ex causis amissæ actiones restitui à iudice possint.

De in integrũ restitutionibus. 1 De eo quod mœtus causa

gestum erit.2 De dolo malo.3 De minoribus. xxv. annis. 4 De capite minutis. 5 Ex quibus causis maiores in integrum restituantur.6 De alienatione iudicij mutandi causa facta.7

De foro competenti et quemadmodum apud arbitros aut iudices agatur.

De receptis qui arbitrium receperunt, vt sententiam dicant. 8 Nautæ, caupones, stabularij, vt recepta restituant.9.

Liber quintus.
Ex ordine de iudiciis.
Liber primus.

DE iudiciis : vbi quis agere vel cõueniri debeat.1

De actionib. in rẽ seu vindicationibus rerum vniuersalium & singularium siue corporales sint, siue incorporales, personarũ, seu prædiorum.

De inofficioso testamento.2 De hereditatis petitione.3 Si pars hereditatis petatur. 4 De possessoria hereditatis petitione. 5 De fideicommissaria hereditatis petitione. 6

Liber sextus.
*Ex ordine de iudiciis.*11

DE rei vindicatione.1 De publiciana in rem actione.2 Si ager vectigalis vel emphyteuticarius petatur.3.

Liber septimus.
Ex ordine de iudiciis.

Liber tertius.

DE vsufructu: & quemadmodum quis vtatur, fruatur. 1 De vsufructu adcrescẽdo. 2 Quando dies vsusfructus legati cedat. 3 Quibus modis vsusfructus vel vsus amittatur. 4 De vsufructu earũ rerũ quæ vsu consumuntur vel minuũtur. 5 Si vsusfructus petatur, vel ad alium pertinere negetur. 6 De operis seruorum. 7 De vsu & habitatione. 8 Vsusfructuarius quemadmodum caueat. 9.

Liber octauus.
Ex ordine de iudiciis.
Liber quartus.

DE seruitutibus. 1 De seruitutibus prædiorũ vrbanorũ. 2 De seruitutibus prædiorum rusticorum. 3 Communia prædiorũ tam vrbanorum quam rusticorum. 4 Si seruitus vindicetur, vel ad alium pertinere negetur. 5 Quemadmodũ seruitus amittatur. 6

Liber nonus.
De iudiciis lib. quintus
De damno, pauperie, effusis, deiectis, et noxa.

SI quadrupes pauperiẽ fecisse dicatur. 1 Ad legẽ Aquiliã. 2 De iis qui deiecerint vel effuderint. 3 De noxalibus actionibus. 4

Liber decimus.
Ex ordine de iudicis.
Liber sextus.
De mistis in rem & personam actionibus.

FInium regundorum. 1

Familiæ herciſcundæ.2 Communi diuidundo.3

Præparatoria iudiciorum.

Ad exhibendum.4

Liber vndecimus.

Ex ordine iudiciis.

Liber ſeptimus.

DE interrogationibus in iure faciendis & de ĩterrogatoriis actionib⁹.1 De quibus rebus ad eundem iudicem eatur.2 De ſeruo.3

Miſcella.

De fugitiuis.4 De aleatoribus.5 Si menſor falſum modum dixerit.6 De religioſis & ſumptib⁹ funerum & vt funus ducere liceat.7 De mortuo inferendo, & ſepulchro inædificando. 8

Liber Duodecimus.

De rebus primus.

De conditionibus.

DE rebus creditis & de cõditione ſi certũ petatur.1 De iureiurrndo, ſiue voluntario, ſiue neceſſario, ſiue iudiciali. 2 De in litem iurando.3 De conditione cauſa data, cauſa non ſecuta.4 De conditione ob turpem vel iniuſtã cauſam.5 De cõditione indebiti. 6 De cõditione ſine cauſa. 7

Liber decimus tertius.

*De rebus.*II.

DE cõditione furtiua.1 De conditione ex lege.2 De conditione triticiaria.3 De eo ꝙ certo loco dari oportet.4 De conſtituta pecunia.5 Commodati, vel contra.6

De pignoratitia actione vel contra. 7.

Liber decimus quartus.

De rebus III.

Si quid cum institore nauis, mēsæ tabernæ aut negotiationis alicuius, cum seruo filio aut vxore alterius gestum erit, an & quæ actio competat.

De exercitoria actione. 1 De lege Rhodia de iactu. 2 De institoria actione. 3 De tributoria actione. 5 Quod cum eo qui in aliena potestate est, negotium gestũ esse dicitur. 5 De Senatuscõsulto Macedoniano. 6

Incipit liber xv.
De rebus IIII.

De peculio. 1 Quãdo actio de peculio annalis est. 2 De in rem verso. 3 Quod iussũ. 4

Liber xvj.
De rebus V.

Ad Senatuscõsultum Velleianũ. 1 De compensationib⁹. 2 Depositi vel contra. 3

Liber xvII.
De rebus VI.
Obligationes ex consensu.

Mandati vel contra. 1 Pro socio. 2.

Liber xviij.
De rebus septimus.

De contrahenda emptione: & de pactis inter emptorem

rem & véditorem cõpositis:-& quæ res veniri nõ posſũt.1 De in dié addictione. 2 De lege commiſſoria. 3

De hereditate vel actione vendita.4 De reſcindenda venditione:& quãdo liceat ab emptione diſcedere.5 De periculo & commodo rei venditæ. 6 De ſeruis exportãdis: vel ſi ita mancipium veneat vt manumittatur,vel contra.7

Liber xviij.

De rebus VIII.

DE actionibus empti & venditi.1 Locati conducti.2 De æſtimatoria actione. 3 De rerum permutatione.4 De præſcriptis verbis, & in factum actionibus.5.

Liber xx. Singularium primus. Pignora.

DE pignoribus & hypothecis: & qualiter ea cõtrahantur, & de pactis eorum.1

In quibus cauſis tacitè contrahitur pignus vel hypotheca.2 Quæ res pignori vel hypothecæ obligari non poſſunt.3

Qui potiores in pignore vel hypotheca habeãtur, & de iis qui in priorũ creditorum locũ ſuccedunt. 4 De diſtractione pignorũ vel hypothecarum. 5 Quibus modis pignus vel hypotheca ſoluitur,vel non.6

Liber xxi.

Singularium II.

Emptionum conſequentia.

DE ædilitio edicto, & redhibitione,

& quāti minoris.1 De euictionibus,& duplę ſtipulatione.2 De exceptione rei venditæ & traditæ.3.

Liber xxij.
Singularium 3.
Vſuræ.

DE vſuris & omnibus acceſsionibus,& mora.1 De nautico fœnore.2

Probationes.

De probationib⁹ & præſumptionib⁹.3 De fide inſtrumētorum.4 De teſtibus.5 De iuris & facti ignorantia. 6

Liber xxiij.
Singularium 4.
Nuptiæ & nuptiarum conſequentia.

DE ſponſalibus. 1 De ritu nuptiarum. 2 De iure dotium.3

De pactis dotalibus. 4 De fundo dotali.5.

Liber xxiiij.
Singularium 5.

DE donationibus inter virum & vxorem. 1 De diuortiis & repudiis. 2.

Incipit.
Infortiatum.

SOluto matrimonio quéadmodum dos petatur.3.

Liber xxv.
Singularium 6.

De impenſis in rebus dotalibus factis. 4 De actione rerum amotarū.5 De liberis agnoſcendis, vel alendis, à parentibus vel patronis.6 De ventre inſpiciendo, cuſtodiendó-

que partu. 7 Si ventris nomine muliere ī possessioné missa, eadem possessio dolo malo ad alium translata esse dicatur. 8 Si mulier vétris nomine in possessione calumniç causa esse dicatur. 9 De concubinis. 10.

Liber xxvi.
Singularium vij.
Tutelæ.

DE tutelis. 1 De testamétaria tutela. 2 De confirmando tutore vel curatore. 3 De legitimis tutoribus. 4 De tutorib⁹ vel curatorib⁹ datis ab iis qui ius dandi habent & qui & in quib⁹ causis specialiter dari possunt. 5 Qui petát tutores vel curatores, & vbi petantur. 6 De administratione & periculo tutorum, vel curatorum, qui gesserunt vel nõ: & de agétibus vel conueniendis vno vel pluribus. 7 De auctoritate & consensu tutorum, vel curatorum. 8 Quando ex facto tutoris, vel curatoris minores agere, vel cõueniri possunt. 9 De suspectis tutoribus & curatoribus. 10.

Liber xxvij.
Singularium vij.

DE excusationib⁹ tutorum. 1 Vbi pupillus educari vel morari debet et de alimentis ei præstandis. 2 De tutelis & rationib⁹ distrahédis vtili curationis causa actione. 3 De cõtraria tutelæ & vtili actione. 4 De eo qui pro tutore vel curatore negotia gessit. 5

Quod falso tutore auctore gestum esse dicatur. 6 De fideiussoribus & nominatoribus, vel heredibus tutorum & curatorũ. 7 De magistratibus cõueniendis, & heredibus eorum 8 De rebus eorum qui sub tutela vel cura sunt, sine decreto non alienandis vel supponendis. 9 De curatoribus furioso, et aliis personis extra minores dandis. 10

Liber xxviij.
Singularium 9.
Testamẽta vel quasi.

QVi testamẽta facere possunt: & quemadmodum testamenta fiant. 1 De liberis & posthumis heredibus instituẽdis, vel exheredandis, vel præteritis. 2 De iniusto, rupto, irrito facto testamẽto. 3 De iis quæ in testamento delẽtur, inducuntur vel inscribũtur. 4 De heredibus instituendis. 5 De vulgari & pupillari substitutione. 6 De condicionibus institutionum. 7 De iure deliberandi. 8.

Liber xxviiij.
Singularium 10.

DE testamento militis. 1 De adquirẽda vel amittẽda hereditate. 2 Testamẽta quemadmodum aperiantur, inspiciantur, & describantur. 3 Si quis omissa causa testamenti ab intestato, vel alio modo possideat hereditatem. 4 De Senatuscõsulto Silaniano & Claudiano quorum testamenta ne aperiantur. 5 Si quis aliquem testatri

prohibuerit vel coëgerit. 6 De iure codicillorum. 7

Liber xxx.
De legatis & fideic.
Liber I.

Legata.

De legatis & fideicommissis. 1

*Liber xxx*I.
De leg. & fidei. II.

De legatis & fideicommissis secundo.

Liber xxxij.
De leg. & fidei. III.

De legatis & fideicommissis tertio.

Liber xxxiij.
De legatis & fid.
Liber IV.

De annuis & menstruis legatis. 1 De vsu & vsufructu, & habitatione, & operis per legatum vel fideicōmissum datis. 2 De seruitute legata. 3 De dote prælegata. 4 De optione vel electione legata. 5 De tritiço, vino, vel oleo legato. 6 De instructo, vel instrumento legato. 7 De peculio legato. 8 De penu legata. 9 De supellectile legata. 10

Liber XXXIV.

De alimentis & cibariis legatis. 1 De auro, argento, mundo, ornamentis, vnguentis, vestibus, vel vestimentis, & statuis legatis. 2 De liberatione legata. 3

De legatorum ademptione, translatione, de-

mirutione, cautione & possessione.

De adimendis & transferendis legatis. 4 De rebus dubiis. 5 De iis quæ pœnę causa relinquuntur. 6 De regula Catoniana. 7 De iis quæ pro non scriptis habentur. 8 De iis quæ vt indignis auferuntur. 9.

Liber XXXV.

DE condicionibus & demonstrationibus, & causis, & modis eorum quæ in testamentis scribuntur. 1 Ad legem Falcidiam. 2 Si cui plusquã per legem Falcidiam liceret, legatum esse dicetur. 3

Liber XXXVI.

AD Senatuscõsultum Trebellianũ & Pegasianũ. 1 Quando dies legatorum vel fideicommissorum cedat. 2 Vt legatorum seu fideicommissorum seruandorum causa caueatur. 3 Vt in possessione legatorũ, vel fideicommissorum seruandorum causa esse liceat. 4.

Liber XXXVII.

De bonorum possessionibus.

Quibus bonorum possessiones ex testamento competant, & quemadmodum, descendentibus & ascẽdẽtibus, ex testamento militis & patronis competant.

Liber primus.

DE bonorum possessionibus. 1 Si

tabulæ testamenti extabunt. 2 De bonorum possessione furioso, infanti, muto, surdo, cæco competenti. 3 De bonorum possessione contra tabulas. 4 De legatis præstandis cōtra tabulas bonorum possessione petita. 5 De collatione bonorum. 6 De collatione dotis. 7 De coniungendis cum emancipato liberis. 8 De ventre in possessiionem mittēdo, & curatore eius. 9 De Carboniano edicto. 10 De bonorum possessione secundum tabulas. 11 Si quis à parente manumissus fuerit 12 De bonorum possessione ex testamento militis. 13 De iure patronatus. 14 De obsequiis parentibus, & patronis præstandis. 15.

Liber XXXVIII.

De operis libertorū. 1 De bonis libertorum. 2 De libertis municipum & aliarum vniuersitatū. 3 De adsignandis libertis. 4 Si quid in fraudem patroni factum sit. 5.

Quibus & quemadmodum bonorum possessiones ab intestato competant.

Si tabulæ testamenti nullæ extabunt vnde liberi. 6 Vnde legitimi. 7 Vnde cognati. 8 De successorio edicto. 9 De gradibus & adfinibus & nominibus eorum. 10 Vnde vir & vxor. 11 De veteranorum & militum successione. 12 Quibus non competit bonorum possessio. 13

Vt ex legibus senatúsue consultis bonorum possessio detur. 14.

Quis ordo in bonorum possessionib' seruetur. 15.

De hereditatibus ab intestato.

De suis & legitimis heredibus. 16 Ad Senatusconsultum Tertullianum & Orphitianum. 17.

Liber XXXIX.

Si opus, si aqua pluuia, si publicanus noceat.

DE operis noui nũciatione. 1 De dãno infecto & de suggrũdis & ꝓtectionib. 2 De aqua & aquę pluuię arcendæ. 3 De publicanis, & vectigalibus, & commissis. 4.

Donationes.

De donationibus. 5 De mortis causa donationibus. 6

Liber XL.

Praeiudiciales causæ.

DE manumissionibus. 1 De manumissis vindicta. 2 De manumissionibus quę seruis ad vniuersitatẽ pertinentibus imponuntur. 3 De manumissis testamento. 4 De fideicommissariis libertatibus. 5 De ademptione libertatis. 6 De statu liberis. 7 Qui sine manumissione ad libertatẽ perueniũt. 8 Qui & à quibus manumissi liberi nõ fiũt, & ad legem Aeliam Sentiam. 9 De iure aureorum annulorum. 10 De natalibus restituẽdis. 11 De liberali causa. 12 Quibus ad liber-

tatem proclamare nõ liceat. 13 Si ingenuus esse dicatur. 14 Ne de statu defunctorũ post quinquennium quæratur. 15 De collusione detegenda. 16.

Liber XLI.

Quibus ex causis dominiũ & possessio adquiratur.

DE adquirendo rerum dominio, 1 De adquirenda vel amittẽda possessione. 2 De vsurpationibus seu vsucapionibus. 3 Pro emptore. 4 Pro herede vel pro possessore. 5 Pro donato. 6 Pro derelicto. 7 Pro legato. 8 Pro dote. 9 Pro suo. 10.

Liber XLII.

De sententiis.

DE re iudicata, & de effectu sententiarũ, & de interlocutionibus. 1 De confessis. 2 De cessione bonorum. 3 Quibus ex causis in possessionem eatur. 4 De bonis auctoritate iudicis possidendis, seu vendundis. 5 De priuilegiis creditorum. 6 De separationibus. 7 De curatore bonis dando. 8 Quæ in fraudem creditorum facta sunt, vt restituantur. 9.

Liber XLIII.

Interdicta vniuersalium & singularum rerum siue sacri, siue publici, siue priuati iuris sint.

DE interdictis siue extraordinariis actionibus quæ pro iis competunt. 1 Quorum bonorum. 2 Quod le-

gatorum. 3 Ne vis fiat ei qui possessionem missus est. 4 De tabulis exhibendis. 5 Ne quid in loco sacro fiat. 6 De locis & itineribus publicis 7 Ne quid in loco publico vel itinere fiat. 8 De loco publico fruẽdo. 9 De via publica & siquid ĩ ea factũ esse dicatur. 10 De via publica & itinere publi. reficiendo. 11 De fluminibus: & ne quid in flumine publico ripáve eius fiat, quo peius nauigetur. 12 Ne quid in flumine publico ripáve eius fiat, quo aliter aqua fluat quã vti priori æstate fluxit. 13 Vt in flumine publico nauigare liceat. 14 De ripa munienda. 15 De vi & vi armata. 16 Vti possidetis. 17 De superficiis. 18 De itinere actúque priuato. 19 De aqua cotidiana & æstiua. 20 De riuis. 21 De fonte. 22 De cloacis. 23 Quod vi aut clam. 24 De remissionibus. 25 De precario. 26 De arboribus cædendis. 27 De glande legenda. 28 De homine libero exhibendo. 29 De liberis exhibẽdis item ducendis. 30 Vtrubi. 31 De migrando. 32 De Saluiano interdicto. 33.

Liber XLIV.
Exceptiones.

De exceptionibus & præscriptionibus & præiudiciis. 1 De exceptione rei iudicatæ. 2 De diuersis temporibus, præscriptionibus & de accessionibus possessionũ. 3 De doli mali, & metus exceptione. 4 Quarũ rerum actio non da-

tur: & de exceptione iusiurãdi.5 De litigiosis.6

Obligationes et actiones.

De obligationibus & actionibus.7

Liber XLV.

Stipulationes.

De verborum obligationibus.1 De duobus reis constituendis.2 De stipulatione seruorum.3

Liber XLVI.

De fideiussoribus & mandatorib.1 De nouationibus & delegationibus.2 De solutionibus & liberationibus.3 De acceptilatione.4 De prætoriis stipulationib⁹.5 Rem pupilli vel adulescẽtis saluam fore.6 Iudicatũ solui.7 Rem ratam haberi, & de ratihabitione.8.

Liber XLVII.

Priuata delicta.

De priuatis delictis.1 De furtis.2 De tigno iniuncto.3 Si quis testamento liber esse iussus fuerit. post mortem domini ante aditam hereditatem subripuisse & corrupisse dicetur.4 Furti aduersus nautas cauponesstabularios.5 Si familia furtũ fecisse dicatur.6 Arborum furtim cæsarum.7 Vi bonorum raptorum.8 De incendio, ruina, naufragio, rate, naue expugnata.9 De iniuriis, & famosis libellis.10 De extraordinariis criminibus.11 De se-

pulcro violato. 12 De côcussione. 13 De abigeis. 14 De præuaricatione. 15 De receptatoribus. 16 De furibus balneariis. 17 De effractoribus & expilatoribus. 18 Expilatæ hereditatis 19
De stellionatus. 20
De termino moto. 21
De collegiis illicitis & corporibus. 22 De popularibus actionib'. 23

Liber XLVIII.

Iudicia publica.

DE publicis iudiciis. 1 De accusationibus & inscriptionibus. 2 De custodia & exhibitione reorum. 3 Ad legem Iuliam maiestatis. 4 Ad legẽ Iuliam de adulteriis coërcendis. 5 Ad legẽ Iuliam de vi publica. 6 Ad legem Iuliam de vi priuata. 7 Ad legem Corneliam de sicariis & veneficiis. 8 De lege Pompeia de parricidiis. 9 De lege Cornelia de falsis: & de Senatuscôsulto Liboniano. 10 De lege Iulia repetundarum. 11 De lege Iulia de annona. 12 Ad legẽ Iuliã peculatus, & de sacrilegiis & residuis. 13 De lege Iulia ambitus. 14 De lege Fabia de plagiariis. 15 Ad Senatusconsultũ Turpillianum, & de abolitionibus criminum. 16 De requiren. reis, vel absentib' dãnandis. 17 De quæstionibus. 18 De pœnis. 19 De bonis damnatorũ. 20. De bonis eorum qui ante sententiam mortẽ sibi côscierunt, vel accusatorem corruperũt. 21 De interdictis, et relegatis, & de-

portatis. 22 De senté-tiam passis, & restitutis. 23 De cadaueribus punitorum. 24.

Liber XLIX.

Appellationes.

DE appellationibus & relationibus. 1 A quibus appellari non licet. 2 Quis & à quo appelletur. 3 Quando appellàdum sit, & intra quæ tempora. 4 De appellationib⁹ recipiédis, vel non. 5 De libellis dimissoriis, qui Apostoli dicuntur. 6 Nil nouari appellatione interposita. 7 Quæ sententiæ sine appellatione rescindantur. 8 An per alium causæ appellationũ reddi possunt. 9 Si tutor vel curator, vel magistratus creatus appellauerit. 10 Eum qui appellauerit in prouincia defendi. 11 Apud eum à quo appellatur, aliam causam agere cópellendum. 12 Si pendente appellatione mors interuenerit. 13

De fisco.

De iure fisci. 14.

De re militari.

De captiuis & postliminio reuersis & redépt. ab hostib⁹. 15 De re militari. 16 De castrensi peculio. 17 De veteranis. 18.

Liber L.

De municipiis.

AD municipalem, & de incolis. 1 De decurionibus, & filiis eorum. 2 De albo scri-

bendo.3 De munerib⁹ & honoribus. 4 De vacatione & excusatione munerum. 5 De iure immunitatis.6 De legationibus.7 De administratione rerum ad ciuitatem pertinẽtium. 8 De decretis ab ordine faciendis. 9 De operibus publicis. 10 De nundinis. 11 De pollicitationibus.12.

Miscella.

De variis & extraordinariis cognitionibus, & si iudex litem suam fecisse dicetur.13 De proxeneticis.14 De censibus.15 De verborum significatione. 16 De diuersis regulis iuris antiqui.17.

CODICIS DOMINI IVSTINIANI IMPERATOris gloriosissimi, Rubricæ secundum rectã ipsarũ situationẽ incipiũt. Et primo primi libri: deinde verò subsequentium.

pium hereticus, vel Paganus, vel Iudæus habeat, vel possideat, aut circuncidat. 10 De Paganis, & sacrificiis, & templis. 11 De iis qui ad ecclesias confugiũt vel ibi exclamant. 12 De iis qui in ecclesiis manumittuntur. 13.

Leges.

De legibus & constitu. principum & edictis. 14 De mandatis principum. 15 De senatusconsultis. 16 De veteri iure enucleãdo & de autoritate iuris prudentium qui Pãdectis referuntur. 17 De iuris & facti ignorantia. 18 De precibus imperatori offerendis: & de quibus rebus supplicare liceat vel non. 19 Quando libellus principi datus, litis contestationem faciat. 20 Vt lite pendente, vel post prouocationem, aut definitiuã sentẽtiã nulli licet imperatori supplicare. 21 Si contra ius vel vtilitatem publicam, vel per mẽdacium fuerit aliquid postulatum vel impetratum. 22 De diuersis rescriptis & pragmaticis sanctionibus. 23 De statuis & imaginibus. 24 De iis qui ad statuas confugiunt. 25

Magistratus.

De officio præfectorũ prætorio Orientis, & Illyrici. 26 De officio præfecti prætorio Africæ, & omni eiusdem diœceseos statu. 27 De officio præfecti vrbis. 28 De officio magistri militum. 29 De officio quæstoris.

30 De

30 De officio magistri officiorũ. 31 De officio comitis sacrarum largitionũ. 32 De officio comitis rerum priuatarum. 33 De officio comitis sacri patrimonij. 34 De officio pro-Decsulis & legati. 35 officio comitis Oriẽtis. 36 De officio pręfecti Augustalis. 37 De officio vicarij. 38 De officio pretoris. 39 De officio rectoris prouinciæ. 40 Vt nulli prouinciæ suæ administratio sine speciali permissu principis permittatur. 41 De quadrimenstruis tã ciuilibus, quam militarib9. 42 De officio præfecti vigilum. 43 De officio pręfecti annonę. 44 De officio ciuilium iudicum. 45 De officio militarium iudicum. 46 Ne comitibus rei militaris vel tribunis lauacra præstentur. 47 De officio diuersorũ iudicum. 48 Vt omnes tam ciuiles quam militares iudices post administrationem depositã per quinquaginta dies in ciuitatibus vel certis locis permaneãt 49 De officio eius qui vicem alicuius iudicis vel pręsidis obtinet. 50 De assessoribus & domesticis & cãcellariis iudicũ. 51 De annonis & capitu administrantium vel assessorum aliorũmue publicas solicitudines gerẽtiũ, vel eorum qui aliquas consecuti sunt dignitates. 52 De cõtractibus iudicum, vel eorũ qui sunt circa eos, & de inhibendis donationibus in eos faciẽdis: & ne administrationis tẽpore proprias ædes

ędificét ſine ſanctione pragmatica. 53 De modo multarum quæ à iudicibus infligũtur. 54 De defenſoribus ciuitatum.55 De magiſtratibus municipalib. 56 De officio iuridici Alexandriæ.57.

Liber ſecundus.

Iudicialia.

De edendo.1 De in ius vocãdo 2 De pactis.3 De tranſactionibus. 4 De errore calculi.5 De poſtulando. 6 De aduocatis diuerſorum iudiciorũ. 7 De aduocatis diuerſorum iudicum. 8 De aduocatis fiſci.9 De errore aduocatorũ, &c. 10 Vt quæ deſunt aduocatis partium iudex ſuppleat.11 Ex quibus cauſis infamia non irrogatur.12 De procuratoribus.13 Ne liceat potentioribus patrocinium litigantibus præſtare, vel actiones in ſe transferre.14 De iis qui potẽtiorũ nomine, titulos prędiis affigunt , vel eorum nomina in lite prætẽdunt.15 Vt nemo priuatus titulos prædiis ſuis, vel alienis imponat,vel vela regia ſuſpendat.16 Vt nemini liceat ſine iudicis auctoritate ſigna rebus imponere, quas alius detinet. 17 Ne fiſcus vel reſpublica procurationem alicui patrocinij cauſa in lite præſtet. 18 De negotiis geſtis.19.

Reſtitutiones in integrum.

De iis quę vi metúſve cauſa geſta ſunt. 20

De dolo malo. 21 De in integrum restitu. minorum, xxv. annis. 22 De filiofamilias minore. 23 De fideiussoribus minorum. 24 Si tutor vel curator interuenerit. 25 Si in communi eadémque causa in integrum restitutio postuletur, 26 Si aduersus rem iudicatã restitutio postuletur. 27 Si aduersus venditionem. 28 Si aduersus venditionem pignorum. 29 Si aduersus donationem. 30 Si aduersus libertatẽ. 31 Si aduersus transactionem vel diuisionẽ. 32 Si aduersus solutionẽ à tutore vel à se factam. 33 Si aduersus dotem. 34 Si aduersus delictum. 35 Si aduersus vsucapionẽ. 36 Si aduersus fiscum 37 Si aduersus creditorẽ. 38 Si vt ab hereditate se abstineat. 39 Si vt omissam hereditatem, vel bonorũ possessionem, vel aliud adquirat. 40 In quibus causis restitutio in integrum non est necessaria. 41 qui et aduersus quos in integrum restitui non possint. 42 Si minor se maiorem dixerit, vel probatum fuerit. 43 Si sæpius in integrũ restitutio postuletur. 44 De iis qui veniam ætatis impetrauerunt. 45 Si maior factus ratum habuerit. 46 Vbi & apud quem cognitio in integrum restitutionis agitanda sit. 47 De reputationibus quæ fiunt in iudicio in integrũ restitutionis. 48 Etiam per procuratorem causam in integrũ restitutionis agi posse. 49 In integrum restitutione postulata nę

quid noui fiat. 50 De restitutione militum, & eorũ qui reipublicæ causa absunt. 51 De vxoribus militum, & eorũ qui reipub. causa absunt. 52 De temporibus in integrum restitutionis tam minorum & aliarum personarum, quæ restitui possint, quam etiam heredũ eorum. 53 Quibus ex causis maiores in integrum restituantur. 54 De alienatione mutandi iudicij causa facta. 55.

Iudicia vel quasi.

De receptis arbitris. 56 De satisdando. 57 De formulis & impetrationibus actionum sublatis 58 De iureiurando propter calumniam dando. 59.

Liber tertius.

DE Iudiciis. 1 De Sportulis & sumptibus in diuersis iudiciis faciendis, & de exsecutorib⁹ litium. 2 De pedaneis iudicib⁹. 3 Qui pro sua iurisd. iudices dare darive possunt. 4 Ne quis in sua causa iudicet, vel ius sibi dicat. 5 Qui legitimam personam stãdi in iudiciis habeãt vel non. 6 Vt nemo inuitus agere vel accusare cogatur. 7 De ordine iudiciorum. 8 De litis cõtestatione. 9 De plus petitionibus. 10 De dilationibus. 11 De feriis. 12 De iurisdictione omnium iudicum: & de foro competenti. 13 Quãdo imperator inter pupillos & viduas, vel miserabiles personas cognoscat, & ne exhibeantur. 14 Vbi de criminib⁹ agi oportet.

15 Vbi de possessione agi oportet. 16 Vbi fideicommissum peti oportet. 17 Vbi conueniatur qui certo loco dare promisit. 18 Vbi in rem actio exerceri debeat. 19 Vbi de hereditate agatur, vel vbi heredes scripti in possess. mitti postulare debeant. 20 Vbi de ratiociniis tā publicis, quā priuatis agi oportet. 21 Vbi causa status agi debeat. 22 Vbi quis de curiali vel cohortali, aliáve conditione conueniatur. 23 Vbi senatores vel clarissimi ciuiliter vel criminaliter coueniātur. 24 In quibus causis militantes fori præscriptione vti non possint. 25 Vbi causæ fiscales, vel diuinæ domus hominúmque ei⁹ agantur. 26 Quando liceat vnicuique sine iudice se vindicare, vel publicā deuotionē. 27

Vindicationes.

De inofficioso testamento. 28 De inofficiosis donationib⁹. 29 De inofficiosis dotib⁹. 30 De petitione hereditatis. 31 De rei vindicatione. 32 De vsufructu & habitatione, & ministerio seruorū. 33 De seruitutibus & aqua. 34

Damnum.

De lege Aquilia. 35.

Actiones mixtæ.

Familiæ herciscūdę. 36 Cōmuni diuidūdo. 37 Communia vtriusque iudicij tā familiæ herciscundæ, quam communi diuidundo. 38 Finium regundorū. 39 De consortibus eiusdem litis. 40.

Noxales actiones.

De noxalibus actionibus. 41 Ad exhibendum. 42 De aleæ lusu & aleatoribus. 43 De religiosis, & sumptib⁹ funerum. 44.

Liber quartus.
Condictiones.

De rebus creditis, & iureiurando. 1 Si certum petatur. 2 De Suffragio. 3 De Prohibita sequestratione pecuniæ. 4 De Condictione indebiti. 5 De Condictione ob causam datorum. 6 De Condictione ob turpé causam 7 De Condictione furtiua. 8 De Condictione ex lege, vel sine causa, vel iniusta causa. 9.

Obligationes.

De Actionibus & obligationibus. 10 Vt actiones ab heredibus & contra heredes incipiant. 11 Ne vxor pro marito, vel marit⁹ pro vxore, vel mater pro filio conueniatur. 12 Ne filius pro patre, vel pater pro filio emácipato, vel libert⁹ pro patrono, vel seruus pro domino conueniatur. 13 An seruus ex suo facto post manumissionem teneatur. 14 Quando fiscus vel priuatus debitoris sui debitores exigere possit vel debeat. 15 De Hereditariis actionib. 16 Ex delictis defunctorum inquantum heredes conueniãtur. 17 De Constituta pecunia. 38.

Probationes.

De Probationibus. 19 De Testibus. 20 De Fide instrumentorum, & amissione eorum,

& apochis, & antapochis faciendis & de iis quæ sine scriptura fieri possunt. 21 Plus valere quod agitur, quã quod simulatè cõcipitur. 22 De Commodato. 23 De Pignoratitia actione. 24 De Institoria & exercitoria actione. 25 Quod cum eo qui in aliena protestate est negotiũ gestũ esse dicatur vel de peculio, siue quod iussu, aut de in rem verso. 26 Per quas personas nobis adquiritur. 27 Ad senatusconsultum Macedonianum. 28 Ad senatusconsultũ Velleïanum. 29 De non numerata pecunia. 30 De cõpensationib⁹. 31

Vsuræ.

De vsuris. 32 De nautico fœnore. 33.

Obligationes ex consensu.

Depositi vel cõtra. 34 Mandati. 35 Si seruus se emi mandauerit. 36 Pro socio. 37 De contrahenda emptione. 38 De hereditate vel actione vendita. 39 Quę res venire non possunt, & qui vẽdere vel emere vetãtur. 40 Quę res exportari non debent. 41 De eunuchis. 42 De patribus qui filios suos distraxerũt. 43 De rescindenda venditione. 44 Quãdo liceat ab emptione discedere. 45 Si propter publicas pẽsitationes vẽditio fuerit celebrata. 46 Sine censu vel reliquis fundum comparari non posse. 47 De periculo & cõmodo rei venditæ. 48 De actionibus empti & venditi. 49 Si quis

alteri vel ſibi ſub alterius nomine vel aliena pecunia emerit. 50 De rebus alienis non alienandis: & de prohibita rerum alienatione vel hypotheca. 51 De communium rerum alienatione. 52 Rem alienā gerentibus non interdici rerum ſuarū alienatione. 53 De pactis inter emptorem & vēditorem compoſitis. 54 Si ſeruus exportandus veneat. 55 Si mancipium ita væneat ne proſtituatur. 56 Si mancipium ita fuerit alienatū vt manumittatur, vel cōtra. 57 De ædilitiis actionibus. 58 De monopoliis, & conuentu negociatorum illicito, vel artificū ergolaborū, nec nō balneatorū prohibitis illicitíſque pactionibus. 59 De nundinis & mercatib⁹. 60 De vectigalibus & commiſsis. 61 Vectigalia noua inſtitui non poſſe. 62 De commerciis & mercatoribus. 63 De rerum permutatione, & præſcriptis verbis. 64. De locato & conducto. 65 De iure emphyteutico. 66.

Liber quintus.

Nuptiæ.

De Sponſalibus & arris ſponſalitiis & proxeneticis. 1 Si rector prouinciæ, vel ad eum pertinentes ſponſalitia dederint. 2 De donationib⁹ ante nuptias, vel propter nuptias & ſpōſalitiis. 3 De nuptiis. 4 De inceſtis & inutilibus nuptiis. 5 De interdicto matrimonio inter pupillam & tutorem ſeu

ſeu curatorem filióſque eorum. *6* Si quacunque præditus poteſtate, vel ad eũ pertinentes ad ſuppoſitarum iuriſdictioni ſuæ aſpirare tẽtauerit nuptias. 7 Si nuptię ex reſcripto petantur. 8 De ſecundis nuptiis. 9 Si ſecundo nupſerit mulier cui maritus vſumfru ctum reliquit. 10 De dotis promiſſione, & nuda pollicitatione. 11 De iure dotium. 12 De Rei vxorię actione in ex ſtipulatu actionem transfuſa, & de natura dotibus præſtita. 13 De pactis conuentis tam ſuper dote, quàm ſuper donatione propter nuptias & paraphernis. 14 De dote cauta nõ numerata. 15 De donationib⁹ inter virum & vxorem, & à parẽtib⁹ in liberos factis & de ratihabitione. 16 De repudiis, & iudicio de moribus ſublato. 17 Soluto matrimonio quemadmodum dos petatur. 18 Si dos conſtante matrimonio ſoluta fuerit. 19 Ne fideiuſſores vel mandatores dotium dentur. 20 Rerum amotarum. 21 Ne pro dote mulieris bona quõdam mariti addicantur. 22 De fundo dotali. 23 Diuortio facto, apud quẽ liberi morari vel educari debeant. 24 De alendis liberis à parentibus. 25 De concubinis. 26 De naturalibus liberis, & matribus eorum, & ex quibus cauſis iuſti efficiantur. 27.

Tutela.

De teſtamentaria tutela. 28 De confirmãdo tutore. 29 De legitima tutela. 30 Qui

petant tutores & curatores. 31 Vbi petãtur tutores vel curatores. 32 De tutoribus vel curatoribus illustrium vel clarissimarum personarum. 33 Qui dare tutores vel curatores, & qui dari nõ possunt. 34 Quando mulier officio tutelæ fugi posit. 35 In quibus causis tutorem habenti tutor vel curator dari potest. 36 De administratione tutorum & curatorum & de pecunia pupillari fœnerãda vel deponenda. 37 De periculo tutorum & curatorum. 38 Quando ex facto tutoris vel curatoris minores agere vel conueniri possint. 39 Si ex pluribus tutoribus, vel curatorib⁹ omnes vel vnus agere pro minore, vel conueniri possunt. 40 Ne tutor vel curator vectigalia cõducat. 41 De tutore vel curatore qui satis nõ dedit. 42 De suspectis tutoribus vel curatoribus. 43 De in litem dando tutore vel curatore. 44 De eo qui pro tutore negotia gesit. 45 Si mater indemnitatẽ promiserit. 46 Si cõtra matris volũtatem tutor datus sit. 47 Vt causæ post pubertatẽ adsit tutor. 48 Vbi pupilli educari debeant. 49 De alimẽtis pupillo præstãdis. 50 Arbitriũ tutelæ. 51 De diuidẽda tutela: & pro quã parte quisque tutorũ cõueniatur 52 De in litẽ iurando. 53 De heredibus tutorum vel curatorum. 54 Si tutor non gesserit. 55 Du vsuris pupillaribus. 56 De fideius-

foribus tutorum vel curatorum. 57 De contrario iudicio tutelæ. 58 De auctoritate præstanda. 59 Quando tutores vel curatores esse desinant. 60 De actore à tutore seu curatore dando. 61 De excusationibus & temporibus earum. 62 Si falsis allegationibus excusatus sit. 63 Si tutor vel curator reipu. causa aberit. 64 De excusationibus veteranorum. 65 Qui numero liberorum se excusat. 66 Qui morbo. 67 Qui ætate. 68 Qui numero tutelarum. 69 De curatore furiosi & prodigi. 70 De prædiis & aliis rebus minorum sine decreto non alienandis vel obligandis. 71 Quãdo decreto opus non sit. 72 Si quis ignorans rem minoris esse, sine decreto cõparauerit. 73 Si maior fact⁹ alienationem factam sine decreto, ratam habuerit. 74 De magistratibus conueniendis. 75.

Liber sextus.
Serui & liberti.

DE seruis fugitiuis & libertis, mancipiisque ciuitatũ artificib⁹ & ad diuersa opera deputatis ad rem priuatã vel domesticã pertinentibus. 1 De furtis, & seruo corrupto. 2 De operis libertorum. 3 De bonis libertorum, & iure patronatus. 4 Si in fraudem patroni à libertis alienatio facta est. 5 De obsequiis patrono præstandis. 6 De libertis, & eorũ liberis. 7 De iure aureorum annulorũ, & de natalibus restituendis. 8

Bonorum possessiones.

Qui admitti ad bonorum possesionem possunt, & intra quod tempus. 9 Quando non petentium partes petētibus adcrescāt. 10 De bonorum possessione secundum tabulas. 11 De bonorum possesione contra tabulas quam prætor liberis pollicetur. 12 De bonorum possessione contra tabulas liberti, quæ patronis liberísque eorum datur. 13 Vnde liberi. 14 Vnde legitimi, & vnde cognati. 15 De successorio edicto. 16 De Carboniano edicto. 17 Vnde vir & vxor. 18 De repudiāda bonorū possesione. 19 De collationibus. 20

Testamenta vel quasi.

De testamento militis. 21 Qui testamenta facere possunt, vel non. 22 De testamentis, & quemadmodum testamenta ordinentur. 23 De heredibus instituendis, & quæ personæ institui non possunt. 24 De institutionibus & substitutionibus, & restitutionibus sub conditione factis. 25 De impuberū & aliis substitutionibus. 26 De necessariis seruis heredibus instituendis, vel substituēdis. 27 De liberis præteritis vel exheredatis. 28 De postumis heredibus instituēdis, vel exheredandis, vel præteritis. 29 De iure deliberandi, et adeūda vel adquirenda hereditate. 30 De repudiāda & abstinenda hereditate. 31 Quemadmodum testamenta a-

periátur, describantur & inspiciantur. 32 De edicto diui Adriani tollendo: & quemadmodum scriptus heres in possessionem mittatur. 33 Si quis aliqué testari ꝓhibuerit vel coëgerit. 34 De iis quibus vt indignis auferuntur, & ad senatusc'onsultum Syllanianum. 35 De codicillis. 36.

Legata vel fideic.

De legatis. 37 De verborum & rerum significatione. 38 Si omissa sit causa testamenti. 39 De indicta viduitate, & lege Iulia Miscella tollenda. 40 De iis quæ pœnæ nomine in testaméto vel codicillis relinquuntur. 41 De fideicommissis. 42 Communia de legatis & fideicómissis, & de in rem missione tollenda. 43 De falsa causa adiecta legato & fideicom. 44 De iis quæ sub modo legati seu fideicómissi relinquuntur. 45 De condicionib' insertis tam legatis quam fideicommissis & libertatibus. 46 De vsuris & fructibus legatorũ & fideicommissorum. 47 Ad senatusconsultum Trebellianũ. 48 De incertis personis. 49 Ad legé Falcidiã. 50 De caducis tollendis. 51 De iis qui ante apertas tabulas hereditatem transmittunt. 52 Quando dies legati vel fideicommissi cedat. 53 Vt in possessionem legatorum vel fideicommissorum seruandorum causa mittatur, & quando satisdari debeat 54.

Intestati successio.

De suis & legitimis

liberis, & ex filia, nepotibus ab inteſtato venientibus.55 Ad ſenatuſconſultum Tertullianum.56 Ad ſenatuſconſultum Orficianum.57 De legitimis heredibus. 58 Communia de ſucceſsionibus.59 De bonis maternis, & materni generis.60 De bonis quę liberis, in poteſtate conſtitutis, ex matrimonio, vel aliter adquirũtur: & eorum adminiſtratione. 61 De hereditatibus decurionũ nauiculariorũ cohortalium militum & fabricenſium.62.

Liber ſeptimus.

Manumiſsiones.

De vindicta, & apud concilium manumiſsione. 1 De teſtamentaria manumiſsione.2 De lege Fuſia Caninia tollenda.3 De fideicommiſſariis libertatibus. 4 De dedititia libertate tollenda.5 De Latina libertate tollenda, & per certos modos in ciuitatem Romanam transfuſa.6 De communi ſeruo manumiſſo.7 De ſeruo pignori dato manumiſſo.8 De ſeruis reipublicæ manumittendis.9 De iis qui à nõ dominis manumittuntur.10 Qui manumittere nõ poſſunt, & ne in faudem creditorum manumittantur.11 Qui non poſſunt ad libertaté peruenire. 12 Pro quibus cauſis ſerui pro præmio libertatem accipiunt.13 De ingenuis manumiſsis.14 Communia de manumiſſionibus 15 De liberali cauſa.16 De aſſertio-

ne tolléda. 17 Quibus ad libertatem proclamare non licet, & de rebus eorum qui ad libertatem proclamare non prohibentur. 18 De ordine cognitionum. 19 De collusione detegenda. 20.

Præscriptiones & vsucapiones.

Ne de statu defunctorum post quinquénium quæratur. 21 De longi temporis præscriptione, quæ pro libertate, & nó aduersus libertatem opponitur. 22 De peculio eius qui libertatem meruit. 23 De senatusconsulto Claudiano tollendo. 24 De nudo ex iure quiritium tollendo. 25 De vsucapione pro emptore, vel pro transactione. 26 De vsucapione pro donato. 27 De vsucapione pro dote. 28 De vsucapione pro hęrede. 29 Communia de vsucapionibus. 30 De vsucapione transformanda, & sublata differentia rerum mancipi & nec mancipi. 31 De adquirenda & retinenda possessione. 32 De præscriptione lógi temporis. 33 In quibus causis cessat longi téporis præscriptio. 34 Quibus non obiicitur longi téporis præscriptio. 35 Si aduersus creditorem. 36 De quadriennij præscriptione. 37 Ne rei dominicæ vel templorum vindicatio longi temporis exceptione summoueatur. 38 De præscriptione triginta vel quadraginta annorum. 39 De annali exceptione Italici có-

tractus tollenda, & de diuersis temporibus, exceptionibus & præscriptionibus & interruptionibus earum. 40 De alluuionibus & paludibus, & pascuis ad alium statũ translatis. 41.

Sententiæ.

De sententiis præfectorum prętorio. 40 quomodo & quando iudex sententiam proferre debeat præsentibus partibus, vel vna parte absente. 42.

De sententiis ex periculo recitãdis. 43 De sententiis & interlocutionibus omnium iudicũ. 44 De sentẽtia quę sine certa quãtitate profertur. 45 De sententiis quæ pro eo quod interest proferuntur. 46 Si à nõ cõpetenti iudice iudicatũ fuerit. 47 De pœna iudicis qui malè iudicauit: vel eius qui iudicem vel aduersariũ corrumpere curauit. 48 Sententiam rescindi non posse. 49 De fructibus, & litium expensis. 50 De re iudicata. 51 De exsecutione rei iudicatæ. 52 De vsuris rei iudicatę. 53 Si plures vna sentẽtia condemnati sunt. 54 Quibus res iudicata non nocet. 55 Comminationes, epistolas, programmata, subscriptiones, auctoritatem rei iudicatæ non habere. 56 Si ex falsis instrumentis vel testimoniis iudicatum erit. 57 De cõfessis. 58 Res inter alios acta, vel iudicata, aliis non nocet. 59 De relationibus. 60

Appellationes.

De appellationibus & consultationibus. 61

De temporibus & reparationibus appellationum seu consultationum. 62 Quando prouocare non est necesse. 63 Quorum appellationes non recipiãtur. 64 Si pẽdẽte appellatione mors interuenerit. 65 De iis qui propter metũ iudicis nõ appellauerũt. 66. Si vnus ex plurib⁹ appellauerit. 67 Si de momentanea possessione fuerit appellatũ. 68 Ne liceat in vna eadẽque causa tertio prouocare vel post duas sententias iudicum quas definitio præfectorũ roborauerit, eas retractare. 69 Qui bonis cedere possunt. 70 De bonis auctoritate iudicum possidendis seu venundandis, & de separationibus. 71 De priuilegio fisci. 72 De priuilegio dotis. 73 De reuocandis iis quæ in fraudem creditorũ alienata sunt. 74.

Liber octauus.

Interdicta.

De interdictis. 1 Quorum bonorum. 2 Quorum legatorum. 3 Vnde vi 4 Si per vim vel alio modo absentis possessio turbata sit. 5 Vti possidetis 6 De tabulis exhibẽdis. 7 De liberis exhibẽdis seu de ducendis: & de libero homine exhibendo. 8 De Precario. & Saluiano interdicto, 9 De ædificiis priuatis. 10 De operis noui nunciatione. 11 De operibus publicis. 12 De ratiociniis operum publicorum, & patribus ciuitatum. 13.

Pignora.

De pignoribus & hypothecis.14 In quibus causis pignus tacitè contrahatur. 15 Si aliena res pignori data sit. 16 Quę res pignori obligari possunt, vel non & qualiter pignus contrahatur.17 Qui potiores in pignore habeantur.18 De iis qui in priorum creditorũ locum succedunt. 19 Si antiquior creditor pignus vendiderit.20 Si communis res pignori data sit. 21 De prætorio pignore: & vt etiam in actionibus debitorum misio præ torij pignoris procedat.22 Si in causa iudicati pignus captũ sit.23 Si pignus pignori datum sit.24 De partu pignoris,& omni causa.25. De remissione pignoris.26 Etiã ob chirographariam pecuniam pignus teneri posse.27 De distractione pignorũ.28 Debitoré venditioné pignoris impedire nõ posse.29 Si vendito pignore agatur.30 De luitione pignoris.31 Si vnus ex pluribus heredibus creditoris, vel debitoris, partem suã debiti soluerit vel acperit.32 Si pignoris conuentionem numeratio pecuniæ secuta non sit.33 De iure dominii impetrando. 34 De pactis pignorum, & commissoria lege in pignoribus rescindenda.35.

Exceptiones.

De exceptionib⁹ siue præscriptionibus. 36 De litigiosis.37.

Stipulatones.

De contrahenda & committenda stipulatione. 38 De inutilib⁹ stipulationibus 39 De duobus rei stipulandi & promittendi. 40 De fideiussoribus & mandatoribus. 41 De nouationibus & delegationibus. 42 De solutionibus & liberationibus. 43 De acceptilationibus. 44 De euictionibus. 45 Credirem euictioné pignoris non debere. 46.

Patria potestas.

De patria potestate. 47 De adoptionibus. 48 De emancipationibus liberorum. 49 De ingratis liberis. 60 De Postliminio & redemptis ab hostibus. 51 De infantibus expositis, liberis & seruis: & de iis qui sanguinolétos empros vel nutriendos acceerunt. 52.

Consuetudo.

Quæ sit longa consuetudo. 53.

Donatio.

De donationibus. 54 De donationibus quæ sub modo vel condicione, vel ex certo tempore conficiũtur. 55 De reuocandis donationib⁹. 56 De mortis causa donationibus. 57 De infirmãdis pœnis cœlibatus & orbitatis, & decimariis sublatis. 58 De iure liberorum. 59

Liber nonus.

Iudicia publica seu accusationes.

QVi accuſare non poſſunt. 1 De accuſationibus & inſcriptionibus. 2 De exhibendis & transmittẽdis reis. 3 De cuſtodia reorum. 4 De priuatis carceribus inhibẽdis. 5 Si reus vel accuſator mortuus fuerit. 6 Si quis imperatori maledixerit. 7 Ad legem Iuliã maieſtatis. 8 Ad legem Iuliam de adulteriis & ſtupro. 9 Si quis eam cuius tutor fuerit, corruperit. 10 De mulieribus quæ ſeruis propriis ſe coniunxerunt. 11 Ad legem Iuliam, de vi publica, ſiue priuata. 12 De raptu virginum, ſeu viduarum, necnon ſanctimonialium. 13 De emendatione ſeruorum. 14 De emendatione propinquorũ. 15 Ad legem Corneliã de ſicariis. 16 De iis qui parẽtes vel liberos occiderunt. 17 De maleficis & mathem. & ceteris ſimilibus. 18 De ſepulcro violato. 19 Ad legem Flauiam de plagiariis. 20 Ad legem Viſcelliam. 21 Ad legem Corneliam de falſis. 22 De iis qui ſibi ad ſcribũt in teſtamento. 23 De falſa moneta. 24 De mutatione nominis. 25 Ad legem Iuliam de ambitu. 26 Ad legẽ Iuliã repetundarum. 27 De crimine peculatus. 28 De crimine ſacrilegij. 29 De ſeditioſis, & iis qui plebem audent cõtra rempublicã colligere. 30 Quando ciuilis actio præiudicet criminali, & an vtraque ab eodẽ exerceri poſsit. 31 De crimine expilatæ hereditatis. 32 De vi bonorum raptorum. 33 De crimine

stellionatus 34 De iniuriis. 35 De famosis libellis. 36 De abigeis. 37 De Nili aggeribus non rumpendis. 38 De iis qui latrones, vel aliis criminibus reos, occultauerunt. 39 De requirendis reis. 40 De quæstionibus. 41 De abolitionibus. 42 De generali abolitione. 43 Vt intra certum temp⁹ criminalis quæstio terminetur. 44 Ad senatusconsultum Turpilianum. 45 De calumniatoribus. 46 De pœnis. 47 Ne sine iussu principis certis iudicibus liceat confiscare. 48 De bonis proscriptorum seu dānatorum. 49 De bonis eorū qui mortem sibi consciuerunt. 50 De sententiam passis & restitutis. 51.

Liber Decimus.

Fiscalia.

DE iure fisci. 1 De conueniēdis fisci debitoribus. 2 De fide instrumētorum, & de iure hastę fiscalis. 3 De venditione rerum fiscalium communium cum priuatis. 4 Ne fiscus rem quam vendidit, euincat. 5 De iis qui ex publicis rationibus mutuam acceperunt pecuniam. 9 Pœnis fiscalibus creditores præferri. 7 De fiscalibus vsuris. 8 De sententiis aduersus fiscū latis retractādis. 9 De bonis vacantibus, & de incorporatione. 10 De delatoribus. 11 De petitionibus bonorum sublatis. 12 De iis qui se deferunt. 13 Si liberalitatis imperialis soci⁹ sine hęrede decesserit. 14 De the-

auris.15 De annonis & tributis. 16 De indictionibus. 17 De superindicto. 18 De exactorib⁹ tributorũ. 19 De superexactionibus. 20 De capiēdis & distrahendis pignoribus tributorũ causa. 21 De apochis publicis & descriptionibus curaliũ &c. 22 De canone largitionaliũ titulorũ. 23 Ne operæ à collatoribus exigantur. 24 De immunitate nemini concedenda. 25 De conditis in publicis horreis. 26 Vt nemini liceat in coëmptione specierũ se excusare: & de munere sitoniæ. 27 De collatione donatorũ, vel reuelatorũ aut translatorum seu adæratorum. 28. De collatione æris. 29 De discussoribus. 30.

Curia, ciuitatum munera & eorum excusationes.

De decurionibus & filiis eorum: & qui decuriones habeãtur: & quibus modis à fortuna curiæ liberentur. 31 Si seruus aut libertus ad decurionatum aspirauerit. 32 De prædiis decurionũ sine decreto non alienandis. 33 Quando & quibus quarta pars ex bonis decurionum debetur: & de modo distributionis eorũ. 34 De imponenda lucratiua descriptione. 35 De præbendo salario. 36 Si curialis relicta ciuitate rus habitare maluerit. 37 De municipibus & originariis. 38 De incolis: & vbi quis domicilium habere videtur, & de iis

qui ſtudiorum cauſa in alia ciuitate degũt. 39 De mumerib. & honoribus nõ cõtinuãdis inter patrem & filium, & de interuallis. 40 De muneribus patrimoniorum. 41 Quemadmodũ ciuilia munera indicuntur. 42 De iis qui ſponte munera publica ſubeunt. 43 De iis qui à principe vacationem acceperunt. 44 De vacatione muneris publici. 45 De decretis decurionum ſuper immunitate quibuſdam concedenda. 46 De excuſationib⁹ munerum. 47 De quibus muneribus vel præſtationib⁹ nemini liceat ſe excuſare. 48 Qui ætate vel profeſſione ſe excuſant. 49 Qui morbo ſe excuſant. 50 De iis qui numero liberorũ vel paupertate excuſationem meruerunt. 51 De profeſſoribus & medicis. 52 De athletis. 53 De iis qui nõ impletis ſtipendiis ſacramento ſoluti ſunt. 54 Quibus munerib⁹ excuſantur ij qui poſt impletam militiam vel aduocationem per prouincias ſuis cõmodis vacãtes commorantur, & de priuilegiis eorum, & de conductoribus vectigalium fiſci. 55 De libertinis. 56 De infamibus. 57 De reis poſtulatis. 58 De iis in qui exiliũ dati, vel ab ordine moti ſunt. 59 De filiisfamilias, & quemadmodũ pro his pater teneatur. 60 De periculo ſucceſſorum parentis. 61 De mulieribus in quo loco munera ſexui cõgruẽtia, vel honores cognoſcãt. 62 De legationib. 63 De excuſationibus

artificum. 64 De potioribus ad munera nominandis. 65 Si propter inimicitias creatio facta sit. 66 De sumptuum recuperatione. 67 Si post creationem quis decesserit 68 De tabulariis, scribis, logographis, & censualibus. 69 De susceptoribus, præpositis, & arcariis. 70 De põderatoribus & auri illatione. 71 De auri publici prosecutorib9 72 De iis quæ ex publica collatione illata sunt, non vsurpãdis. 73 De auro coronario. 74 De irenarchis 75 De argẽti pretio quod thesauris infertur. 76.

Liber vndecimus.

De lustrali auri collatione & nauiculariis seu naucleris publicas species trãsportantibus. 1 De prædiis & omnibus rebus nauiculariorum. 2 De nauib9 nõ excusandis. 3 Ne quid oneri publico imponatur. 4 De naufragiis. 5 De metallariis & metallis, & ꝓcuratorib. metallorũ. 6 De murilegulis & gynæciariis, & procuratoribus gynecij: & de monetariis, & bastagariis. 7 De vestibus oloberis & auratis, & de intinctione sacri muricis. 8 De fabricẽsibus. 9 De veteris numismatis potestate. 10 Nulli licere ĩ frenis & equestribus sellis, & baltheis margaritas, & smaragdos, & hyacinthos aptare: & de artificibus palatinis. 11 De classicis. 12 De curialibus vrbis Romæ. 13 De priuilegiis corporatorum vrbis Romæ. 14 De pistoribus. 15

bus. 15 De suariis & susceptoribus vini, & ceteris corporatis. 16 De collegiatis, & chartopratis, & nummulariis. 17 De studiis liberalibus vrbis Romæ, & Constantinopolitanæ. 18 De honoratorum vehiculis. 19 De priuilegiis vrbis Constantinopolitanę. 20 De metropoli Beryto. 21 De canone frumẽtario vrbis Romę. 22 De frumento vrbis Constantinopolitanæ. 23 De annonis ciuilibus. 24 De mendicantibus validis. 25 De nautis Tyberinis. 26 De frumento Alexandrino. 27 De Alexandriæ primatibus. 28 De iure reipublicæ. 29 De administratione rerũ publicarum. 30 De vẽdẽdis reb⁹ ciuitatis. 31 De debitoribus ciuitatum. 32 De periculo nominatorũ. 33 De periculo eorũ qui pro magistratibus interuenerunt. 34 Quo quisque ordine conueniatur. 35 Ne quis liber inuitus actũ republicę gerere cogatur. 36 Sumptus iniuncti muneris ad omnes collegas pertinere. 37 De iis qui ex officio quod administrauerunt cõueniuntur. 38 De solutionibus & liberationibus debitorum ciuitatis. 39 De spectaculis, scenicis, & lenonibus. 40 De expensis ludorum. 41 De aquæductibus. 42 De gladiatoribus. 43 De venatione ferarũ. 44 De maiuma. 45 Vt armorum vsus inscio principe interdict⁹ sit. 46 De agricolis censitis & colonis. 47 De capitatione ciuiũ censibus eximenda. 48 In quib⁹ causis coloni

censiti dominos accusare possunt. 49 De colonis Palæstinis. 50 De colonis Thracensibus. 51 De colonis Illyricanis. 52 Vt nemo ad suũ patrociniũ suscipiat rusticanos, vel vicos eorum. 53 Ne rustici ad vllum obsequium deuocentur. 54 Non licere habitatoribus metrocomiæ loca sua ad extraneum transferre 55 Vt nullus ex vicanis pro alienis vicanorum debitis teneatur. 56 De censibus & censitoribus, & peræquatoribus, & inspectoribus. 57 De omni agro deserto: & quãdo steriles fertilib. imponuntur. 58 De fundis limitrophis, & terris, & paludibus, & pascuis limitaneis & castellorum. 59 De pascuis publicis & priuatis. 60 De fundis patrimonialibus, & saltuensibus, & emphyteuticis, & eorum conductoribus. 61 De mancipiis & colonis patrimonialium, & saltuensium, & emphyteuticorum fundorũ. 62 De fugitiuis colonis patrimonialibus, saltuensibus, & emphyteuticis. 63 De collatione fundorum patrimonialium, & emphyteuticariorum. 64 De fundis rei priuatę, & saltibus diuinæ domus. 65 De fundis & saltibus rei dominicæ. 66 De agricolis & mãcipiis dominicis, & fiscalibus siue rei priuatæ. 67 De prædiis tamiacis, & de iis qui ex colonis dominicis, aliisque liberę conditionis procreantur. 68 De diuersis prædiis vrbanis & rusticis, templorum &

ciuitatum, & omni reditu ciuili. 69 De locatione prediorum ciuilium, vel fiscalium, siue templorum, siue rei priuatæ vel dominicæ. 70 De conductoribus & procuratoribus, siue exactoribus prædiorum fiscalium domus augustæ. 71 Quibus ad conductionem prædiorum fiscalium accedere nō licet. 72 De collatione fundorum fiscalium, vel rei priuatę, vel dominicæ, vel ciuitatis, vel templi. 73 De priuilegiis domus augustæ, vel rei priuatæ: vel quarum collationum excusationem habent. 74 De grege domini co. 75 De palatiis & domib⁹ dominicis. 76 De cupressis ex luco Daphnes, vel Perseidis per Ægyptū non excidēdis vel vendēdis. 77

Liber duodecimus.

Miscella de dignitatibus & diuersis officiis.

De dignitatibus. 1 De prætoribus & honore præturæ & collatione, & gleba, & claui, & olli: & septem solidorū functione sublata. 2 De consulib⁹, & non spargēdis ab his pecuniis: & de præfectis & magistratibus militum & patriciis 3. De præfectis prætorio, siue vrbis, & magistris militū in dignitatibus exæquandis. 4 De præpositis sacri cubiculi, & de omnibus cubiculariis, & priuilegiis eorum. 5 De quæstorib⁹ & magistris officiorū & comitib⁹ sacrarum largitionum, & rei priuatæ. 6 De primicerio

&. secũdicerio, & notariis. 7 Vt dignatum ordo seruetur. 8 De magistris sacrorũ scriniorum. 9 De comitibus consistorianis. 10 De comitibus & tribunis scholarum. 11 De comitibus rei militaris. 12 De comitib9 & archiatris sacri palatij 13 De comitibus qui prouincias regũt. 14 De professoribus qui in vrbe Constantinopolitana docentes: ex lege comitiuam habere meruerunt. 15 De silentiariis & decurionibus. 16 De domesticis & protectoribus. 17 De præpositis laborum. 18 De proximis sacrorum scriniorum ceterísque qui in sacris scriniis militant. 19 De agentibus in rebus. 20 De præpositis agẽtum in rebus. 21 De principibus agẽtum in rebus. 22 De curiosis & stationariis. 23 De Palatinis sacrarũ largitionum & rerum priuatarum. 24 De stratoribus. 25 De castrensianis & ministerianis. 26 De decanis. 27 De mensoribus. 28 De priuilegiis eorum qui in sacro palatio militant. 29 De priuilegiis scholarum. 30 De castrensi omnium Palatinorum peculio. 31 De equestri dignitate. 32 De perfectissimatus dignitate. 33 Qui militare posśũt, vel non, & de seruis ad militiæ dignitatem aspirãtibus: & vt nemo duplici militia vel dignitate simul vtatur. 34 Negotiatores ne militent. 35 De re militari. 36 De castrensi peculio militum, & præfecti annonæ. 37 De erogatione militaris annonæ. 38 De excoctione & trãslatio-

RVBRICÆ NOVELLARVM CONSTITVTIONum Domini Iustiniani.

Collatio prima.

DE heredibus & falcidia, si heres soluere legata noluerit. 1 De non eligendo secundo nubétes mulieres, & alienatione lucri antenuptialis, & de successionibus earum filiis suis. 2 Vt determinatus sit numer⁹ clericorum sanctissimæ maioris ecclesiæ, & cęterarum ecclesiarum. 3 De fideiussoribus, & mandatoribus, & solutionibus. 4. De monachis. 5 Quomodo oporteat episcopos & reliquos clericos ad ordinationem deduci: & de expensis ecclesiarum. 6.

Collatio secunda.

DE non alienandis aut permutandis rebus ecclesiasticis immobilibus aut in specialem hypothecam dandis. 7 Vt iudices sine quoquo suffragio fiant. 8 Vt ecclesia Romana centum annorum gaudeat præscriptione. 9 De referendariis palatij. 10 De priuilegiis archiepiscopi primę Iustinianę &c. 11 De incestis & nefariis nuptiis. 12 De prętoribus 13.

Collatio tertia.

DE lenonibus. 14 De defensoribus

ciuitatum.15 De mensura ordinandorũ clericorũ.16 De mãdatis principũ.17 De triente & semisse, & successionibus filiorum, & nepotum naturalium,vel collationib⁹, aut distributionibus. 18 De filiis ante dotalia instrumenta natis. 19 De administrantibus officia in sacris appellationibus.20. De armeniis.21.

Collatio quarta.

DE nuptiis. 22 De appellationibus, & intra quæ tempora appellari debeat. 23 De prætore Pisidiæ. 24 De prætoræ lycaomæ. 25 De prætore Thraciar.26 De comite Isauriæ.27 De moderatore Helonopõti. 28 De prætore Paphlagonię.29 De proconsulę Cappadociæ.30 De descriptione IIII. Præsidum Armeniæ. 31 Ne quis mutuũ dãs agricolis, terram eius teneat. 32 Nullum credentem agricolæ, tenere illius terram & quãtam debet vsuram dare. 33 Ne quis agricolæ mutuam pecuniã det. 34 De adiutoribus quæstoris 35 De successoribus eorum quæ in Africa degunt. 36. De ecclesiæ cõstitutionibus.37 De decurionibus & filiis eorum. 38 De restitutionibus, & ea quæ parit vndecimo mense post mortẽ viri. 39 Vt Ecclesia . resurrectionis alienare possit ędificia secũdũ ipsam sita ciuitatẽ.40 De quæstoribus id est præfectis insularũ. 41 De depositione

Collatio quinta.

ſinuatiua ſuper clericis, in maiore eccleſia quidem dentur, in aliis auté eccleſiis penitus non dentur. 57 Vt clerici qui recedunt, aliis pro eis ſurrogatis prębeant emolumenta. 58 Vt in priuatis domib' ſacra miniſteria non fiant. 59 Vt defuncti, ſeu funera eorum, non iniurientur à creditoribus &c. 60 Vt immobilia antenuptialis donationis, neque hypothecæ détur, neque omnino alienentur à viro, nec conſentiente vxore, niſi poſtea ſatisfieri poſsit vxori, hæc verò etiam in dote valere. 61 De ordine ſenatorum & conſtitutionibus. 62 De noui operis nunciatione maritimi aſpectus. 63 De hortulanis Conſtantinopolitanæ ciuitatis. 64 Vt terrulæ vel domus vel vinea S. eccleſiæ Myſcæ in redemptionem captiuorum &c. 65 Vt factæ nouæ conſtitutiones poſt inſinuationes earum, poſt duos menſes valeát &c. 66 Vt nullus fabricet oratorij domos præter voluntatem epiſcopi, &c. 67 Vt Cóſtitutio ſacratiſsimi imperatoris de ſucceſsionibus nuptialium lucrorum quæ apediæ, &c. 68 Vt omnes obediát iudicibus prouinciarum & in criminalibus, & in pecuniariis cauſis, &c. 69 Vt ordinariæ præfecturæ vrbanæ, & prætorianæ duæ, & præfecturę quę in cingulo, & quæ in actu ſunt, ſolæ, non etiam honorariæ liberent à curiali fortuna. 70 Vt ab illuſtribus, & qui ſuper eam dignitatem

sũt, omnimodo super-pecuniariis causis, sed & iniuriarum criminaliter per procuratorem dicantur: clarissimis auté, ĩ pecuniariis licere eis per procuratorem & per se litigare. 71 Vt ij qui obligatas se habere perhibét res minorum, aut obligati sunt eis, ad eorum gubernationem penitus non accedant, & vt curatores nullo modo suscipiát cessiones aduersus eos quorum curationem agunt, aut egerunt: hæc autem generaliter valebunt, &c. 72 De instrumentorũ cautela & fide. Et primo de deposito, & de mutuo, & aliis documentis priuatè quidem scriptis, &c. 73

Collatio sexta.

QVibus modis naturales efficiantur legitimi, & sui supra illos modos, &c. 74 De appellationibus Siciliçæ. 75 Hæc constitutio interpretatur priorem constitutionem, de iis qui ingrediuntur in monasterium: & de substantiis eorum ex quo tépore oporteat eam valere. 76 Vt nó luxuriétur homines cótra naturã: neque iurent per capillos, aut aliquid huiusmodi, neq; blasphemetur in Deũ. 77 Vt liberti de cetero aureo non indigeant annulo, & vt pristinis restituantur natalibus &c. 78 Apud quos oportet causas dicere monachos & ascetrias 79 De quæstore. 80 Constitutio quæ dignitatibus & episcopatu filium liberat patria potestate. 81 De iudicibus: & vt nulla-

tenus cum iureiurãdo eligatur aliquis iudex, &c. 82 Vt clerici apud proprios episcopos primum conueniãtur: & post hoc apud ciuiles iudices. 83 De consanguineis & vterinis fratrib'. 84 De armis. 85 Vt differentes iudices audire interpellãtium allegationes cogãtur ab episcopis hoc agere, &c. 86 De mortiscausa donationibus curalium. 87 De deposito & denunciationibus inquilinorum, &c. 88.

Collatio septima.

QVibus modis naturales efficiuntur sui, & de eorum ex testamento, seu ab intestato, succeßsione. 89 De testibus. 90 Vt exactione instãte dotis primæ & secundæ viro ad secunda vota migranti præponatur vxor prima, vel ex priori matrimonio, &c. 91 De immensis donationibus in filios factis. 92 Vt sine prohibitione matres debitrices, & creditrices tutelam gerant minorum, neque iusiurãdum præstent, quod non veniẽt ad secunda vota. 93 De appellationibus, vt si mora apud appellationis iudicẽ, &c. 94 De administratorib'. 95 De exsecutorib', & de iis qui cõueniuntur & re cõueniũtur. 96 De æqualitate dotis, & propter nuptias donationis, & augmento dotis, & propter nuptias donationis, & de priuilegio dotis, &c. 97.

neque virum quod ex dote eſt,neque mulierem ex ſponſalitia largitate lucrum propriũ habere, ſed ſeruare dominium filiis ſuis: vel ſi ad ſecundas nuptias non veniant, vſu ſolo in lucro conſiſtente, &c. 98 De reis promittendi. 99.

Collatio octaua.

De tempore non ſolutæ pecuniæ ſuper dote. 100 De donationibus à curialibus factis ſiue ab inteſtato vel teſtamento eorũ ſucceſſorib⁹. 101 De moderatore Arabiæ. 102 De proconſule Palæſtinæ. 103 De prętore Siciliç. 104 De cóſulib⁹. 105 De vſuris nauticis. 106 De teſtamentis imperfectis à parentibus in filios factis. 107 De reſtitutionibus. 108 De priuilegiis dotis hęreticis mulieribus non prçſtãdis. 109 De nauticis vſuris. 110 Hæc cóſtitutio innouat conſtitutioné quæ præſcriptionem centum annorum venerabilibus locis dederat. 111 De litigioſis, & decima parte litis ab actore cautela prçſtanda. 112 In medio litis nõ fieri ſacras formas aut ſacras iuſsiones, ſed ſecundũm antiquas leges generales lites decidi. 113 Vt diuinæ iuſsiones ſubſcriptionem habeant glorioſiſsimi quæſtoris. 114 Vt cum de appellatione cognoſcitur, ſecundum illas leges debeat iudicari, quæ tempore latæ ſentẽtiæ obtinebant, &c. 115 Vt neque miles, neque fœderatus obſeruetur domui priuatæ, aut

re feudum repudiata hereditate. 45 An apud iudicẽ vel curiam domini quæstio feudi debeat terminari. 46 Qualiter domin⁹ proprietate feudi priuetur. 47 De feudo non habẽte propriam feudi naturam. 48 De eo qui finem fecit agnato de feudo paterno. 49 De natura succeßionis feudi. 50 De capitaneo qui curiam vendidit, an intelligatur beneficium vẽdidisse. 51 De prohibita feudi alienatione per Lotharium. 52 De pace tenenda inter subditos, & iuramento firmãda & vindicãda, & pœna iudicibus apposita qui eam vindicare, & iustitiam facere neglexerint. 53 De allodiis 54 De prohibita feudi alienatione per Fridericum. 55 Quæ sint regaliæ. 56 Quot testes sunt necessarij ad probandam feudi ingratitudinem. 57 De notis feudorum. 58

Liber quartus.

De alienatione feudi. 1 De feudis scutiferorum. 2 De conditione feudi non impleta. 3 De fidelitate. 4 Si plures sint domini vel vasalli an plures fidelitates vel seruitia debeãtur. 5 Culpam vnius ex coheredibus ceteris non prçiudicare. 6 Vt ratio vasalli priusquam domini discutiatur. 7 De euictione. 8 De feudis impropriis quæ auferuntur dantis arbitrio 8 Prius posseßionẽ restituendam esse quam de principali causa agatur. 9 Si vnus ex fratribus dederit suam

Liber quintus.

Constitutiones.

CONstitutio Conradi de beneficiis 1 Constitutio Henrici de causis amittẽdi beneficij. 2 Cõstitutio Hẽrici de vasallo qui vnũ ex dominis refutauit. 3 Alia eiusdem vt ingratitudo vasalli probetur testibus quinque. 4 Cõstitutio Lotharij de feudis non alienãdis. 5 Alia eiusdẽ Lotharij de inuestitura non petita intra annum. 6 Constitutio Friderici de feudis nõ alienandis & aliis capitulis. 7 Alia de iure fisci. 8 Alia eiusdem de pace tenenda. 9 Alia constitutio Friderici Imperatoris de incendiariis & sacris violatoribus. 10 Alia cõstitutio eiusdem de pace componẽda inter subiectos & aliis capitulis. 11 Alia constitutio eiusdem Friderici de pace Constantiæ. 12 Alia eiusdem de iure προτιμήσεως 13 Alia eiusdẽ de iure προτιμήσεως Νεαρὰ Ρωμάνου τοῦ γέροντος περὶ ἐκποιήσεως κτημάτων &c. 15 Νεαρὰ Κωνσταντίνου πορφυρογεννήτου περὶ στρατιωτῶν. 16

Tit. Constitutionum Friderici Imperatoris.

DE statutis & consuetudinibus cõtra libertatem ecclesię editis & immunitate locorum religiosorũ vbique morantium. 1

Extrauagantes.

Quomodo in lęsę maiestatis crimine procedatur. 1 Qui sint rebelles 2 De pace Constantiæ. 3.

RVBRICÆ DECRETALIVM GREGORII 9.

Liber primus.

Incipit liber ſecundus. Decretalium.

Incipit liber tertius.

De vita & honestate clericorũ. 1 De cohabitatione clericorũ & mulierum. 2 De clericis cõiugatis. 3 De clericis non residentibus in Ecclesia, vel præbenda. 4 De præbendis & dignitatibus 5 De clerico ægrotante, vel debilitato. 6 De institutionibus. 7 De concessione præbendæ, & Ecclesię non vacãtis. 8 Ne sede vacante aliquid innouetur. 9 De iis quæ fiũt à prælato sine cõsensu capituli. 10 De iis quæ fiunt à maiore parte capituli. 11 Vt Ecclesiastica beneficia sine diminutione cõferantur. 12 De reb⁹ Ecclesię alienandis, vel non. 13 De precariis. 14 De commodato. 15 De deposito 16 De emptione & venditione. 17 De locato & conducto. 18 De rerum permutatione. 19 De feudis. 20 De pignorib⁹, & aliis cautionibus. 21 De fideiussoribus. 22 De solutionibus. 23 De donationibus. 24 De peculio clericorũ. 25 De testamentis, & vltimis voluntatibus. 26 De succesionibus ab intestato. 27 De sepulturis. 28 De parochiis & alienis parochianis. 29 De decimis, primitiis, & oblationibus. 30 De regularibus, & transeuntibus ad religionem. 31 De conuersione coniugatorum. 32 De conuersione infidelium. 33 De voto, & voti redemptione. 34 De statu monachorum, & canonicorum regulariũ. 35 De religiosis domibus, vt episcopo sint subiectæ. 36 De capellis, monachorum, & aliorum

aliorum religiosorum. 37 De iure patronatus. 38 De cēsibus,& exactionibus,& procurationibus. 39 De consecratione Ecclesiæ, vel altaris. 40 De celebratione missarū,& sacramento Eucharistię. 41 De baptismo, & eius effectu. 42 De presbytero non baptizato. 43 De custodia Eucharistię, chrismatis, & aliorum sacramentorū. 44 De reliquiis & veneratione sanctorum. 45 De obseruatione ieiuniorum. 46 De purificatione post partum. 47 De Ecclesiis ædificandis, vel reparandis. 48 De immunitate Ecclesiarum, cœmiteriorū,& rerum ad eas pertinentium. 49 Ne clerici vel monachi secularibus negotiis se immisceant. 50.

Incipit liber quartus Decretalium.

De sponsalibus & matrimoniis. 1 De desponsatione impuberum. 2 De clandestina desponsatione. 3 De sponsa duorum. 4 De conditionibus appositis in desponsatione, vel aliis contractibus. 5 Qui clerici vel vouentes matrimoniū contrahere possint. 6 De eo qui duxit in matrimonium, quam polluit per adulteriū. 7 De coniugio leprosorum. 8 De coniugio seruorum. 9 De natis ex libero ventre. 10 De cognatione spiritali. 11 De cognatione legali. 12 De eo qui cognouit consanguineam vxoris suæ, vel sponsæ. 13 De consanguinitate & affinita-

te. 14 De frigidis, & maleficiatis, & impotentia coëundi. 15 De matrimonio cótracto contra interdictum Ecclesiæ. 16 Qui filij sint legitimi. 17 Qui matrimoniú accusare possunt, vel contra illud testificari. 18 De diuortiis. 19 De donationibus inter virum & vxorem, & de dote post diuortium restituenda. 20 De secũdis nuptiis. 21.

Incipit liber quintus Decretalium.

De accusationib⁹, inquisitionibus, & denũciationib⁹. 1 De calumniatorib⁹. 2 De simonia: & ne aliquid pro spiritalibus exigatur, vel promittatur. 3 Ne prælati vices suas, vel Ecclesias sub annuo censu concedant. 4 De magistris: & ne aliquid exigatur pro licentia docendi. 5 De iudæis & Sarracenis, & eorũ seruis. 6 De hęreticis. 7 De schismaticis, & ordinatis ab eis. 8 De apostatis, & reiterantibus baptisma. 9 De iis qui filios occiderút. 10 De infantibus, & languidis expositis. 11 De homicidio voluntario, vel casuali. 12 De torneamentis. 13 De clericis pugnátibus in duello. 14 De sagittariis, & balistariis. 15 De adulteriis & stupro. 16 De raptoribus, incendiariis, & violatoribus Ecclesiarum. 17 De furtis. 18 De vsuris. 19 De crimine falsi. 20 De sortilegis. 21 De collusione detegenda. 22 De delictis puerorum. 23 De clerico venatore. 24 De clerico percussore. 25 De maledi-

RVBRICÆ SEXTI LIBRI I. DECRETALIVM.

DE sũma trinitate & fide catholica. 1 De cõstitutionibus. 2 De rescriptis. 3 De cõsuetudine. 4 De postulatione prælatorum. 5 De electione, & electi potestate. 6 De renũciatione. 7 De supplẽda negligentia prælatorum. 8 De temporibus ordinationum, & qualitate ordinandorum. 9 De ætate & qualitate, & ordine, præficiendorum. 10 De filiis presbyterorũ, & aliis illegitime natis. 11 De bigamis. 12 De officio vicarij. 13 De officio & potestate iudicis delegati. 14 De officio legati. 15 De officio ordinarij. 16 De maioritate & obediẽtia. 17 De pactis. 18 De procuratoribus. 19 De iis quæ vi metusve causa fiunt. 20 De restitutione in integrũ. 21 De arbitris. 22.

Liber secundus Sexti Decretalium.

DE iudiciis. 1 De foro cõpetent. 2 De litis cõtestatione. 3 De iuramento calumniæ. 4 De restitutione spoliatorum. 5 De dolo & contumacia. 6 De eo qui mittitur in possessionem causa rei seruandæ. 7 Vt lite pẽdente nihil innouetur. 8 De confessis. 9 De testib⁹, & attestationibus. 10 De iureiurãdo. 11 De exceptionibus. 12 De præscriptionibus. 13 De sententia, & re iudicata. 14 De appellationibus. 15.

Liber tertius Sexti Decretalium.

DE vita & honestate clericorũ. 1 De clericis cõiugatis. 2 De clericis non residẽtibus in Ecclesia, vel præbenda. 3 De prębendis & dignitatibus. 4 De clerico ægrotante. 5 De institutionibus. 6 De concessione præbendæ, & Ecclesię nõ vacantis. 7 Ne sede vacante aliquid innouetur. 8 De rebus Ecclesiæ non alienãdis. 9 De rerum permutatione. 10 De testamentis, & vltimis voluntatibus. 11 De sepulturis. 12 De decimis. 13 De regularibus, & trãseuntib' ad religionem. 14 De voto, & voti redẽptione. 15 De statu regularium. 16 De religiosis domibus. 17 De capellis monachorũ. 18 De iure patronatus. 19 De censibus, exactionibus, & procurationibus. 20 De cõsecratione Ecclesię, vel altaris. 21 De reliquiis, & veneratione sanctorum. 22 De immunitate Ecclesiarum, cœmiteriorũ, & aliorum locorum religiosorum. 23 Ne clerici vel monachi secularibus negotiis se immisceant. 24.

Liber quartus Sexti Decretalium.

DE sponsalibus, & matrimoniis. 1 De desponsatione impuberum. 2 De cognatione spiritali. 3.

Liber quintus Sexti Decretalium.

DE accusationib', inquisitionib', & denunciationibus. 1 De hæreticis. 2 De schismaticis. 3 De ho-

micidio.4 De vſuris.5 De exceſsibus prælatorum. 6 De priuilegiis.7 De iniuriis, & damno dato.8 De pœnis.9 De pœnitentiis & remiſsionibus. 10 De ſententia excommunicationis, ſuſpenſionis, & interdicti. 11 De verborum ſignificatione.12 De regulis iuris.13.

RVBRICÆ CLEMENTINARVM.

Liber primus.

DE ſumma trinitate, & fide catholica.1 De reſcriptis. 2 De electione, & electi poteſtate 3 De renunciatione.4 De ſupplenda negligentia prælatorum 5 De ætate & qualitate, & ordine præficiendorum. 6 De officio vicarij.7 De officio & poteſtate iudicis delegati. 8 De officio ordinarij 9 De procuratoribus.10 De in integrum reſtitutione. 11.

Liber ſecundus.

DE iudiciis.1 De foro competenti. 2 De cauſa poſſeſsionis & proprietatis. 3 De dolo & contumacia 4 Vt lite pendente nihil innouetur. 5 De ſequeſtratione poſſeſsionũ & fructuum. 6 De probationibus.7 De teſtibus.8 De iureiurando. 9 De exceptionib᷒. 10